

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za kroatistiku
Katedra za metodiku nastave hrvatskoga jezika i književnosti

Zagreb, rujan 2017.

GLAGOLSKA MORFOLOGIJA U UDŽBENICIMA HRVATSKOGA JEZIKA

DIPLOMSKI RAD

8 ECTS bodova

Mentor:

Dr. sc. Marko Alerić, izv. prof.

Studentica:

Daria Lazić

Sadržaj

1. Uvod.....	2
2. Osnovni pojmovi.....	3
3. Glagolska morfologija u nastavi	8
4. Analiza udžbenika	11
4.1. Leksička i gramatička obilježja glagola	11
4.2. Glagolski oblici u gramatikama hrvatskoga jezika.....	20
4.3. Glagolski oblici u udžbenicima	25
4.3.1. Jednostavni glagolski oblici.....	25
4.3.1.1. Prezent.....	30
4.3.1.2. Aorist.....	33
4.3.1.3. Imperfekt.....	37
4.3.1.4. Imperativ	41
4.3.1.5. Glagolski pridjevi.....	46
4.3.1.6. Glagolski prilozi.....	54
4.3.2. Složeni glagolski oblici.....	58
5. Zaključak.....	63
Literatura	65
Sažetak	67
Prilog: Jednostavni glagolski oblici u gramatikama hrvatskoga jezika	69

1. Uvod

Glagolska morfologija poučava se u osnovnoj i srednjoj školi u okviru nastave hrvatskoga jezika. Pristup nastavnomu sadržaju ovisi o stupnju i vrsti obrazovanja, a razlikuje se i njegova obrada u različitim udžbenicima koji su odobreni za uporabu u nastavi. Predmet je ovoga rada usporedba srednjoškolskih udžbenika hrvatskoga jezika s obzirom na obradu nastavnoga sadržaja glagolska morfologija.

Morfologija se obrađuje u drugome razredu gimnazija i strukovnih škola. U uvodnome dijelu rada predstaviti će se morfologija kao jezikoslovna disciplina, uključujući osnovne morfološke pojmove, te kao sadržaj u nastavi hrvatskoga jezika. Zatim će se istražiti sličnosti i razlike u pristupu temi glagolske morfologije i njezinoj obradi u odabranim udžbenicima za drugi razred gimnazija i strukovnih škola. Taj je sadržaj u udžbenicima uglavnom organiziran tako da je prvo predstavljen glagol kao vrsta riječi, njegova leksička i gramatička obilježja, a zatim se obrađuje tvorba jednostavnih i složenih glagolskih oblika. Analiza udžbenika u ovome radu slijedit će taj redoslijed, a posebna će se pozornost posvetiti opisu tvorbe jednostavnih glagolskih oblika, u čemu su primijećene najveće razlike među udžbenicima. Analiza će se ograničiti na pojave i oblike u hrvatskome standardnom jeziku, te neće biti govora o morfološkim značajkama hrvatskih narječja. Pri analizi i usporedbi udžbenika obratit će se pozornost na definicije određenih pojmova i pojava te izbor primjera jer oni imaju važnu ulogu u razumijevanju i usvajanju gradiva, a ukazat će se i na pojedine terminološke i druge nedosljednosti i nedostatke. Kao dio analize udžbeničkoga sadržaja, i to osobito tvorbe glagolskih oblika, ispitat će se i mogućnost utjecaja suvremenih gramatika hrvatskoga jezika na pristup temi, uporabu nazivlja te oblikovanje definicija. Razne pravopisne i grafičke pogreške uočene u udžbenicima uglavnom će ostati izvan granica ovoga rada.

2. Osnovni pojmovi

U jezičnim priručnicima mogu se pronaći različite definicije morfologije, no ona bi se jednostavno mogla odrediti kao jezikoslovna disciplina koja se bavi oblicima, odnosno ustrojem riječi (grč. *morphē* ‘oblik’ i *lógos* ‘riječ’). U *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (2007: 37) J. Silić i I. Pranjković zaključuju da se oblikoslovlje ili morfologija bavi oblikotvorjem, odnosno tvorbom oblika (iste) riječi, i rječotvorjem, tvorbom (novih) riječi. Međutim, iako se tvorba riječi ponekad uvrštava u morfologiju, u hrvatskome se jezikoslovlju tradicionalno pod morfologijom razumije proučavanje oblika riječi (fleksija), morfologija u užem smislu, dok se tvorba novih riječi (derivacija) razvila kao samostalna disciplina (Marković 2013: 102).

No kao ni ostale jezične razine, ni morfološku nije dovoljno promatrati izdvojenu, neovisno o drugim razinama. Primjerice, riječi i njihovi oblici građeni su od glasova, a upotrebljavaju se u rečenici gdje obavljaju određenu funkciju. Stoga je jasno da se proučavanje oblika riječi dijelom prekapa s, među ostalim, fonologijom (glasovne promjene, naglasak), sintaksom (uporaba gramatičkih oblika u rečenici) i leksikologijom (određivanje vrsta riječi).

Proučavanje oblika riječi podrazumijeva proučavanje njihova ustroja, odnosno elemenata od kojih su riječi sastavljene i postupka tvorbe (oblika) riječi tim elementima. Jezici se mogu podijeliti na različite morfološke tipove. Hrvatski pripada skupini flektivnih, sintetičkih jezika. U takvim se jezicima morfemi leksičkoga značenja vežu s morfemima gramatičkoga značenja (pri čemu može doći do glasovnih i naglasnih promjena). Morfem se obično određuje kao najmanja jezična jedinica koja ima i svoj oblik i svoje značenje. Uz morfem se vezuju još i pojmovi morfa i alomorfa. Morfem je apstraktna jedinica, konstrukt utemeljen na ljudskome poimanju ustrojstva jezika, a morf je realizacija nekoga morfema u konkretnoj riječi (Marković 2013: 37–38). Postoje slučajevi kad se jedan morfem u različitome jezičnom kontekstu može realizirati kao različiti morfovi (npr. morfovi *pis-* i *piš-* u oblicima *pisati* i *pišem*). Takvi različiti morfovi istoga morfema u odnosu jedni prema drugima nazivaju se alomorfima.

Morfemi se razlikuju značenjski, sadržajno, te na različit način pridonose značenju oblika riječi. S obzirom na značenje morfemi se mogu podijeliti na korijenske ili leksičke, u kojima je sadržano osnovno, leksičko značenje riječi, te afiksalne ili funkcionalne morfeme, koji na neki način modificiraju to osnovno značenje i ne moraju se pojaviti u svakoj riječi ili obliku riječi.

U *Hrvatskoj gramatici* E. Barić i dr. (2005: 97) afiksalni se morfemi dijele na prefikse, sufikse, infikse i nastavke. Afiksi su, dakle, svi morfemi koji nisu korijenski.

Afiksalni morfemi ili afiksi mogu se s obzirom na svoju funkciju podijeliti na rječotvorne i oblikotvorne. Rječotvorni afiksi nazivaju se još i tvorbeni, derivacijski ili derivativni te služe za tvorbu novih riječi, modificiraju leksičko značenje osnove na koju se dodaju te mogu mijenjati vrstu riječi (Marković 2013: 52). Oblikotvorni se afiksi još nazivaju i obličnima, fleksijskima ili flektivnima i ne mijenjaju osnovno referencijalno značenje riječi, već služe za proizvodnju oblika istoga leksema, prilagođavaju ga za neki sintaktički položaj (*ibid.*, 50). U hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi fleksijski afiksi često se nazivaju gramatičkim morfemima¹, gramatičkim nastavcima ili samo nastavcima, s obzirom na to da se takvi afiksi u hrvatskome nalaze na kraju riječi. Naziv *nastavak* problematičan jer može značiti i 'završetak', glas ili više glasova kojima riječ završava, a koji ne moraju biti morfem (*ibid.*, 50–51).

Iz gramatičkih opisa u nekim hrvatskim jezikoslovnim priručnicima može se zaključiti da nastavci, fleksijski morfemi, u hrvatskome nisu sufiksi. To je vidljivo u podjeli morfema u *Hrvatskoj gramatici* E. Barić i dr., gdje se oni dijele na korijenske i afiksalne, a kao vrsta afiksálnih morfema spominju se, uz prefikse, infikse i sufikse, i nastavci. Tu se, dakle, kombiniraju dvije podjele, podjela prema značenju na leksičke i funkcionalne morfeme, koji se prema položaju u odnosu na korijenski morfem dijele na prefikse, sufikse i infikse, te podjela prema funkciji u tvorbi riječi i njihovih oblika, prema kojoj se funkcionalni morfemi ili afiksi dijele na rječotvorne (derivacijske) i oblikotvorne (fleksijske). S obzirom na to, nastavci, odnosno gramatički, oblikotvorni morfemi, ujedno su i sufiksi, to jest njihova podvrsta (usp. Marković 2013: 52). I kad se govori o tvorbi riječi, u *Hrvatskoj gramatici* razlikuju se korijenski morfem, tvorbeni morfemi (prefiksalni i sufiksalni) te oblični ili gramatički morfemi. U Silić-Pranjakovićevoj gramatici (2007: 37) razlikuju se dvije vrste morfema: rječotvorni, kojima se tvore (nove) riječi, i oblikotvorni, kojima se tvore oblici iste riječi. S obzirom na to da se u toj podjeli govori o morfemima, a ne afiksima, nije jasno uključuju li rječotvorni morfemi korijenski morfem ili ne.

U udžbenicima hrvatskoga jezika za srednje škole morfemi se uglavnom dijele na dva načina, prema položaju na korijenski, prefiksálne i sufiksálne morfeme i prema funkciji na rječotvorne i oblikotvorne, a u te su podjele uključeni svi morfemi, ne samo afiksi. U nekoliko

¹ U *Temeljnim lingvističkim pojmovima* R. L. Traska (2005: 204) spominju se leksički i gramatički morfemi, a definicija gramatičkih morfema odgovara definiciji funkcionalnih ili afiksálnih morfema te je kao gramatički morfem naveden *-an* u riječi *sretan* koji služi za tvorbu pridjeva.

se udžbenika spominje i naziv *leksički morfemi*, no on se rabi kao sinonim za rječotvorne morfeme, a ne za korijenske. Naziv *gramatički morfemi* javlja se kao sinonim za oblikotvorne, a oni se uglavnom smatraju vrstom sufikasa.

Glagoli su promjenjiva vrsta riječi. Promjenjive riječi javljaju se u različitim oblicima, upotrijebljene u rečenici mijenjaju svoj oblik ovisno o tome koja gramatička značenja dobivaju, a leksičko značenje riječi ostaje isto. Pri tvorbi oblika promjenjivih riječi možemo razlikovati osnovu i nastavak. Dio riječi koji nosi njezino leksičko značenje naziva se oblična ili oblikotvorna osnova, a na nju se dodaju nastavci za tvorbu oblika riječi, odnosno fleksijski afiksi. Glagolska fleksija naziva se sprežanje ili konjugacija, a taj se naziv osobito odnosi na fleksiju po licima² (Marković 2013: 197). Osim oblikotvorne, može se govoriti i o rječotvornoj ili tvorbenoj osnovi, na koju se dodaju rječotvorni morfemi, odnosno derivacijski afiksi.

Pristup osnovi i nastavcima za tvorbu glagolskih oblika razlikuje se u hrvatskim gramatikama. Josip Silić u članku *Ustrojstvo glagolske osnove* propituje poimanje glagolske osnove u gramatikama te predlaže drukčiji model koji nalazimo i u Silić-Pranjkovićevoj *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Autor zaključuje da je poimanje glagolske osnove i nastavka u gramatikama „materijalno“, odnosno u obzir se uzima samo njihov izraz, glasovni sastav (Silić 1991: 4), te se u tvorbi glagolskih oblika razlikuju samo dvije osnove, infinitivna/infinitivno-aoristna i prezentska, svaki se oblik tvori od jedne od tih osnova, a u nekim se slučajevima govori čak i o tvorbi jednog oblika od drugoga (npr. glagolski prilog sadašnji tvori se tako da se trećemu licu množine prezenta doda nastavak *-ći*). Osim toga, obično se razlikuje nekoliko skupina nastavaka za tvorbu pojedinog oblika (npr. prezentski nastavci *-am*, *-im*, *-em*, *-jem*). Silić smatra tvorbu različitih glagolskih oblika od istih osnova metodološki spornom te naglašava da se jedan glagolski oblik od drugoga razlikuje cjelinom svojega ustrojstva, a ne samo nastavcima, a svaku osnovu čini njezino ustrojstvo, značenje i prozodematika. Također smatra logičnim da svaki glagolski oblik u flektivnome jeziku ima jedan, a ne nekoliko fleksijskih morfema (*ibid.*, 5–6). Stoga zagovara pristup u kojemu se svaki glagolski oblik tvori od svoje osnove, a nastavku, fleksijskome morfemu, pripada samo ono što se unutar iste paradigme razlikuje (npr. *-m*, *-š*, *-ø*, *-mo*, *-te*, *-u/-e* u prezentu), dok ostatak pripada osnovi. U članku se donosi popis osnova za pojedine glagolske oblike, a one se promatraju kao (uglavnom) dvomorfemska ustrojstva (u nekim se slučajevima osnova raščlanjuje na više od dva morfema) koja se sastoje od korijenskoga morfema i sufiksalnoga morfema s gramatičkim

² Stoga se glagolski oblici u kojima je iskazano značenje lica zovu spreživi, lični ili finitni, a oni koji toga značenja nemaju zovu se nespreživi, nelični ili infinitni (Marković 2013: 199).

značenjem glagolskoga oblika kojemu pripadaju. O glagolskim osnovama u gramatikama hrvatskoga jezika više riječi bit će u poglavlju 4.2.

Uz promjenjive riječi veže se i pojam gramatičkih kategorija. Gramatičke kategorije mogu se odrediti kao jezične kategorije, obilježja koja uzrokuju mijenjanje oblika promjenjivih vrsta riječi (Trask 2005: 108), odnosno kao razred u koji se riječi ili oblici riječi uvrštavaju prema svojoj tvorbi ili funkciji (Silić – Pranjković 2007: 37). Različite vrste riječi u jednom su jeziku obično obilježene različitim kategorijama. Riječima se mogu iskazati različita značenja i odnosi, a i kategorije se po svojoj naravi razlikuju, pa se i popisi kategorija svojstvenih određenoj vrsti riječi mogu donekle razlikovati. Tako se u Silić-Pranjkovićevoj gramatici (2007: 39) kao (morfološke) kategorije koje se iskazuju glagolom navode kategorija vrste riječi, vida, vremena, načina, roda, stanja i lica (kategorija broja nije navedena, no vjerojatno se radi o propustu). U *Hrvatskoj gramatici* E. Barić i dr. (2005: 225) spominju se sljedeće glagolske kategorije: vid, lice, način, vrijeme, stanje, rod, broj, povratnost, prijelaznost, rekcija i valentnost, rod, broj.

Glagolske kategorije možemo podijeliti na unutarnje kategorije, koje su svojstvene glagolu kao takvom, i vanjske kategorije, koje su obilježja pojedinih glagolskih oblika (Pranjković 2003: 11). Prvoj bi skupini pripadale kategorije vida, prijelaznosti i povratnosti, rekcije i valentnosti, a drugoj kategorije vremena, načina, lica, roda, broja i stanja. I unutar te podjele mogu se primijetiti razlike u prirodi pojedinih kategorija. Tako se, primjerice, vid odnosi na značenje samoga glagola i mogao bi se nazvati glagolskom kategorijom u užem smislu (*ibid.*, 11), a prijelaznost je relacijska kategorija, proizlazi iz odnosa s drugim članovima sintaktičke konstrukcije.

U knjizi *Uvod u jezičnu morfologiju* Ivana Markovića (2013: 111–112) nalazimo nešto drukčiju podjelu gramatičkih kategorija, odnosno obilježja: inherentnim ili unutarnjim obilježjima nazivaju se leksičke ili gramatičke značajke koje se tiču samih oblika riječi, obilježja slaganja ona su koja se obliku riječi pridružuju u odnosu na druge riječi unutar iste sintaktičke konstrukcije, a konfiguracijska obilježja određuje mjesto koje oblik riječi zauzima u većoj sintaktičkoj konstrukciji³. S obzirom na to da se unutarnjima smatraju kategorije koje se odnose na pojedini oblik, a ne glagol, u tom opisu toj skupini pripadaju vid, vrijeme, način, a spominje se i polaritet (razlika afirmativnoga i negativnoga) i konjugacijska vrsta, kategorije

³ Spominju se još i sintagmatska obilježja, koja se pridružuju većoj sastavnici, ali se ostvaruju na jednoj riječi unutar nje.

su slaganja lice, broj i rod, a konfiguracijske kategorije stanje i promjene u nepravnome govoru.

3. Glagolska morfologija u nastavi

Morfologija se poučava u sklopu nastave hrvatskoga jezika i u različitom je opsegu prisutna na svim razinama osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja. Sadržaj nastave morfologije uvjetovan je morfološkom strukturom hrvatskoga jezika, a ovisi i o ciljevima nastave na pojedinim obrazovnim stupnjevima te intelektualnim sposobnostima učenika (Rosandić – Silić 1979: 5). S obzirom na strukturu hrvatskoga kao flektivnoga jezika morfologija zauzima važnije mjesto u nastavi hrvatskoga nego nekih drugih jezika i sustavno se uči u osnovnoj i srednjoj školi.

U osnovnoj školi nastava morfologije svodi se uglavnom na morfologiju u užem smislu, uči se o deklinacijskom i konjugacijskom sustavu hrvatskoga jezika, fonološkim promjenama koje su s njim povezane te vrstama riječi (s naglaskom na njihova morfološka obilježja). U nižim razredima osnovne škole učenici se uvode u morfologiju, uče se osnovni pojmovi potrebni za učenje vrsta riječi, deklinacije i konjugacije, a naglasak je na otklanjanju pogrešaka. U višim razredima sustavno se uče sve vrste riječi te njihova morfološka, fonološka, semantička i sintaktička obilježja, deklinacija i konjugacija. Tvorba riječi (morfologija u širem smislu) uglavnom se ne uči u osnovnoj školi. U srednjoj školi proširuje se morfološko znanje stečeno u osnovnoj školi, usustavljuje se i povezuje s tvorbom riječi, sintaksom i stilistikom. Osim toga, uči se i novo strukovno nazivlje (morfem, morf, alomorf, morfologija, morfonologija, morfosintaksa, morfonostilistika itd.; Težak 1996: 280–281).

Nastava morfologije u komplementarnom je odnosu s drugim jezikoslovnim disciplinama, pa bi je s njima trebalo povezivati i u nastavi kako bi učenici dobili cjelovitiju sliku te im se olakšalo usvajanje i razumijevanje morfološke problematike. Učenje morfologije može se povezati s ortografijom i ortoepijom (npr. razlika u pisanju i izgovoru određenih oblika riječi), s fonetikom (npr. morfološki uvjetovane glasovne promjene), sa semantikom (značenje vrsta riječi i njihovih oblika), sintaksom (uporaba oblika riječi, vrste riječi kao moguće sintaktičke kategorije), sa stilistikom (riječi i njihovi oblici kao stilističke kategorije: kod glagola npr. sinonimika glagolskih vremena, stilistička upotreba glagolskih oblika, varijante oblika glagola; Rosandić – Silić 1979: 5–7). Stjepko Težak (1996: 282) naglašava važnost svijesti o čestoti i uporabnoj vrijednosti pojedinih oblika te učenikovu odnosu prema njima prouzročenom jezičnom navikom, što će utjecati i na odluku koliko će se vremena posvetiti određenim oblicima i kako će im se pristupiti.

Općenito se može reći da je obrazovni cilj nastave morfologije teorijsko usvajanje morfološke norme hrvatskoga standardnog jezika te primjena te norme u različitim sferama jezične komunikacije, odnosno upoznavanje hrvatskoga morfološkog sustava i zakonitosti koje u njemu vladaju te primjena toga znanja u vlastitoj jezičnoj uporabi. Jedan od osnovnih funkcionalnih ciljeva nastave morfologije jest razvijanje učenikovih misaonih sposobnosti (npr. uočavanje pojava i procesa, njihovih međusobnih odnosa i zakonitosti, sličnosti i razlika među pojavama, razvijanje sposobnosti raščlanjivanja i generaliziranja, dokazivanja i sl.; Rosandić – Silić 1979: 7).

Kao što je već rečeno, morfologija se obrađuje u drugome razredu gimnazija te četverogodišnjih i trogodišnjih strukovnih škola. U *Nastavnome planu za gimnazije*⁴ kao obavezni navedeni su sljedeći nastavni sadržaji povezani s glagolskom morfologijom u hrvatskome standardnom jeziku:

”Glagoli. Vrijeme, način, vid (svršenost, nesvršenost, dvovidnost), lice.

Stanje (aktiv, pasiv i medij), (ne)prijelaznost i povratnost. Lični i bezlični glagolski oblici. Jednostavni glagolski oblici: infinitiv, prezent, aorist, imperfekt, imperativ, glagolski pridjevi i prilozi.

Složeni glagolski oblici: perfekt, pluskvamperfekt, futuri i kondicionali. Pasivni glagolski oblici. Pisanje i izgovor složenih glagolskih oblika.“ (1994: 154)

Nastavni sadržaji s područja glagolske morfologije propisani nastavnim planom za četverogodišnje škole⁵ ne razlikuju se od onih za gimnazije, a u nastavnome planu za trogodišnje škole njihov je opis sažetiji, no ne razlikuje se bitno od onoga za gimnazije i četverogodišnje strukovne škole:

„Glagoli. Vrijeme, način, vid i stanje. Glagoli po objektu. Jednostavni i složeni glagolski oblici.“⁶

Udžbenik je, uz učitelja, najvažniji i najdostupniji izvor znanja o hrvatskome jeziku. Udžbenici hrvatskoga jezika mogu se razlikovati po vrsti sadržaja koji obrađuju te tako postoje

⁴ <https://www.ncvvo.hr/nastavni-planovi-i-programi-za-gimnazije-i-strukovne-skole/> (pristupljeno 16.8.2017.).

⁵ *Hrvatski jezik za četverogodišnje strukovne škole* (sa satnicom I., II., III., IV. r. po 3 sata). <https://www.ncvvo.hr/nastavni-planovi-i-programi-za-gimnazije-i-strukovne-skole/> (pristupljeno 16.8.2017.).

⁶ *Hrvatski jezik za trogodišnje strukovne škole*. <https://www.ncvvo.hr/nastavni-planovi-i-programi-za-gimnazije-i-strukovne-skole/> (pristupljeno 16.8.2017.).

udžbenici koji sadrže samo jezično gradivo, ali i oni koji uz jezično gradivo obuhvaćaju i gradivo književnosti i gradivo s drugih područja uključenih u nastavu hrvatskoga jezika. S obzirom na način uporabe jezični udžbenik može biti namijenjen samostalnom učenju ili pak uporabi s nastavnikom u razredu te samostalnom utvrđivanju nakon obrade gradiva na nastavi. Udžbenici također mogu biti zasnovani na različitim didaktičkim metodama, a kao osnovne mogu se spomenuti indukcija (polazi se od zapažanja konkretnih pojava koje se zatim uopćavaju u definicije, pravila i paradigme) i dedukcija (polazi se definicija, pravila, paradigmi koje se potom oprimjeruju). Izbor metode može ovisiti o tipu gradiva, stupnju obrazovanja i intelektualnim mogućnostima učenika, kao i o vrsti udžbenika i stvaralačkom umijeću njegova autora (Težak 1996: 159). Udžbenik je, međutim, prvenstveno priručnik namijenjen učeniku i učenik bi se njime morao moći samostalno služiti.

4. Analiza udžbenika

U ovom će se poglavlju prikazati sličnosti i razlike u obradi nastavnoga sadržaja „glagoli“ u udžbenicima odobrenim za uporabu u nastavi hrvatskoga jezika i jezičnog izražavanja u drugome razredu srednjih škola⁷ te ukazati na pojedine probleme, nedosljednosti i pogreške uočene u obrađenom materijalu. Analizirani su sljedeći udžbenici:

a) udžbenici za gimnazije:

- Dragica Dujmović Markusi, Terezija Pavić-Pezer: *Fon-fon 2* (Profil, 2014.)
- Snježana Gabelić: *Učimo hrvatski jezik 2* (Školska knjiga, 2014.)

b) udžbenici za četverogodišnje strukovne škole:

- Snježana Zrinjan: *Hrvatski jezik 2* (Alfa, 2015.)
- Marina Čubrić: *Hrvatski jezik 2* (Školska knjiga, 2013.)
- Nataša Sajko, Snježana Zrinjan: *Hrvatski jezik (buki)* (Alfa, 2015.)
- Dragutin Rosandić: *Hrvatski jezik i književnost 2* (Školska knjiga, 2009.)

c) udžbenici za trogodišnje strukovne škole:

- Vedrana Močnik, Mirjana Bogdanović: *Hrvatski jezik 2* (Profil, 2009.)
- Snježana Zrinjan: *Hrvatski jezik 2* (Školska knjiga, 2009.)
- Andreja Jureković Perković, Maja Matković: *Hrvatski jezik i književnost 2* (Školska knjiga, 2014.)

4.1. Leksička i gramatička obilježja glagola

Obrada nastavnoga sadržaja „glagoli“ u udžbenicima se sastoji od dva dijela – od uvodnoga dijela u kojem su predstavljeni glagoli kao vrsta riječi te njihova leksička i gramatička obilježja te od pregleda i opisa glagolskih oblika. Drugi je dio u većini udžbenika podijeljen na dvije cjeline, prvo se obrađuju jednostavni glagolski oblici, a zatim složeni. Kad se govori o glagolima i njihovim obilježjima, u većini se udžbenika manje ili više detaljno obrađuju sljedeće teme: definicija glagola, podjela glagola prema značenju, podjela glagola prema predmetu radnje i glagolske kategorije.

⁷ Udžbenici su odabrani prema Katalogu obveznih udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava objavljenome na mrežnim stranicama Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta RH 15. svibnja 2014.

Definicija glagola i podjela glagola prema značenju

Definicije glagola u udžbenicima podudaraju se, glagoli su određeni svojim tipičnim značenjem kao promjenjiva vrsta riječi kojom se izriče radnja, stanje ili zbivanje. U većini udžbenika glagoli se prema tim osnovnim značenjima dijele u tri značenjske skupine, na glagole radnje (hotimično djelovanje, aktivnost), zbivanja (nehotimično djelovanje, proces kojem su uzrok prirodni zakoni) i glagole stanja (nedjelovanje, ništa se ne radi i ništa se ne zbiva), a svaka je skupina predstavljena jednim ili više primjera.

Među odabranim primjerima ima i spornih, primjerice, problematičnom se pokazala skupina glagola koji znače osjećanje. Tako su u udžbeniku *Fon-fon 2* glagoli *bojati se* i *radovati se* svrstani među glagole zbivanja, a tako je i s glagolima *bojati se* i *veseliti se* u udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)*. Međutim, u udžbeniku za četverogodišnje škole *Hrvatski jezik 2* Marine Čubrić glagol *radovati se* svrstan je pod glagole stanja, a u udžbeniku *Hrvatski jezik i književnost 2* Dragutina Rosandića glagol *osjećati* naveden je kao primjer (duševne) radnje. Pitanje je koliko možemo upravljati svojim osjećajima, no općenito gledajući, riječ je o zbivanjima.

U udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2* među primjerima se nalazi nekoliko glagola koji zbog svoje višeznačnosti mogu pripadati različitim kategorijama, no u udžbeniku su svrstani samo pod jednu od njih, što može zbuniti učenika:

a) glagoli zbivanja: *mirisati*

U *Velikome rječniku hrvatskoga standardnog jezika* (2015: 746) među značenjima glagola *mirisati* navedena su sljedeća: „I. <neprijel> 1. širiti oko sebe miris, obično ugodan“ (neprijelazan glagol) > riječ je o nedjelovanju, glagolu stanja (npr. *cvijet miriše*); „II. <prijel> (koga, što) osjećati, upijati miris čega“ (prijelazan glagol) > može biti riječ o nehotimičnom djelovanju, glagolu zbivanja, kao što je navedeno u udžbeniku, no glagol *mirisati* u tom značenju može se razumjeti i kao vidski parnjak glagola *pomirisati* – „<prijel> (koga, što) osjetiti, upiti miris čega“ (*ibid.*, 1105) – gdje je riječ o svjesnom djelovanju, glagolu radnje.

b) glagoli stanja: *crvenjeti se*

Glagoli sa značenjem odavanja boje jedna su od značenjskih skupina glagola koje se ubrajaju u glagole stanja. Glagol *crvenjeti se* spominje se kao glagol stanja i u Težak-Babićevoj gramatici hrvatskoga jezika (2000: 138), a nalazimo ga, uz *bjelasati se*, i u

udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)*. U udžbeniku *Fon-fon 2* među primjerima za glagole stanja nalazi se značenjski srodan glagol, *žutjeti se*. Glagoli *žutjeti se* i *bjelasati se* jednoznačni su i znače odavanje boje ili isticanje nekom bojom. S druge strane, glagol *crvenjeti se* može imati dva značenja i pripadati dvama značenjskim skupinama glagola, što se vidi iz određenja toga glagola u *Velikome rječniku hrvatskoga standardnog jezika* (2015: 135): „1. isticati se, izdvajati se crvenilom od okoline [*Jabuke se crvene u krošnjama.*]; 2. postajati crvenim [...] *PREN* sramiti se, stidjeti se [*Nema razloga crvenjeti se.*] “. U prvom je slučaju riječ o glagolu stanja, a u drugome o glagolu zbivanja.

Podjela glagola prema predmetu radnje

Usporedba podjele glagola prema predmetu radnje u analiziranim udžbenicima otkriva određene razlike u opisima u različitim udžbenicima, kao i nedosljednosti i pogreške unutar jednoga te istog udžbenika. Svi udžbenici (osim Rosandićeva *Hrvatskoga jezika i književnosti 2*, koji glagole ne dijeli na taj način) glagole prema predmetu radnje dijele na prijelazne, neprijelazne i povratne, no postoje razilaženja u pisanju refleksa jata, pa se tako u udžbeniku Snježane Gabelić za gimnazije, udžbeniku Marine Čubrić za četverogodišnje strukovne škole i udžbeniku Snježane Zrinjan za trogodišnje škole govori o „prelaznim“ i „neprelaznim“ glagolima, u udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)* Snježane Zrinjan i Nataše Sajko (2015: 120) govori se o „prelaznosti i neprelaznosti glagola“, ali o „prijelaznim“ i „neprijelaznim glagolima“, a u ostalim udžbenicima glagoli su „prijelazni“ i „neprijelazni“. Iako neki hrvatski pravopisi dopuštaju obje varijante, u novome pravopisu Hrvatskoga instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje prednost je dana oblicima *prijelazni* i *neprijelazni*⁸.

Razlikuju se i definicije skupina glagola s obzirom na predmet radnje, na primjer:

- 1) „Prijelazni glagoli mogu imati uza se imenicu u akuzativu bez prijedloga kao predmet radnje (*razviti umijeće*); oni upućuju na izravni objekt.

Neprijelazni glagoli ne mogu imati uza se imenicu u akuzativu bez prijedloga (*hodati Zemljom*); oni upućuju na neizravni objekt ili priložnu oznaku.“ (Dujmović Markusi i dr. 2014: 90)

⁸ <http://pravopis.hr/> (pristupljeno 16.8.2017.)

- 2) „Prelazni glagoli imaju uza se imenicu u akuzativu (predmet radnje), tj. objekt [...] Neprelazni glagoli nemaju uza se imenicu u akuzativu, objekt (predmet radnje). Oni znače stanje ili zbivanje.“ (Čubrić 2013: 40)

Dok su u većini udžbenika prijelazni glagoli određeni kao glagoli koji uza se imaju imenicu u akuzativu bez prijedloga, u nekima se govori samo o imenici (ili dopuni) u akuzativu (Močnik i Bogdanović, Jureković Perković i Matković), a u navedenom primjeru iz udžbenika Marine Čubrić imenica u akuzativu kao da se poistovjećuje s predmetom radnje, odnosno objektom. U hrvatskim se gramatikama prijelaznima obično nazivaju glagoli koji upućuju na izravni objekt, kao što je to u Težak-Babićevoj *Gramatici hrvatskoga jezika* (2000: 140): „Glagoli koji mogu imati uza se imenicu u akuzativu bez prijedloga kao predmet radnje zovu se prijelazni glagoli.“ Takvo određenje isključuje glagole kao što su *misлити* ili *navijati* (u značenju ‘pružati podršku’) koji otvaraju mjesto neizravnom objektu u akuzativu s prijedlogom (*mislim na njega, navijam za klub*), a koji bi bili obuhvaćeni definicijom iz udžbenika Marine Čubrić⁹.

Definicije se razlikuju i time što u prvome slučaju povratni glagoli mogu uza se imati imenicu u akuzativu (bez prijedloga), a drugoj je definiciji rečeno da je imaju. U hrvatskome objekt uz neke prijelazne glagole ne mora biti izrečen, primjerice, *muškarac sjedi i čita* ovjerena je konstrukcija te je pitanje kako je promatrati. Naglasak je na radnji i mjesto objekta nije popunjeno, čime konstrukcija nalikuje neprijelaznima, no moguće je postaviti pitanje o predmetu radnje, *Što muškarac čita?*¹⁰

U udžbeniku *Hrvatski jezik 2* Marine Čubrić stoji da neprijelazni glagoli znače stanje ili zbivanje, a isto se tvrdi i u udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2* Snježane Gabelić (2014: 76). To je netočno, iako su glagoli stanja ili zbivanja često neprijelazni, ima ih i koji to nisu, a da i glagoli radnje mogu biti neprijelazni, pokazuje već i primjer koji je u udžbeniku Snježane

⁹ Prijelaznim glagolima nekad se nazivaju svi glagoli koji otvaraju mjesto objektu (izravnomu ili neizravnomu), za razliku od neprijelaznih glagola koji ne otvaraju mjesto objektu (usp. Marković 2013: 229, Trask 2005: 280–281). U *Hrvatskoj gramatici* E. Barić i dr. (2005: 230) razlikuje se izravna prijelaznost (svojstvo glagola s bližim objektom) i neizravna, kosa prijelaznost. Prijelaznim glagolima nazivaju se glagoli s bližim (izravnim) objektom, a spominje se da se oni ponekad nazivaju i pravim prijelaznim glagolima, za razliku od drugih objektnih glagola koji su također na neki način prijelazni, ali imaju objekt u drugome padežu.

¹⁰ U knjizi *Temeljni lingvistički pojmovi* govori se o neprototipnome stanju, neprijelaznoj konstrukciji u kojoj je glagol u određenome smislu prijelazni, može se postaviti pitanje o objektu, no on se ne prepoznaje jer je očit ili nevažan (Trask 2005: 281). Radnja može biti i toliko poopćena da je samo ona bitna, kao što je to u slučajevima poput *On piše* ‘on je pisac’ ili *Voziš li?* ‘znaš li voziti’, gdje je glagolom izrečeno zanimanje ili sposobnost, te možemo govoriti o neprijelaznome glagolu (Milković 2010: 245–246; E. Barić i dr. 2005: 230).

Gabelić dan za neprijelazne glagole: *Ivan je otišao na izložbu*. Drugi je pak primjer koji se u tom udžbeniku navodi kao primjer neprijelaznoga glagola pogrešan: rečenica *Izložba se postavlja u Klovićevim dvorima* ne sadrži neprijelazni glagol, već prijelazni glagol *postavljati* u trpnom obliku.

Opis povratnih glagola u udžbenicima otvara pitanje kojoj vrsti riječi pripada riječ *se* kod nepravih povratnih glagola, je li riječ o čestici ili povratnoj zamjenici. U većini su udžbenika povratni glagoli određeni kao glagoli koji uza se imaju povratnu zamjenicu *se*, a jedino se u *Fon-fonu 2* govori o povratnoj zamjenici ili čestici *se*. U udžbeniku Marine Čubrić (2013: 40–41) za četverogodišnje strukovne škole nalazi se sljedeća definicija:

„Povratni glagoli imaju uza se povratnu zamjenicu *se*. Među povratnim glagolima razlikujemo prave povratne glagole i neprave povratne glagole. U pravih povratnih glagola *se* jest povratna zamjenica i u tih glagola taj nenaglašeni oblik možemo zamijeniti naglašenim oblikom *sebe*: *Češljam se. Češljam sebe*. [...] Nepravi povratni glagoli uza se također imaju *se*, no to *se* nije prava povratna zamjenica jer nema funkciju imenice. Zapravo, to je čestica koja modificira značenje glagola: *Brinemo se*. (Ne možemo reći **Brinemo sebe*.)“

Tu su, dakle, povratni glagoli prvo određeni kao glagoli koji uza se imaju povratnu zamjenicu *se*, a zatim je rečeno da *se* u jednoj njihovoj podskupini nije „prava povratna zamjenica“, već je čestica. Zanimljivo je da se u udžbenicima za gimnazije povratni glagoli ne dijele na podvrste, a osim u udžbeniku Martine Čubrić to je još jedino slučaj u udžbeniku Snježane Zrinjan za četverogodišnje strukovne škole, u kojem se glagoli dijele na prave i neprave povratne s obzirom to može li se nenaglašeni oblik zamjenice *se* zamijeniti naglašenim oblikom *sebe*, te u udžbeniku za trogodišnje škole *Hrvatski jezik i književnost 2*, gdje se uz te vrste spominju i uzajamno povratni glagoli.

O problemu svrstavanja riječi *se* u takvih glagola pisale su i Marijana Horvat i Milica Mihaljević (2007: 158–161) te su pokazale da neusklađenost vlada kako u udžbenicima, tako i u jezikoslovnoj literaturi. Tako se, primjerice, u *Hrvatskoj gramatici* (E. Barić i dr. 2005: 231) govori samo o povratnoj zamjenici *se*, a i u Težak-Babićevoj gramatici (2000: 141) povratni glagoli određeni su kao glagoli koji uza se imaju povratnu zamjenicu. S druge strane, u poglavlju o česticama spominje se i čestica *se* koja se među ostalim javlja u nepravim povratnim glagolima, kad nije zamjenjiva naglašenim oblikom *sebe* (*ibid.*, 165). U Silić-Pranjakovićевой gramatici (2007: 40–41) stoji da se uz glagole može naći „*se* u ulozi čestice i u ulozi zamjenice.

Njome se u ulozi čestice tvore povratni glagoli.“ U nastavku teksta stoji da je *se* uz glagole zamjenica kad stoji nasuprot obliku *sebe* te da tada „ima ulogu njihova objekta, što znači da joj je uloga isključivo sintaktička“. Ako to treba shvatiti tako da se povratnim glagolima smatraju jedino glagoli u kojima je *se* čestica, to bi značilo da se prema tome pristupu glagoli koji se tradicionalno nazivaju pravim povratnim glagolima ne smatraju povratnima.

Gramatičke kategorije glagola

Već je bilo govora o tome da se popisi glagolskih kategorija u jezikoslovnoj literaturi razlikuju, pa nije neobično što je to slučaj i u udžbenicima. U dijelu udžbenika navedeno je pet glagolskih kategorija: vid, vrijeme, način, lice i broj (*Fon-fon 2*, *Učimo hrvatski jezik 2*, *Hrvatski jezik i književnost 2* D. Rosandića, *Hrvatski jezik 2* M. Čubrić). Iako ti udžbenici (osim udžbenika D. Rosandića) obrađuju podjelu glagola prema predmetu radnje te više ili manje detaljno i pasivne glagolske oblike, stanje i prijelaznost/povratnost ne nazivaju se glagolskim kategorijama. U udžbenicima Snježane Zrinjan za četverogodišnje i trogodišnje strukovne škole te u udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)* uz spomenutih pet glagolskih kategorija kao kategorija navodi se i glagolsko stanje. U udžbeniku *Hrvatski jezik i književnost 2* A. Jureković Perković i M. Matković spominje se šest glagolskih kategorija, u što su uključene i kategorija stanja i kategorija prijelaznosti, a broj se posebno ne ističe kao kategorija. U udžbeniku *Hrvatski jezik 2* V. Močnik i M. Bogdanović kategorije se ne nabrajaju, već se samo obrađuju različita gramatička obilježja glagola uključujući i stanje i podjelu glagola prema predmetu radnje, no samo se vid, vrijeme, način, lice i broj nazivaju kategorijama.

Razlog tomu što se stanje i prijelaznost u nekim udžbenicima izostavljaju s popisa glagolskih kategorija vjerojatno se nalazi u tome što su te kategorije drukčije naravi od ostalih kategorija koje se ondje navode te postoje mišljenja da ta obilježja ne treba smatrati glagolskim kategorijama. Iako se kategorija stanja u hrvatskome upisuje u oblik glagola, ona ovisi o odnosima na višoj, sintaktičkoj razini. Stoga je neki ne smatraju glagolskom ni morfološkom kategorijom, već sintaktičkom (Pranjковиć 2003: 13). Na sličan je način prijelaznost uvelike stvar sintakse, povezivanja s drugim riječima, a ne morfologije.

Pojam gramatičke kategorije u udžbenicima se uglavnom ne objašnjava, već se kategorije samo nabrajaju, a iz teksta ili naslova može se zaključiti da je riječ o gramatičkome značenju ili gramatičkim obilježjima riječi. Određenje toga pojma nalazimo jedino u udžbeniku *Fon-fon 2*, u uvodnome poglavlju o vrstama riječi:

„Gramatička kategorija naziv je za razred (skupinu) u koju se svrstavaju pojedine riječi ili oblici riječi s obzirom na svoju ulogu. Gramatičke su kategorije:

- kategorije vrste riječi
- kategorije oblika riječi (to su kategorije broja, roda, padeža, lica, vida, vremena i načina).“ (Dujmović Markusi i dr. 2014: 21)

U udžbeniku se spominje i da gramatičke kategorije koje se odnose na vrste i oblike riječi pripadaju morfološkim kategorijama, dok postoje i sintaktičke kategorije koje se odnose na rečenice i njihove dijelove. Kategorije oblika riječi podijeljene su na gramatičke kategorije imenskih riječi (kategorija roda, broja i padeža) te gramatičke kategorije glagola. Na taj je način učeniku objašnjen pojam gramatičke kategorije koji se spominje kad se govori o gramatičkim obilježjima pojedinih vrsta riječi te je jasno da se određene kategorije oblika riječi susreću kod svih promjenjivih vrsta riječi.

Zanimljivo je da pojmove kategorija vrste riječi i kategorija oblika riječi nalazimo i u udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)*, u jednom od uvodnih poglavlja naslovljenom *Gramatičke kategorije riječi* (Sajko – Zrinjan 2015: 32–36), no ondje one označuju nešto posve drugo: kao kategorije vrste riječi spominju se punoznačne i gramatičke riječi (što se zapravo odnosi na njihova semantička, a ne morfološka obilježja), a kao kategorije oblika riječi sklonidba, stupnjevanje i sprezanje, što su vrste promjena oblika riječi, a ne njihove kategorije ili obilježja.

Kategorija lica

Kod kategorije lica u udžbenicima postoje određene razlike u nazivlju. U većini se udžbenika govori o kategoriji lica te prvom, drugom i trećem licu, no u dvama se uz *lice* spominje i *osoba*. U udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2* (2014: 72) spominje se *kategorija lica (osobe)* i *kategorija osobe (lica)* te *prvo i treće lice (prva i treća osoba)* kad se kategorija lica povezuje s tipovima pripovjedača u književnosti. U udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)* u uvodnome dijelu poglavlja o gramatičkim obilježjima glagola govori se o *kategoriji osobe (lica)* te se spominje *prva govorna osoba* (Sajko – Zrinjan 2015: 118), a pri obradi same glagolske kategorije o *kategoriji lica* i prvom, drugom i trećem licu (*ibid.*, 119).

O nazivima *lice* i *osoba* dosta se raspravljalo u jezikoslovnim krugovima, a iako je naziv *lice* ukorijenjen u hrvatskome gramatičkom nazivlju, oni koji zagovaraju njegovu zamjenu nazivom *lice* pozivaju se na to da se riječ *lice* u hrvatskome zamjenjuje riječju *osoba* kad označuje ljudsko biće (Mihaljević 2007: 76). Branka Tafra upozorava na to da jezik ne bi

trebalo izjednačavati s izvanjezičnom stvarnošću i da osoba u jeziku nije isto što i osoba u izvanjezičnoj stvarnosti te ukazuje na postojanje semantičke kategorije osobnosti u hrvatskome. Stoga predlaže da se za glagolsku kategoriju zadrži naziv *lice*, a za oznaku semantičke kategorije osobnosti *osoba* (Tafra 2000: 96–97).

Sinonimne nazive trebalo bi općenito izbjegavati, a pogotovo u udžbenicima gdje učenika mogu zbuniti i otežati mu usvajanje gradiva. U dijelu udžbenika kategorija lica objašnjava se i povezuje s ulogama u komunikacijskome činu, a pritom također nalazimo uporabu sinonimnih naziva: za prvo i drugo lice upotrebljavaju se samo nazivi *govornik* i *sugovornik*, a za treće *negovorna osoba* (*Hrvatski jezik (buki)*, *Hrvatski jezik 2* – Močnik i Bogdanović) ili *negovornik* (*Fon-fon 2*).

Kategorija načina

Kategorija načina u udžbenicima je najčešće obrađena vrlo sažeto te se u nekima uopće ne objašnjava, već se samo nabrajaju glagolski načini. To je slučaj u udžbeniku za četverogodišnje škole *Hrvatski jezik i književnost 2* D. Rosandića, u kojem se spominju izjavni, zapovjedni i pogodbeni način, u istoimenom udžbeniku A. Jureković Perković i M. Matković, u kojem se navode samo kondicional i imperativ, u udžbenicima S. Zrinjan za četverogodišnje i trogodišnje škole (gdje se također spominju izjavni, zapovjedni i pogodbeni način) te u udžbeniku *Hrvatski jezik 2* M. Čubrić, u kojem se način samo navodi kao jedna od kategorija. Od tih udžbenika jedino se u udžbenicima Snježane Zrinjan različiti načini koji se nabrajaju uz to i oprimjeruju. U udžbeniku *Hrvatski jezik 2* autorica V. Močnik i M. Bogdanović za trogodišnje škole (2014: 51) ukratko stoji da se kategorijom načina izriče „način vršenja radnje“ te se navode ista tri načina.

Samo se u trima udžbenicima spominju četiri načina i njihovi nazivi: indikativ, imperativ, kondicional i optativ. U udžbenicima *Fon-fon 2* i *Hrvatski jezik (buki)* kategorija načina određena je kao kategorija kojom se izriče odnos govornika prema vršenju radnje (oba udžbenika) te koja daje obavijest o načinu vršenja radnje (*Fon-fon 2*), nakon čega su četiri glagolska načina nabrojana, ukratko je objašnjeno njihovo značenje te su za svaki od njih dani primjeri. U *Fon-fonu 2* spomenuto je i da se optativ najčešće izriče glagolskim pridjevom radnim, dok je u udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)* on obrađen kao jedan od glagolskih oblika.

Kategorija načina u udžbeniku *Učimo hrvatski 2* nije definirana ni objašnjena, već je na početku predstavljena dvama primjerima (Gabelić 2014: 74): *Ispravi matematiku...!* (gdje glagol izražava zapovijed) i *Ali mogao bih, mamice?* (gdje glagol izražava otvorenu mogućnost)

te je navedeno da su to glagolski načini. Potom su definirani glagolski načini imperativ i kondicional te obrađena njihova tvorba, a ukratko je objašnjeno i značenje indikativa i optativa te su za njih navedeni primjeri, no tvorba optativa ne obrađuje se. Odvajanju imperativa i kondicionala od ostalih glagolskih oblika može se prigovoriti da se time stječe dojam da oni to nisu.

Kategorija vida

Kategorija vida u udžbenicima je uglavnom određena kao podatak o trajanju glagolske radnje, odnosno kao obilježje glagola kojim se izriče je li radnja izražena glagolom završena ili još traje, s obzirom na što glagoli mogu biti svršeni, nesvršeni i dvovidni. U dvama integriranim udžbenicima za nastavu jezika i književnosti u trogodišnjim i četverogodišnjim školama (*Učimo hrvatski jezik i književnost 2*) kategorija vida samo se spominje pri nabranju kategorija te se spominju samo svršeni i nesvršenih glagoli, ne i dvovidni. Kategorija nije jednako detaljno obrađena u svim udžbenicima, što se među ostalim ogleda u sljedećemu:

- a) Uz podjelu glagola na svršene, nesvršene i dvovidne, neki udžbenici spominju i podjelu nesvršenih glagola s obzirom na način trajanja radnje na trajne (radnja traje bez prekida) i učestale (radnja se ponavlja s prekidima). Ta podjela nalazi se samo u udžbeniku *Fon-fon 2* za gimnazije te udžbenicima *Hrvatski jezik (buki)* i *Hrvatski jezik 2 S. Zrinjan* za četverogodišnje škole¹¹.
- b) U udžbenicima možemo naći primjere nejasnih tvrdnji i nedovoljno objašnjenih pojmova, na primjer:
 - a. *Učimo hrvatski jezik 2* (Gabelić 2014: 73): „radnja može biti svršena u cjelini ili samo djelomično“ (svršeni glagoli), može biti nejasno što to znači s obzirom na to da opis nije potkrijepljen primjerima;
usp. *Fon-fon 2* (Dujmović Markusi i dr. 2014: 89): „U određenom trenutku završen je početak radnje (*zaorati*), kraj radnje (*izorati*) ili radnja u cjelini (*preorati*)“ (svršeni glagoli);
 - b. dvovidni glagoli: iako udžbenici uglavnom navode primjere dvovidnih glagola, rijetki pobliže objašnjavaju dvovidnost i tek tri udžbenika navode primjere uporabe takvih glagola u rečenicama, gdje je razlika u značenju razumljiva iz konteksta:

¹¹ U tim se udžbenicima uz hrvatske nazive za vrste glagola s obzirom na kategoriju vida navode se i nazivi stranoga podrijetla: perfektivni (svršeni) glagoli, imperfektivni (nesvršeni) glagoli; durativni (trajni) glagoli, iterativni (učestali) glagoli. U udžbeniku *Snježane Zrinjan* ti se nazivi nalaze u rubrici *Pitanja (i odgovori)* za 5. U drugim dvama udžbenicima uz *vid* navodi se i naziv *aspekt*.

Kad te vidim, doći ću. (= *ugledam*, svršeni glagol) i *Vidim tvoj odraz u vodi.* (= *gledam*, nesvršeni glagol), *Fon-fon 2* (Dujmović Markusi i dr. 2014: 89); *Odjednom ti čujem glas.* (svršeni glagol), *Čujem te dok prilazim.* (nesvršeni glagol), *Hrvatski jezik 2* (Zrinjan 2015: 44); *Telefoniram često prijatelju.* (nesvršeni glagol), *Doći ću kad telefoniram.* (svršeni glagol), *Hrvatski jezik 2* (Čubrić 2013: 40).

4.2. Glagolski oblici u gramatikama hrvatskoga jezika

U jezikoslovnoj literaturi i priručnicima hrvatskoga jezika prisutni su različiti pristupi glagolskoj morfologiji, a kao posljedica toga i u udžbenicima hrvatskoga jezika koji su odobreni za uporabu u školama javljaju se razlike u opisu tvorbe glagolskih oblika. Ovdje će se ukratko prikazati razlike u pristupu tvorbi glagolskih oblika u nekoliko suvremenih gramatika hrvatskoga jezika: u *Glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika* (2007.) S. Babića i dr., *Gramatici hrvatskoga jezika: priručniku za osnovno jezično obrazovanje* (2000.) S. Težaka i S. Babića, *Školskoj gramatici hrvatskoga jezika* (2002.) S. Ham, *Hrvatskoj gramatici* (2005.) E. Barić i dr., *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (2007.) J. Silića i I. Pranjkovića te *Gramatici hrvatskoga jezika* (2010.) D. Raguža.

Za opis tvorbe glagolskih oblika važan je pojam glagolske osnove na koju se dodaju oblikotvorni morfemi. U većini gramatika spominju se dvije osnove, infinitivna i prezentska, koje sudjeluju u tvorbi svih glagolskih oblika, a koja će se osnova upotrijebiti ovisi o obliku. U nekih se oblika prepoznaje tvorba i od jedne i od druge osnove, ovisno o tipu glagola. U *Glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika* (2007: 510–511) stoji da se jednostavni glagolski oblici tvore od infinitivne i prezentske osnove, a neki se tvore i od posebnih osnova, aoristne¹² i participne. Opće pravilo u toj gramatici jest da se infinitivna osnova dobije tako da se odbaci infinitivni završetak *-ti* (primjerice *živje-ti*), a prezentska tako da se odbace infinitivni završeci *-uti*, *-jeti*, *-iti*, *-ati* (primjerice *živ-jeti*). Kod glagola prve vrste na *-sti*, *-ći* infinitivna osnova jednaka je prezentskoj.

U *Gramatici hrvatskoga jezika: priručniku za osnovno jezično obrazovanje* S. Težaka i S. Babića (2000: 145) infinitivna i prezentska osnova određene su na sličan način, a tvorba glagolskih oblika opisuje se kao dodavanje određenih nastavaka na jednu od tih osnova. Slično

¹² Kao primjer za aoristnu osnovu navode se, među ostalim, dvostruki oblici aorista glagola na *-nuti*, na primjer: *izginuše* (infinitivna osnova) i *izgiboše* (aoristna osnova), od *izginuti*.

je i u *Školskoj gramatici hrvatskoga jezika* Sande Ham, no razlika je što se ondje prezentska osnova traži, što je logičnije, u prezentu te se određuje kao dio prezenta koji ostaje kada se u 3. l. mn. odbije prezentski nastavak *-u, -ju, -e, -aju*. Također, navodi se da se micanjem nastavka *-ći* kod glagola s tim nastavkom u infinitivu dobiva krnja infinitivna osnova, dok su im potpuna prezentska i infinitivna osnova jednake (Ham 2002: 83).

U *Hrvatskoj gramatici* E. Barić i dr. stoji da većina glagola ima dvije osnove: infinitivnu ili infinitivno-aoristnu i prezentsku. Kao primjer navodi se glagol *viknuti* čija infinitivna osnova glasi *viknu-*, a prezentska *vikn-*. Tu se spominje i da osnove mogu imati više alternanti, odnosno likova, primjerice, osnova glagola *tući* može glasiti *tuč-, tuk-, tuc-* i *tu-* u različitim oblicima. Razlikuje se temeljna ili polazna alternanta i izmijenjena alternanta. Infinitivna osnova većine glagola dobije se odbacivanjem infinitivnoga nastavka *-ti*, a prezentska odbacivanjem nastavka u 3. l. mn. prezenta. Kod glagola prve vrste, bez tvorbenoga morfa, infinitivna i prezentska osnova jednake su. I u toj se gramatici spominje okrnjena infinitivna osnova glagola čiji infinitiv završava na *-ći* (Barić i dr. 2005: 234–235).

U gramatici D. Raguža također se infinitivna i prezentska osnova navode kao dvije vrste osnova koje sudjeluju u tvorbi glagolskih oblika. Definicija prezentske osnove slična već spomenutima; „Prezentska osnova nalazi se u prezentskim oblicima bez nastavaka, a najčešće je vidljiva u 3. licu množine“ (Raguž 2010: 191). Kad autor kaže da je osnova najčešće vidljiva u 3. l. mn. prezenta, vjerojatno misli na to da je ondje obično vidljiv polazišni lik osnove neizmijenjen glasovnim promjenama, čime mogu nastati različite alternante osnove, o čemu se govori u nastavku. Infinitivna se osnova dobije odbacivanjem sufiksa *-ti* ako se ispred njega nalazi samoglasnik. Kod glagola u kojima ispred sufiksa *-ti* stoji *s*, u glagolima s infinitivnim sufiksom *-ći* te u nekim glagolima poput *piti, šiti, obuti* (I. vrsta) infinitivna je osnova jednaka prezentskoj. Infinitivna i prezentska osnova glagola poput *piti, šiti, obuti* i *čiti* u gramatici E. Barić i dr. promatraju se kao jednake (*pi-, ši-, obu-, ču-*; Barić i dr. 2005: 255), dok u *Glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika* tako glasi samo infinitivna osnova tih glagola, a prezentska se dobiva dodavanjem glasa *j* (*pij-, šij-, obuj- čuj-*; Babić i dr. 2007: 518–519).

U *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* J. Silića i I. Pranjkovića pristup osnovama za tvorbu glagolskih oblika drukčiji je te svaki glagolski oblik ima svoju osnovu: infinitiv ima infinitivnu osnovu, prezent prezentsku, aorist aoristnu, imperfekt imperfektnu, imperativ imperativnu, glagolski pridjev radni osnovu glagolskoga pridjeva radnog, glagolski pridjev trpni osnovu glagolskoga pridjeva trpnog, glagolski prilog sadašnji

osnovu glagolskoga priloga sadašnjeg, a glagolski prilog prošli osnovu glagolskoga priloga prošlog. Polazišna osnova za tvorbu nekih glagolskih oblika infinitivna je osnova (aorist, imperfekt, glagolski pridjev radni i trpni, glagolski prilog prošli), a za tvorbu nekih prezentska (imperativ, glagolski prilog sadašnji). Karakteristika toga pristupa jest i da se svaki glagolski oblik tvori samo prema jednoj polazišnoj osnovi. Glagolska osnova završava sufikslnim morfemom koji se razlikuje u različitim glagolskim oblicima i za različite glagolske vrste. Tako će se, na primjer, prezentska osnova glagola *tući* prema ovome modelu sastojati od korijena *tuk-* i sufikslnoga morfema *-e-* ili *-ø-* te će imati dva oblika ovisno o licu: *tuk-ø-* (3. l. mn.) i *tuč-e-*. Prema modelima opisanim u ostalim gramatikama prezentska je osnova samo *tuk-* (osnovni oblik, uz alternirani oblik *tuč-*), dok *e* pripada nastavku za tvorbu oblika.

U *Prilogu* na kraju ovoga rada ukratko su predstavljena pravila za tvorbu jednostavnih glagolskih oblika u spomenutim suvremenim gramatikama hrvatskoga jezika¹³. Osnovna razlika u gramatičkim opisima glagolskih oblika odnosi se na raščlambu njihovih tvorbenih dijelova, što se odražava i na pravilima za njihovu tvorbu. U Težak-Babićevoj gramatici, gramatici Sande Ham te gramatici Dragutina Raguža, gramatikama koje su namijenjene širokomu krugu korisnika te među ostalim uporabi u školama, u tvorbi glagolskih oblika razlikuje se samo osnova i nastavak. U Težak-Babićevoj gramatici i gramatici Sande Ham osnova se općenito promatra kao dio riječi koji se ne mijenja u promjenama njezinih oblika, dok je nastavak dio koji se u tim promjenama mijenja, koji služi za tvorbu gramatičkih oblika riječi (Težak – Babić 2000: 90, Ham 2002: 29). U *Glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika*, gramatici koja nastoji znanstveno opisati jezične pojave, u uvodnome dijelu o oblicima riječi govori o njihovu morfemskom sastavu te se među primjerima morfemske raščlambe riječi nalazi i raščlamba glagola *učiti*: *uč-i-ti* (Babić i dr. 2007: 284), no u samome opisu tvorbe glagolskih oblika ne donosi se njihov detaljan morfemski sastav, već se upotrebljava tradicijska podjela na glagolsku osnovu i nastavak.

U odnosu na to, iskorak predstavlja *Hrvatska gramatika* E. Barić i dr. I ondje se oblici riječi dijele na osnovu i nastavak na sličan način kao i u već spomenutim gramatikama. Oblična osnova određuje se kao dio riječi koji nosi leksičko značenje, a oblični nastavci kao različiti dijelovi riječi koji se nalaze iza osnove (Barić i dr. 2005: 98). Međutim, u nastavcima kojima

¹³ Sve gramatike osim *Školske gramatike hrvatskoga jezika* S. Ham sadrže i podatke o prozodijskim obilježjima glagolskih oblika i njihovih nastavaka, no oni su u ovome pregledu izostavljeni s obzirom na to da se (sustavno) ne obrađuju u srednjoškolskim udžbenicima te u radu o njima neće biti govora. Iz istog su razloga izostavljeni složeni podaci o vezi konjugacijskih tipova i glagolskih vrsta.

se tvore glagolski oblici razlikuju se flektivni morfemi koji označuju broj i lice (ili rod i eventualno padež kod glagolskih pridjeva) te sufixi (kao što je *-l-* u *vikala* ili *-ti* u *vikati*) koji mogu stajati prije flektivnih morfema ili bez njih (Barić i dr. 2005: 234).

Od ostalih gramatičkih opisa najviše se razlikuje onaj u Silić-Pranjковиćevoj gramatici. Njega karakterizira detaljan morfološki opis i raščlamba glagolskih oblika temeljena na pojmu morfema kao najmanje jezične jedinice koja ima značenje te na razlici između rječotvornih i oblikotvornih morfema. Tu se podjela na osnovu i nastavak razlikuje u odnosu na ostale gramatike – osnova se sastoji od korijenskoga i sufixalnoga morfema te se na nju dodaju nastavci koji označuju lice, broj i rod, ovisno o glagolskom obliku. Tako će oblik *čitam* u ostalim opisima biti raščlanjen na osnovu *čit-* i nastavak *-am* (u *Hrvatskoj gramatici* u tom će se nastavku razlikovati prezentski sufix *-a-* i morfem s oznakom lica i broja *-m*). U Silić-Pranjковиćevoj gramatici osnovi pripadaju korijen *čit-* i sufix prezentske osnove *-a-*, a na nju se dodaje nastavak *-m*. Stoga se popis nastavaka koji nalazimo u toj gramatici razlikuje od nastavaka u drugim gramatikama koji se u većini slučajeva podudaraju. U pozadini takve raščlambe nalazi se mišljenje da je vrijeme u hrvatskome derivacijska kategorija, odnosno da se podatak o vremenu izražava derivacijskim, rječotvornim morfemom. Samo se tri glagolske kategorije u hrvatskome iskazuju fleksijskim morfemima: lice, broj i rod (Marković 2013: 198).

U opisima tvorbe glagolskih oblika u različitim gramatikama mogu se, među ostalim, primijetiti i sljedeća razilaženja:

- 1) Kad se govori o infinitivu, u gramatikama se može naći podatak da on: a) završava na *-ti* ili *-ći* (Babić i dr., Težak – Babić, Barić i dr.), b) ima nastavke *-ti* i *-ći* (koji je u prošlosti također bio *-ti*; Ham), c) ima sufixe *-ti* i *-ći* (Raguž), d) ima samo nastavak *-ti* (Silić – Pranjковиć). Riječ *nastavak* može značiti dvije stvari, glas ili niz glasova kojim što završava ili gramatički morfem. Samo je jedan morfem, sufix koji služi za tvorbu infinitiva, i to je *-ti*, a u glagolima koji završavaju na *-ći* taj je završetak nastao stapanjem glasa *t* iz infinitivnoga nastavka i glasa *k*, *g*, *h* ili *d* iz osnove. Gledajući površinsku strukturu riječi može se reći da infinitiv može završavati na *-ti* ili *-ći*.
- 2) Opisi imperativa poprilično se razlikuju te tako nalazimo da se on tvori: a) od prezentske osnove i četiriju nizova nastavaka (*-ø*, *-mo*, *-te*; *-i*, *-imo*, *-ite*; *-ji*, *-jimo*, *-jite*; *-aj*, *-ajmo*, *-ajte*; Babić i dr., Ham), b) od infinitivne, rjeđe prezentske osnove i četiriju nizova nastavaka (*-ø*, *-mo*, *-te*; *-i*, *-imo*, *-ite*; *-ji*, *-jimo*, *-jite*; *-j*, *-jmo*, *-jte*; Težak – Babić); razlika među nastavcima *-aj...* i *-j...* rezultat je toga što se u prvome slučaju polazi od

prezentske (npr. *čit-aj*), a u drugome od infinitivne osnove (*čita-j*); to je jedina gramatika u kojoj se kao (češća) osnova za tvorbu imperativa uzima infinitivna osnova, c) od prezentske osnove (većine glagola) ili infinitivne osnove i trojkih nastavaka (-*ø*, -*mo*, -*te*; -*i*, -*imo*, -*ite*; -*j*, -*jmo*, -*jte*; Barić i dr.); niz nastavaka -*ji*... ovdje je potpao pod nastavke -*i*... jer se polazi od jotirane prezentske osnove, d) od prezentske osnove tako da se njezini sufiksni morfemi zamijene imperativnim sufiksima -*i*-, -*j*- ili -*aj*- te se na njih dodaju nastavci -*ø*, -*mo*, -*te* (Silić – Pranjković); na taj način također dobivamo tri skupine završetaka, e) od osnove koja se dobije odbacivanjem posljednjega samoglasnika (-*u*, -*e*) u 3. l. mn. prezenta na koju se dodaju dva niza nastavaka, -, -*mo*, -*t* ako osnova završava glasom *j* ili -*i*, -*mo*, -*te* ako osnova završava drugim glasom (Raguž).

- 3) U dijelu gramatika spominju se četiri skupine nastavaka za glagolski pridjev trpni: -*n*, -*en*, -*jen* i -*t* (te njihove varijante za ostale rodove i brojeve; Babić i dr., Težak – Babić, Ham), dok se u Raguževoj gramatici te gramatici E. Barić i dr. uz sufikse -*n*, -*en*, -*jen* i -*t* navodi i sufiks -*ven* (npr. *pokriven*). U Silić-Pranjkovićevoj gramatici spominju se sufiksni morfemi -*an*-, -*avan*-, -*ivan*-, -*ovan*-, -*evan*- (odgovaraju nastavku -*n* u ostalim gramatikama), -*nut*-, -*t*- (odgovaraju nastavku -*t*), -*en*-, -*jen*- i -*ven*-. Objašnjava se, međutim, da su *j* i *v* u sufiksima -*jen*- i -*ven*- kod glagolskoga pridjeva trpnog glagola sa sufiksima morfemom infinitivne osnove -*ø*- kojima korijenski morfem završava na samoglasnik (npr. *piti*, *čuti*) međusamoglasnički, što znači da je zapravo riječ o morfemu -*en*- (Silić – Pranjković 2007: 81). U gramatici Babića i dr. (2007: 545–546) ti se glasovi objašnjavaju tako da neki glagoli prve vrste infinitivnoj osnovi dodaju *v* (*čuv-en*), a glagoli poput *piti* tvore glagolski pridjev trpni od prezentske osnove, koja u tom opisu završava glasom *j* (*pij-en*).
- 4) Pri opisu tvorbe nekih glagolskih oblika gramatike se ne slažu u tome tvore li se oni od prezentske ili infinitivne osnove. Jedan je takav primjer već spomenut kad se govorilo o tvorbi imperativa. Razilaženja postoje i u opisu tvorbe imperfekta, gdje se kao polazišna osnova uzima a) prezentska (Babić i dr., Ham), b) prezentska ili infinitivna (Težak – Babić, Barić i dr., Raguž), c) samo infinitivna (Silić – Pranjković), s obzirom na to da se u opisu polazi od toga da se svaki glagolski oblik tvori samo prema jednoj polazišnoj osnovi (2007: 41), no kod nekih glagola sufiksi infinitivne i imperfektne osnove jednaki su, a kod nekih različiti.
- 5) Razlike se javljaju i u vezi s ograničenjem tvorbe nekih oblika s obzirom na vid glagola. U nekim gramatikama navodi se da se glagolski prilog prošli tvori samo od svršenih

glagola (Težak – Babić, Ham, Silić – Pranjković), dok druge spominju tvorbu i od svršenih i od nesvršenih glagola iako je uobičajena tvorba od svršenih glagola. E. Barić i dr. i D. Raguž tvorbu priloga prošlog od nesvršenih glagola nazivaju rijetkom, a Babić i dr. pogrešnom te odlikom publicističkoga stila. U svim gramatikama osim gramatike S. Ham i Silića i Pranjkovića navodi se da se aorist osim od svršenih glagola može tvoriti i od nesvršenih, ali rijetko, a Raguž takvu tvorbu opisuje kao zastarjelu i regionalnu.

4.3. Glagolski oblici u udžbenicima

Glagolski oblici u većini su udžbenika (osim u Rosandićevu udžbeniku *Hrvatski jezik i književnost 2*) podijeljeni na jednostavne i složene. U nekim su udžbenicima jednostavni glagolski oblici određeni kao oni koji su sastavljeni od osnove i nastavka, dok su složeni sastavljeni od dvaju glagolskih oblika, oblika pomoćnoga glagola *biti* ili *htjeti* i glagolskoga pridjeva radnog ili infinitiva (*Fon-fon 2*, *Učimo hrvatski jezik 2*, *Hrvatski jezik 2* – Močnik i Bogdanović). U udžbenicima Snježane Zrinjan za četverogodišnje i trogodišnje strukovne škole jednostavni oblici određeni su kao oni koji se sastoje od jedne riječi, što je načelno točno i razumljivo, no isključuje povratne glagole i niječne glagolske oblike. U udžbeniku Marine Čubrić za četverogodišnje škole ti se oblici ne definiraju, no u tablici koja sadrži pregled glagolskih oblika (2013: 41) na jednostavna i složena dijele se samo glagolska vremena, a to se može iščitati i iz udžbeničkoga teksta, gdje se podatak o tome je li oblik svršen ili nesvršen ponovno daje samo za glagolska vremena. U udžbeniku *Hrvatski jezik i književnost 2* za trogodišnje škole samo se nabroja koji su oblici jednostavni, a koji svršeni, no iz podjele su isključeni kondicional I. i II., glagolski pridjevi i prilozi (Jureković Perković i dr. 2014: 119). U tom se udžbeniku (kao i u udžbeniku Snježane Zrinjan za trogodišnje škole) glagolski pridjevi i prilozi općenito ne obrađuju u poglavlju o glagolskim oblicima, već prije toga, u poglavlju u kojem se govori o glagolima kao vrsti riječi. Udžbenik *Hrvatski jezik (buki)* jedini je koji kao jednostavni glagolski oblik spominje i optativ, a kao složeni pasiv.

4.3.1. Jednostavni glagolski oblici

S obzirom na to da je rečeno da su jednostavni glagolski oblici sastavljeni od osnove i nastavka, važno je odrediti te pojmove. U udžbeniku *Fon-fon 2* (oblikotvorna) osnova i nastavak određeni su na sljedeći način: „Osnova nosi leksičko značenje riječi, a nastavak je morfem koji se dodaje

osnovi i mijenja se ovisno o padežu (kod imenskih riječi) ili glagolskom licu (kod glagola)“ (Dujmović Markusi i dr. 2014: 92). Zanimljivo je da je nastavak tu nazvan morfemom. Na početku udžbenika, u uvodnome poglavlju o morfologiji, govori se o morfemskoj analizi glagola, no ona je ograničena samo na infinitiv. Ondje stoji da svi glagoli između korijenskoga morfema i infinitivnoga nastavka imaju i jedan sufiksadni morfem iako on nekad nije izrečen (npr. *pis-a-ti*, *rek-ø-ti*; *ibid.*, 9). Nadalje, ondje su infinitivni nastavak *-ti* te prezentski nastavci *-m*, *-š*, *-ø*, *-mo*, *-te*, *-ju* (kod glagola *plivati*) određeni kao oblikotvorni morfemi (*ibid.*, 12–13). Takva se analiza glagola napušta u sljedećemu potpoglavlju koje se bavi osnovom riječi. Ondje se o oblikotvornoj osnovi govori kao o dijelu riječi na koji se dodaju nastavci za stvaranje različitih oblika iste riječi, što odgovara definiciji oblikotvornog morfema u udžbeniku, no prezentski su oblici glagola *pročitati* rastavljeni kao *pročit-am* (*ibid.*, 14). Može djelovati zbunjujuće što se na jednome mjestu tvrdi da se različiti oblici iste riječi tvore morfemom *-m* (*pliva-m*), a na drugome nastavkom *-am* (*pročit-am*), no u poglavlju u kojem se obrađuju jednostavni glagolski oblici stoji bilješka da se tvorbeni sufiks neće odvajati od nastavka radi preglednosti izlaganja (*ibid.*, 93).

U udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2* pojmovi osnove i nastavka ne određuju se. U uvodnome poglavlju o morfologiji umjesto naziva oblikotvorna osnova govori se o morfološkoj osnovi, ali o oblikotvornim morfemima. Morfološka je osnova određena kao dio riječi na koji se dodaju oblikotvorni morfemi, a oblikotvorni morfemi služe za tvorbu oblika riječi te nose njihovo gramatičko značenje: rod, broj, padež, vrijeme (Gabelić 2014: 12). Nije prikazan nijedan primjer morfemske raščlambe glagola. U tvorbi glagolskih oblika spominje se naziv *nastavak*, čime se uglavnom nazivaju fleksijski morfemi koji se razlikuju od sufiksadnih morfema osnove, no ima i primjera gdje se naziv *nastavak* upotrebljava i za te dvije jedinice zajedno, npr. kad se govori o infinitivnim nastavcima *-i*, *-imo*, *-ite* itd. (*ibid.*, 75).

U udžbeniku Snježane Zrinjan za četverogodišnje strukovne škole *Hrvatski jezik 2* (oblikotvorna) osnova određena je na sličan način, govori se o podjeli promjenjivih riječi na osnovu i nastavak, pri čemu se kaže da osnova nosi stvarno, leksičko značenje riječi, a nastavak se nalazi desno od nje i nosi gramatičko značenje (2015: 12). Iako se oblikotvorni morfem i nastavak izrijeком ne poistovjećuju, podudaraju se funkcionalno (tvorba oblika iste riječi) i značenjski (gramatičko značenje). Ne daje se primjer morfemske raščlambe glagola. U opisu glagolskih oblika naziv *nastavak* rabi se u tradicionalnome smislu, bez odvajanja fleksijskoga morfema od sufiksalnoga koji mu prethodi.

U udžbeniku Marine Čubrić *Hrvatski jezik 2* u uvodnome dijelu stoji da su promjenjive „one riječi kojima se dodavanjem gramatičkih morfema mijenja oblik“ (2013: 12), a naziv *nastavak* ne spominje se. U obradi glagolskih oblika rabe se i naziv *nastavak* i naziv *morfem*, i to tako *nastavak* može značiti ‘fleksijski morfem’ (npr. aoristni „nastavci“ *-h*, *-še*, *-še...*, *ibid.*, 44) ili ‘fleksijski morfem + sufiksalni morfem koji mu prethodi’ (npr. imperativni „nastavci“ *-i*, *-imo*, *-ite...*, *ibid.*, 47), a u tom se značenju upotrebljava i naziv *morfem* („morfemi“ za glagolski pridjev radni *-o/-ao*, *-la*, *-lo...*, *ibid.*, 50). *Morfem* se upotrebljava i u značenju ‘derivacijski morfem’ („morfemi“ za glagolski pridjev trpni *-n*-, *-en*-, *-jen*-, *-t*-, kojima se dodaju „nastavci“ *-ø*, *-a*, *-o...*, *ibid.*, 50).

U udžbeniku *Hrvatski jezik i književnost 2* Dragutina Rosandića na istom su mjestu kao *nastavci za prezent* nabrojani morfemi s oznakom lica i broja (*-m*, *-š*, *-ø...*) i skupine nastavaka *-am*, *-em*, *-im*, *-jem* (2009: 151). U tom se udžbeniku glagolski oblici ne obrađuju detaljno i kod ostalih se vremena navode nastavci u tradicionalnome shvaćanju.

U udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)* Nataše Sajko i Snježane Zrinjan morfološki su pojmovi obrađeni detaljnije nego u ostalim udžbenicima za četverogodišnje škole. To je jedini udžbenik u kojem se nastavak izrijeком povezuje s pojmom gramatičkoga morfema: „Morfemi koji izriču gramatičko značenje [i] služe za tvorbu oblika (iste) riječi zovu se oblikotvorni, gramatički ili relacijski morfemi. Oni služe za određivanje odnosa među riječima. Najčešće ih nazivamo nastavcima“ (2015: 30). I u tom se udžbeniku, slično kao i u *Fon-fonu 2*, spominje da svi glagoli imaju dvomorfemske osnove, „korijen i morfem po kojem se određuje glagolska vrsta“ (*ibid.*, 126). Daje se i nekoliko primjera raščlambe glagola, npr. *lud-ova-ti*, a *-ti* se (kao i infinitivni završetak *-ći*!) naziva gramatičkim morfemom. Takva je morfemska analiza, međutim, ograničena samo na infinitiv, dok se ostatak glagolskih oblika dijeli samo na osnovu i nastavak, a navode se tradicionalno prepoznati nastavci za tvorbu glagolskih oblika. Ti se nastavci ponekad nazivaju i gramatičkim morfemima (npr. *-ijah*, *-jah* kod tvorbe imperfekta, str. 130), dakle, ta se dva naziva rabe kao sinonimi, kao što je u udžbeniku i objašnjeno.

U dvama udžbenicima za trogodišnje strukovne škole s naslovom *Hrvatski jezik 2*, autorica Snježane Zrinjan te Vedrane Močnik i Mirjane Boganović, nastavcima se pristupa na tradicionalan način. U prvom se udžbeniku nastavak definira kao dio riječi, glas ili glasovni skup, koji se u oblicima iste riječi mijenja (Zrinjan 2009: 11). U drugom se udžbeniku daje i primjer morfemske raščlambe glagola, što većina udžbenika zaobilazi: *u-knjiž-iti*. Završetak *-iti* ne rastavlja se na dva morfema, vjerojatno zato što takva pojednostavljena raščlamba

zadovoljava obrazovne ciljeve toga stupnja i vrste obrazovanja. S druge strane, u udžbeniku za trogodišnje škole *Hrvatski jezik i književnost 2* (Jureković Perković i Matković) u tvorbi glagolskih oblika razlikuju se *nastavci* (fleksijski morfemi) i *sufiksni morfemi* koji pripadaju osnovi. Iako je uporaba naziva uglavnom dosljedna, mogu se pronaći i primjeri kolebanja te se kod imperativa, primjerice, govori i o nastavcima za imperativ kao gramatičkim morfemima i o skupinama nastavaka u tradicionalnome smislu (Jureković Perković i dr. 2014: 123).

Ukratko, u udžbenicima se naziv *nastavak* upotrebljava na različite načine. U većini udžbenika uporaba odgovara tradicionalnoj raščlambi promjenjivih riječi na osnovu i nastavak, pri čemu je nastavak dio riječi koji se u promjeni oblika riječi mijenja, leksičkome značenju riječi pridodaje gramatičko te služi za tvorbu različitih oblika iste riječi. Uglavnom se ne precizira je li riječ o jednome ili dvama morfemima, no definicija mu se poklapa s onom oblikotvornoga morfema. U nekoliko je udžbenika iz opisa tvorbe glagolskih oblika vidljivo da se nastavkom naziva gramatički, fleksijski morphem kojim se označava samo lice, broj ili rod, a prethodi mu sufiksni, derivacijski morphem koji pripada osnovi. Takva uporaba, međutim, ni u jednom od udžbenika nije u potpunosti dosljedna te postoje čak i primjeri uporabe naziva *nastavak* za dvije različite vrste završetaka u sklopu opisa istoga oblika u jednome udžbeniku.

Kao što se u udžbenicima razlikuje poimanje nastavaka koji sudjeluju u tvorbi glagolskih oblika, tako se razlikuju i osnove na koje se nastavci dodaju. Većina udžbenika u tvorbi jednostavnih glagolskih oblika polazi od dviju osnova, infinitivne i prezentske, i time slijedi pristup koji je zastupljen u većini gramatika hrvatskoga jezika. Infinitivna osnova najčešće se određuje kao dio koji preostaje kad se glagolima na *-ti* odbije taj nastavak, a kod glagola na *-ći* gotovo je uvijek jednaka prezentskoj. Prezentska se osnova dobije kad se odvoji nastavak u 3. licu množine prezenta. U tim se udžbenicima govori o infinitivu kao o obliku koji završava na *-ti* ili *-ći* ili ima nastavke *-ti* ili *-ći*, a u udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)* *-ti* i *-ći* nazivaju se gramatičkim morfemima.

Pristup glagolskim osnovama razlikuje se u udžbenicima koji slijede pristup tvorbi glagolskih oblika koji nalazimo u Silić-Pranjkovićevoj gramatici: *Učimo hrvatski jezik 2* (Gabelić), *Hrvatski jezik 2* (Čubrić) te *Hrvatski jezik i književnost 2* (Jureković Perković, Matković). U udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2* govori se o tome da infinitiv završava na *-ti* ili *-ći*, no objašnjava se da obje skupine glagola imaju „infinitivni nastavak *-ti*“ (Gabelić 2014: 78). Infinitivna osnova opisuje se kao dio glagola koji ostaje kad se odbije nastavak *-ti*, no ne govori se o istovjetnosti infinitivne i prezentske osnove glagola na *-ći*. Razlog tomu možda je

taj što se definicija prezentske osnove u udžbeniku donekle razlikuje od one u prvoj skupini udžbenika, taj se model, naime, miješa s onim predstavljenim u gramatici Silića i Pranjkovića. Pojam prezentske osnove obrađen je poprilično nejasno:

„Dio primjera koji ostaje nakon što se odbiju njegovi lični nastavci zove se prezentska osnova.

Kao kod infinitiva na *-ći*, i prezentsku osnovu možemo odrediti stavljanjem glagola u treće lice množine prezenta:

sjed-e voz-e nos-e lov-e okren-u drž-e

npr. → *bod-e// bod-ø*, učiti → uč-i/uč-ø, čitati → *čit-a, čit-aj*“ (Gabelić 2014: 80, uporaba tipova slova te pravopisnih znakova preuzeta je iz udžbenika).

Osim nedosljednosti u uporabi pravopisnih znakova i tipova slova u prikazanim primjerima i nespretnih formulacija (npr. *dio primjera, kao kod infinitiva na -ći* – na što se misli, na njihovu infinitivnu osnovu?), objašnjenje sadrži dva različita određenja prezentske osnove i dva različita niza primjera koji ta određenja ilustriraju. Prva rečenica odgovara pristupu prezentskoj osnovi zastupljenomu u Silić-Pranjkovićevoj gramatici i njoj odgovara drugi niz primjera, gdje su za svaki glagol prikazane dvije alternante osnove, s obzirom na to da se ondje osnova promatra kao dvomorfemska, sastavljena od korijenskoga i sufiksalnoga morfema. Druga pak rečenica odgovara tradicionalnoj podjeli na osnovu i nastavak, pri čemu se za određivanje prezentske osnove polazi od trećega lica množine koje najčešće nije izmijenjeno glasovnim promjenama. Nigdje se ne objašnjava je li osnova samo oblik koji se dobiva odbijanjem ličnoga nastavka u trećem licu množine ili može biti riječ o dvama različitim oblicima osnove, a iz primjera i definicija može se zaključiti oboje. Kod tvorbe nekih glagolskih oblika u tom udžbeniku spominju se i njihove osnove (aoristna, imperfektna, imperativna).

U udžbeniku Marine Čubrić za četverogodišnje škole stoji da infinitiv „završava na *-ti*“, a „nastavak *-ći* samo je rezultat povijesne promjene“ (2003: 42). O osnovama za tvorbu različitih oblika posebno se ne govori, a u opisu tvorbe nekih glagolskih oblika spominje se infinitivna osnova, no ona se nigdje ne definira. U udžbeniku *Hrvatski jezik i književnost 2* za trogodišnje škole stoji da infinitiv završava na *-ti* ili *-ći*, da se infinitivna osnova dobije odbijanjem nastavka *-ti* u infinitivu, a nekih je glagola (*moći, reći*) jednaka prezentskoj osnovi (Jureković Perković i dr. 2014: 118–119). Prezentska se osnova, međutim, nigdje ne definira.

Tvorba oblika u većini je slučajeva objašnjena je zamjenjivanjem sufikslnih morfema infinitivne ili prezentske osnove drugima, na što se dodaju nastavci.

4.3.1.1. Present

U sljedećoj tablici¹⁴ prikazana su pravila za tvorbu prezenta u udžbenicima za gimnazije:

Gimnazije	Tvorba prezenta
<i>Fon-fon 2</i> (Dujmović Markusi, Pavić-Pezer) str. 94	- na prezentsku osnovu mogu se dodati četiri vrste nastavaka: 1) <i>-em, -eš, -e, -emo, -ete, -u</i> 2) <i>-jem, -ješ, -je, -jemo, -jete, -ju</i> 3) <i>-im, -iš, -i, -imo, -ite, -e</i> 4) <i>-am, -aš, -a, -amo, -ate, -aju</i>
<i>Učimo hrvatski jezik 2</i> (Gabelić) str. 79–80	- nastavci za prezent: <i>-m, -š, -o*, -mo, -te, -u</i> ili <i>-e</i> - sufikslni morfemi prezentske osnove: <i>-e, -i, -a, -je</i> * U udžbeniku umjesto znaka za ništični morfem stoji slovo <i>d</i> , no očito je da je riječ o tiskarskoj pogrešci.

Udžbenici tvorbu prezenta prikazuju na dva različita načina. U udžbeniku *Fon-fon 2* spominju se četiri niza nastavaka u kojima se rječotvorni sufikslni morfem ne odvaja od oblikotvornoga, što je u skladu s opisom u većini suvremenih gramatika hrvatskoga jezika. Svaki od tih tipova predstavljen je jednim glagolom (*prati, pisati, trčati, pjevati*) i njegovim oblicima u svim licima jednine i množine prezenta. S druge strane, u udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2* razlikuju se (lični) nastavci za prezent i sufikslni morfemi prezentske osnove kao što je to i u gramatici Silića i Pranjkovića. Problematično je, međutim, što se morfemska struktura glagola nigdje ne objašnjava niti se ilustrira primjerima, kako u uvodnome dijelu, tako ni kad se obrađuju glagolski oblici. Nadalje, nastavci i sufiksi samo su nabrojani, a različiti konjugacijski tipovi nisu pojašnjeni primjerima, već se navode samo prezentski oblici jednoga glagola, *ići*.

Sljedeća tablica prikazuje pravila za tvorbu prezenta koja nalazimo u udžbenicima za četverogodišnje strukovne škole:

¹⁴ U tabličnim prikazima tvorbe glagolskih oblika u udžbenicima opisi su radi preglednosti obično ponešto skraćeni i prilagođeni te su istaknuti bitni podatci. Opisi u dijelu udžbenika obiluju pogreškama, osobito pravopisnim, poput izostavljanja ili nedosljedne uporabe kurziva i pravopisnih znakova kao što je spojnica pri bilježenju morfema. Takve pogreške ispravljene su u prikazima u ovome radu.

Četverogodišnje škole	Tvorba prezenta
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Čubrić) str. 42–43	- <i>derati</i> > <i>derem...</i> , <i>pisati</i> > <i>pišem...</i> , <i>ploviti</i> > <i>plovim...</i> , <i>čitati</i> > <i>čitam...</i> „Samostalno izdvoji korijen i prezentske nastavke.“ (nastavci se nigdje ne navode)
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Zrinjan) str. 47–48	- tvori se od prezentske osnove i nastavaka za 1. l. jd. - <i>em</i> , - <i>jem</i> , - <i>am</i> , - <i>im</i>
<i>Hrvatski jezik (buki)</i> (Sajko, Zrinjan) str. 127–128	- tvori se od prezentske osnove i nastavaka za 1. l. jd. - <i>em</i> , - <i>jem</i> , - <i>am</i> , - <i>im</i>
<i>Hrvatski jezik i književnost 2</i> (Rosandić) str. 151	- nastavci za prezent: 1) - <i>am</i> , - <i>aš</i> , - <i>a</i> , - <i>amo</i> , - <i>ate</i> , - <i>aju</i> - <i>em</i> , - <i>eš</i> , - <i>e</i> , - <i>emo</i> , - <i>ete</i> , - <i>u</i> - <i>im</i> , - <i>iš</i> , - <i>i</i> , - <i>imo</i> , - <i>ite</i> , - <i>i</i> * - <i>jem</i> , - <i>ješ</i> , - <i>je</i> , - <i>jemo</i> , - <i>jete</i> , - <i>ju</i> 2) (jd.) 1. lice - <i>m</i> (mn.) - <i>mo</i> 2. lice - <i>š</i> - <i>te</i> 3. lice - <i>o</i> * - <i>u</i> ili - <i>e</i> *Nastavci su tako navedeni u udžbeniku, umjesto - <i>i</i> trebalo bi stajati - <i>e</i> , a umjesto - <i>o</i> - <i>ø</i> .

U trima udžbenicima za četverogodišnje škole (Zrinjan, Sajko i Zrinjan, Rosandić) spominju se, kao i u *Fon-fonu 2*, četiri niza prezentskih nastavaka koji su i tradicionalno prepoznati u hrvatskim gramatikama. U udžbeniku Dragutina Rosandića na istom su mjestu izdvojeni i lični nastavci zajednički svim konjugacijskim vrstama, no u oba se slučaja govori o „nastavcima za prezent“. U svim su udžbenicima navedeni primjeri za različite konjugacijske tipove. U udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)* kao primjer za nastavak -*en* naveden je glagol *kunuti* i njegovi oblici *kunem*, *kuneš*, *kune...*, međutim, riječ je o glagolu koji u infinitivu glasi *kleti*, a ne *kunuti*. U udžbeniku Marine Čubrić prezentski nastavci uopće se ne navode, već su samo dane prezentske paradigme četiriju glagola (*derati*, *pisati*, *ploviti*, *čitati*) i od učenika se traži da samostalno izdvoje korijen i prezentske nastavke. To je osobito problematično s obzirom na to da je to prvi lični oblik koji se u udžbeniku obrađuje.

Pravila za tvorbu prezenta u udžbenicima za trogodišnje strukovne škole prikazana su u sljedećoj tablici:

Trogodišnje škole	Tvorba prezenta
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Močnik, Bogdanović) str. 53–54	- tvori se od prezentske osnove i četiriju vrsta nastavaka: 1) -am, -aš, -a, -amo, -ate, -aju 2) -em, -eš, -e, -emo, -ete, -u 3) -jem, -ješ, -je, -jemo, -jete, -ju 4) -im, -iš, -i, -imo, -ite, -e
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Zrinjan) str. 43–44	- tvori se od svršenih i nesvršenih glagola nastavcima: 1) -em, -eš, -e, -emo, -ete, -u 2) -jem, -ješ, -je, -jemo, -jete, -ju 3) -am, -aš, -a, -amo, -ate, -aju 4) -im, -iš, -i, -imo, -ite, -e
<i>Hrvatski jezik i književnost 2</i> (Jureković Perković, Matković) str. 119–120	- ne navodi se pravilo za tvorbu prezenta - primjeri <i>raditi, pisati, čuti, čitati</i> - <i>rad-i-m</i> : -i- → sufiks osnove, -m → nastavak - nastavci: -m, -š, -ø, -mo, -te, -ju

U dvama udžbenicima s naslovom *Hrvatski jezik 2* navode se uobičajene skupine prezentskih nastavaka, s tom razlikom da se u udžbeniku autorica Močnik i Bogdanović govori o tvorbi od prezentske osnove, a u udžbeniku Snježane Zrinjan osnova se ne spominje. Tvorba je u udžbenicima potkrijepljena primjerima za različite konjugacijske tipove. U udžbeniku *Hrvatski jezik i književnost 2* ti se nastavci, kao i u udžbeniku za gimnazije *Učimo hrvatski jezik 2*, raščlanjuju na dva morfema, sufiksalni koji pripada osnovi i nastavak koji je zajednički svim konjugacijskim tipovima (s dvije alternante u 3. l. mn.). U tom se udžbeniku ne navodi opće pravilo za tvorbu prezenta, što mu je nedostatak, no osim što se donose paradigme četiriju glagola kojima se ilustriraju različiti konjugacijski tipovi, za razliku od gimnazijskoga udžbenika tu je objašnjen postupak raščlambe prezentskih oblika na morfeme: usporedbom prezentskih oblika glagola *čitati* i *raditi* izdvajaju se lični nastavci i sufiksi koji im prethode.

U udžbenicima se obrađuju i prezentski oblici pomoćnih glagola *biti* i *htjeti*, pri čemu se u dijelu udžbenika oblik *budem* naziva dvovidnim, a u dijelu svršenim oblikom prezenta. O dvovidnome prezentu govori se u udžbenicima *Fon-fon 2*, udžbenicima Snježane Zrinjan za četverogodišnje i trogodišnje škole, u udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)* te u udžbeniku V. Močnik i M. Bogdanović za trogodišnje škole. U udžbeniku Marine Čubrić za četverogodišnje škole razlikuju se samo dva naglašena oblika (*budem, jesam*) i jedan nenaglašeni (*sam*). U ostalim trima udžbenicima govori se o svršenome prezentu (Gabelić, Rosandić, Jureković Perković i

Matković). Uzrok tomu razilaženju može se naći u gramatikama: oblik *budem* promatra se kao dvovidan u *Glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika* te Težak-Babićevoj gramatici i gramatici Sande Ham, a kao svršeni u ostalim suvremenim hrvatskim gramatikama.

Pri objašnjavanju tvorbe glagolskih oblika važno je ukazati na glasovne promjene koje se događaju dodavanjem nastavaka na osnovu. O njima se, međutim, u nekim udžbenicima uopće ne govori (Gabelić, Rosandić, Močnik i Bogdanović). U ostalim se udžbenicima spominju jotacija i palatalizacija, osim u udžbeniku *Hrvatski jezik i književnost 2* za trogodišnje škole u kojem se navodi samo palatalizacija te stoji da se ona provodi u glagolima koji završavaju na *-ći*. To je točno, no ne vrijedi za sve glagole na *-ći* (npr. *ići*, *leći*). U udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)* kao jedan od primjera za palatalizaciju naveden je i glagol *puhati*, u čijim prezentskim oblicima dolazi do jotacije, a ne palatalizacije.

4.3.1.2. Aorist

Sljedeća tablica prikazuje pravila za tvorbu aorista u udžbenicima za gimnazije:

Gimnazije	Tvorba aorista
<i>Fon-fon 2</i> (Dujmović Markusi, Pavić-Pezer) str. 95	- tvori se od svršenih glagola, najčešće od infinitivne osnove i dviju vrsta nastavaka: 1) <i>-h</i> , <i>-ø</i> , <i>-ø</i> , <i>-smo</i> , <i>-ste</i> , <i>-še</i> (kad osnova završava na otvornik) 2) <i>-oh</i> , <i>-e</i> , <i>-e</i> , <i>-osmo</i> , <i>-oste</i> , <i>-oše</i> (kad osnova završava na zatvornik)
<i>Učimo hrvatski jezik 2</i> (Gabelić) str. 81–82	- infinitivnoj osnovi svršenih glagola dodaju se nastavci: <i>-h</i> , <i>-ø</i> , <i>-ø</i> , <i>-smo</i> , <i>-ste</i> , <i>-še</i> - aoristna osnova glagola kojima infinitivna osnova završava na <i>-ø</i> - završava na <i>-o-</i> odnosno <i>-e-</i> : <i>probod-o-(h)/probod-e-(ø)</i>

U opisu tvorbe aorista u ovim je udžbenicima ponovno prisutna ista razlika u analizi tvorbe oblika kao i kod prezenta. *Fon-fon 2* tvorbu aorista objašnjava dodavanjem dvaju skupina nastavaka na (najčešće¹⁵) infinitivnu osnovu ovisno o tipu glagola, odnosno njegove infinitivne osnove. Ako osnova završava na samoglasnik, dodaju se nastavci *-h*, *-ø*, *-ø*, *-smo*, *-ste*, *-še*, a ako završava na suglasnik, dodaju se nastavci *-oh*, *-e*, *-e*, *-osmo*, *-oste*, *-oše*.

¹⁵ Ne spominju se glagoli kod kojih aorist ne bi bio tvoren od infinitivne osnove, a i u većini gramatika spominje se samo tvorba od infinitivne osnove, te je pitanje ne bi li bilo bolje učiniti pravilo jasnijim izostavljanjem priloga *najčešće*.

U udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2* kombiniraju se dva pristupa. Prvo se spominje tvorba od infinitivne osnove i jednoga niza nastavaka, koji je istovjetan nastavcima glagola čija infinitivna osnova završava na samoglasnik u *Fon-fonu 2*. Tvorba druge skupine glagola, onih kojima infinitivna osnova završava na -*o-*, objašnjava se uvođenjem pojma aoristne osnove koja završava na -*o-* ili -*e-*. Zbunjujuće je što se nigdje ne objašnjavaju različite vrste osnova iako učenici možda mogu pretpostaviti da je riječ o osnovi na koju se dodaju aoristni nastavci. U tom bi slučaju bilo bolje ujednačiti tvorbena pravila i o aoristnoj (ili infinitivnoj) osnovi govoriti kod obje skupine glagola, moglo bi se, primjerice, za potrebe udžbenika reći da je aoristna osnova prve skupine jednaka infinitivnoj¹⁶.

Kao i kod prezenta, problem je što u udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2* tvorbena pravila nisu dovoljno potkrijepljena primjerima. Navedena je potpuna paradigma samo jednoga glagola, *pogledati*, a kao primjer za glagole s ništičnim sufikslnim morfemom u infinitivnoj osnovi¹⁷, usto i kompliciraniji konjugacijski tip, navedena su samo prva dva lica jednine jednoga glagola (*probodoh, probode*), kao i jednoga glagola u kojem dolazi do palatalizacije (*porekoh, poreče*).

Tvorba aorista u udžbenicima za četverogodišnje škole prikazana je u sljedećoj tablici:

Četverogodišnje škole	Tvorba aorista
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Čubrić) str. 45	- tvori se od svršenih glagola nastavcima: - <i>h</i> , - <i>o</i> , - <i>o</i> , - <i>smo</i> , - <i>ste</i> , - <i>še</i>
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Zrinjan) str. 48–49	- svršeni glagoli - tvori se od infinitivne osnove i nastavaka: - <i>h</i> , -, -, <i>smo</i> , - <i>ste</i> , - <i>še</i> (ako osnova završava na samoglasnik), odnosno - <i>oh</i> , - <i>e</i> , - <i>e</i> , - <i>osmo</i> , - <i>oste</i> , - <i>oše</i> (ako osnova završava na suglasnik)
<i>Hrvatski jezik (buki)</i> (Sajko, Zrinjan) str. 131	- svršeni glagoli - tvori se od infinitivne osnove dvjema vrstama nastavaka: - <i>h</i> , - <i>o</i> , - <i>o</i> , - <i>smo</i> , - <i>ste</i> , - <i>še</i> (ako osnova završava na samoglasnik), odnosno - <i>oh</i> , - <i>e</i> , - <i>e</i> , - <i>osmo</i> , - <i>oste</i> , - <i>oše</i> (ako osnova završava na suglasnik)

¹⁶ U Silić-Pranjakovićevoj teoriji ne može se, međutim, ni za jednu osnovu reći da je jednaka kojoj drugoj osnovi (Silić – Pranjaković 2007: 41).

¹⁷ Bilo bi točnije govoriti o glagolima kojima korijenski morfem završava na suglasnik, a infinitivni je sufiks -*o-*, jer opisu koji nalazimo u udžbeniku odgovaraju i glagoli kao što su *popiti* ili *posuti*, a njihov je sufiks aoristne osnove jednak sufiksu infinitivne osnove te aorist tvore kao i prva skupina glagola: *posuh, popih*.

<i>Hrvatski jezik i književnost 2</i> (Rosandić) str. 151	- tvori se od svršenih glagola - <i>dođ-oh, vidje-h</i> : nastavak <i>-oh</i> imaju glagoli s infinitivom na <i>-ći</i> , nastavak <i>-h</i> imaju glagoli s infinitivom na samoglasnik
---	--

U trima udžbenicima (Zrinjan, Sajko i Zrinjan, Rosandić) u tvorbi aorista razlikuju se dvije skupine nastavaka koje se povezuju s određenom vrstom glagola kao što je to bio slučaj i u udžbeniku *Fon-fon 2*. U udžbeniku *Hrvatski jezik 2* Snježane Zrinjan¹⁸ i udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)* glagoli se dijele prema tome završava li infinitivna osnova glagola na samoglasnik ili suglasnik. U udžbeniku Dragutina Rosandića navode se samo primjeri i nastavci za prvo lice jednine (*dođ-oh, vidje-h*), a konjugacijski tipovi dijele se na glagole koji završavaju na *-ti* i one koji završavaju na *-ći*. To je načelno točno, no postoje i glagoli na *-ti* koji ne dobivaju nastavak *-h*, već *-oh*, npr. *ugristi*.

U udžbeniku Marine Čubrić govori se o tvorbi samo jednom skupinom nastavaka, i to onom koju u drugim udžbenicima dobivaju glagoli kojima infinitivna osnova završava na samoglasnik. Ti nastavci ujedno odgovaraju i ličnim nastavcima u modelu Silića i Pranjkovića. Potom stoji da „glagoli kojima infinitivna osnova završava na \emptyset , a korijen na suglasnik imaju oblike:“ te su dani aoristni oblici glagola *reći* (Čubrić 2013: 45). Nastavci i sufixi za tvorbu aorista takvih glagola nigdje se ne odvajaju niti se definiraju, a u udžbeniku općenito nije objašnjen ni pojam infinitivne osnove.

U sljedećoj tablici prikazana je tvorba aorista kako je opisana u udžbenicima za trogodišnje strukovne škole:

Trogodišnje škole	Tvorba aorista
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Močnik, Bogdanović) str. 54–55	- tvori se od svršenih glagola nastavcima: 1) <i>-h, -ø, -ø, -smo, -ste, -še</i> 2) <i>-oh, -e, -e, -osmo, -oste, -oše</i>
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Zrinjan) str. 44–45	- tvori se od svršenih glagola nastavcima: 1) <i>-h, -, -, -smo, -ste, -še</i> 2) <i>-oh, -e, -e, -osmo, -oste, -oše</i>

¹⁸ U udžbeniku *Hrvatski jezik 2* S. Zrinjan za četverogodišnje strukovne škole ništični se nastavak na nekim mjestima označava vodoravnom crtom, spojnicom, kao što je to slučaj kod aoristnih nastavaka, a na nekima znakom \emptyset , primjerice kod tvorbe imperativa.

<p><i>Hrvatski jezik i književnost 2</i> (Jureković Perković, Matković) str. 121</p>	<p>- tvori se prema infinitivnoj osnovi, i to tako da se sufiksadni morfemi infinitivne osnove -<i>Ø</i>-, -<i>a</i>-, -<i>i</i>-, -<i>je</i>-, -<i>nu</i>-, -<i>ova</i>*, -<i>iva</i>-, -<i>ova</i>-, -<i>eva</i>- zamjenjuju sufiksadnim morfemima aoristne osnove -<i>Ø</i>-, -<i>a</i>-, -<i>i</i>-, -<i>je</i>-, -<i>nu</i>-, -<i>ova</i>*, -<i>iva</i>-, -<i>ova</i>-, -<i>eva</i>-, -<i>o</i>-, -<i>e</i>- i na njih domeću (aoristni) nastavci -<i>h</i>-, -<i>Ø</i>-, -<i>Ø</i>-, -<i>smo</i>-, -<i>ste</i>-, -<i>še</i></p> <p>*Riječ je o pogrešci u udžbeniku, umjesto -<i>ova</i>- trebalo bi stajati -<i>ava</i>-.</p>
--	--

U udžbenicima autorica Močnik i Bogdanović spominju se dvije skupine aoristnih nastavaka, kao što je to slučaj i u većini analiziranih udžbenika. Razlika od udžbenika za gimnazije i četverogodišnje škole jest ta da se ne precizira kojim se osnovama dodaju nastavci ni koja vrsta glagola dobiva koju skupinu nastavaka, već se tvorba samo oprimjeruje dvama glagolima (*vidjeti* i *reći*, *pogledati* i *doći*).

U udžbeniku *Hrvatski jezik i književnost 2* nalazimo formulu za tvorbu aorista preuzetu iz Silić-Pranjakovićeve gramatike. U njoj su nabrojani sufiksadni morfemi infinitivne osnove te sufiksadni morfemi kojima se ti morfemi zamjenjuju, kao i aoristni nastavci koji se dodaju tako dobivenoj osnovi. Razlika između gramatike i ovoga udžbenika jest, međutim, ta da u gramatici nalazimo pravila za to što se točno zamjenjuje čime i različite vrste tvorbe potkrijepljene su primjerima, dok se u ovome udžbeniku ne nalazi niti jedan primjer glagolskoga oblika ili paradigme u aoristu, osim aoristnih oblika pomoćnih glagola *biti* i *htjeti*. Osim toga, u udžbeniku se ne objašnjava ni morfološka struktura glagola i njihovih oblika, što razumijevanje takve formule još više otežava.

Analiza udžbenika pokazala je i da se palatalizacija u tvorbi aorista spominje tek u četirima udžbenicima: u udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2*, u udžbenicima Snježane Zrinjan za četverogodišnje i trogodišnje škole te u udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)*, u kojem se ne navodi nijedan primjer glagola u kojem se ona provodi. Aorist je rijedak u današnjoj jezičnoj uporabi te bi udžbenik svakako trebao sadržavati primjer potpune paradigme za pojedini konjugacijski tip glagola, kao i podatak o glasovnim promjenama ako do njih dolazi u njegovoj tvorbi. Može se spomenuti da jedino udžbenik *Učimo hrvatski jezik 2* govori o uporabnoj vrijednosti aorista u suvremenome jeziku, a i udžbenici *Hrvatski jezik (buki)* i *Hrvatski jezik i književnost 2* za

trogodišnje škole spominju da se aorist u suvremenome jeziku javlja u neformalnoj pisanoj komunikaciji, npr. SMS-porukama, zbog svoje kraćine.

Većina udžbenika obrađuje aoristne oblike pomoćnih glagola *biti* i *htjeti* i pritom se najčešće spominju naglašeni i nenaglašeni oblik aorista glagola *biti* i jedan oblik aorista glagola *htjeti* (*htjedoh*, *htjede*, *htjede*, *htjedosmo*, *htjedoste*, *htjedoše*). U udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2* spominje se, međutim, samo jedan, naglašeni oblik aorista glagola *biti*. Razlika je, osim izgovorne, u trećem licu množine, gdje naglašena varijanta glasi *biše*, a nenaglašena *bi*. S obzirom na to da nenaglašeni oblik sudjeluje u tvorbi kondicionala prvoga, nije jasno zašto je izostavljen. U udžbeniku *Hrvatski jezik i književnost 2* za trogodišnje škole spominje se samo nenaglašeni oblik (1. l. jd. *bih*, 3. l. mn. *bi*), ali se jedino u tom udžbeniku navodi i aorist *bjeh*, *bje*, *bje*, *bjesmo*, *bjeste*, *bješe* te drugi oblik aorista glagola *htjeti* (uz *htjedoh*): *htjeh*, *htje*, *htje*, *htjesmo*, *htjeste*, *htješe*. Oblici *bjeh* i *htjeh* u gramatici E. Barić i dr. označeni su kao rjeđi (2005: 271–272). Zanimljivo je da se u tom udžbeniku kod obrade aorista ne navodi aoristna paradigma nijednoga punoznačnog glagola, dok se nenaglašeni aoristni oblici glagola *biti* navode ukupno triput, a uz to i njegov dodatni oblik te dva oblika aorista glagola *htjeti*.

4.3.1.3. Imperfekt

U tablici su prikazana pravila za tvorbu imperfekta koja nalazimo u gimnazijskim udžbenicima:

Gimnazije	Tvorba imperfekta
<i>Fon-fon 2</i> (Dujmović Markusi, Pavić-Pezer) str. 96	- tvori se od prezentske ili infinitivne osnove (nesvršenih glagola) i triju vrsta nastavaka: 1) <i>-ah</i> , <i>-aše</i> , <i>-aše</i> , <i>-asmo</i> , <i>-aste</i> , <i>-ahu</i> 2) <i>-jah</i> , <i>-jaše</i> , <i>-jaše</i> , <i>-jasmo</i> , <i>-jaste</i> , <i>-jahu</i> 3) <i>-ijah</i> , <i>-ijaše</i> , <i>-ijaše</i> , <i>-ijasmo</i> , <i>-ijaste</i> , <i>-ijahu</i>
<i>Učimo hrvatski jezik 2</i> (Gabelić) str. 83–84	- infinitivna osnova nesvršenih glagola + nastavci <i>-h</i> , <i>-še</i> , <i>-še</i> , <i>-smo</i> , <i>-ste</i> , <i>-hu</i> - postoje imperfektni osnovski morfemi <i>-a-</i> , <i>-ja-</i> i <i>-ija-</i> - imperfekt se tvori prema infinitivnoj osnovi, i to tako da se sufiksadni morfemi infinitivne osnove <i>-ø-</i> , <i>-a-</i> , <i>-i-</i> , <i>-nu-</i> , <i>-ava-</i> , <i>-iva-</i> , <i>-ova-</i> , <i>-eva-</i> zamijene sufiksanim morfemima <i>-a-</i> , <i>-ja-</i> , <i>-ava-</i> , <i>-iva-</i> , <i>-ova-</i> , <i>-eva-</i> , <i>-ija-</i> i na njih se dodaju nastavci <i>-h</i> , <i>-še</i> , <i>-se</i> , <i>-smo</i> , <i>-ste</i> , <i>-hu</i>

Opis tvorbe imperfekta u ovim dvama udžbenicima ponovno odražava različite pristupe koje nalazimo u gramatikama. U udžbeniku *Fon-fon 2* govori se o tvorbi od prezentske ili

infinitivne osnove trima skupinama nastavaka. Ne objašnjava se u kojem se slučaju imperfekt tvori od jedne, a u kojem od druge osnove. Svaki je niz nastavaka potkrijepljen imperfektnim oblicima jednoga glagola (*padati*, *nositi* i *peći*).

U udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2* tvorba imperfekta jasnije je i potpunije izložena nego što je to bio slučaj s aoristom. Ponovno se kao početno pravilo navodi formula koja polazi od osnove i jedne vrste nastavaka: „infinitivna osnova nesvršenih glagola + nastavci *-h*, *-še*, *-še*, *-smo*, *-ste*, *-hu*“ (Gabelić 2014: 83). Nakon toga se, međutim, spominje postojanje triju različitih morfema imperfektne osnove (*-a-*, *-ja-* i *-ija-*) te se tvorba imperfekta objašnjava zamjenjivanjem sufikslnih morfema infinitivne osnove sufikslnim morfemima imperfektne, na što se dodaju imperfektni nastavci. Taj je opis gotovo u potpunosti preuzet iz Silić-Pranjkovićeve gramatike (2007: 65), no pritom je zabunom izostavljen jedan od infinitivnih sufikslnih morfema, *-je-*. Nadalje, iako se detaljno opisuje morfološki sastav imperfektne osnove u odnosu na infinitivnu, ovdje to djeluje nepotrebno apstraktno i komplicirano, tim više što, za razliku od gramatike, u udžbeniku ne postoje primjeri za različite konjugacijske tipove koji su tim opisom obuhvaćeni. U udžbeniku je navedena aoristna paradigma triju glagola koji odgovaraju trima tradicionalno prepoznatim tipovima tvorbe aorista, a ilustriraju i tri imperfektna osnovska morfema o kojima se u udžbeniku govori (*vikati*, *čuti*, *kasti*) iako u primjerima oblici nisu rastavljeni na morfeme.

U udžbenicima za četverogodišnje strukovne škole tvorba imperfekta opisana je na sljedeći način:

Četverogodišnje škole	Tvorba imperfekta
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Čubrić) str. 45	- tvori se od nesvršenih glagola nastavcima: <i>-h</i> , <i>-še</i> , <i>-še</i> , <i>-smo</i> , <i>-ste</i> , <i>-hu</i>
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Zrinjan) str. 49–50	- nesvršeni glagoli - tvori se od prezentske ili infinitivne osnove i nastavaka: 1) <i>-ah</i> , <i>-aše</i> , <i>-aše</i> , <i>-asmo</i> , <i>-aste</i> , <i>-ahu</i> 2) <i>-jah</i> , <i>-jaše</i> , <i>-jaše</i> , <i>-jasmo</i> , <i>-jaste</i> , <i>-jahu</i> 3) <i>-ijah</i> , <i>-ijaše</i> , <i>-ijaše</i> , <i>-ijasmo</i> , <i>-ijaste</i> , <i>-ijahu</i>
<i>Hrvatski jezik (buki)</i> (Sajko, Zrinjan) str. 130	- nesvršeni glagoli - tvori se od prezentske osnove i triju skupina nastavaka: 1) <i>-ah</i> , <i>-aše</i> , <i>-aše</i> , <i>-asmo</i> , <i>-aste</i> , <i>-ahu</i> 2) <i>-jah</i> , <i>-jaše</i> , <i>-jaše</i> , <i>-jasmo</i> , <i>-jaste</i> , <i>-jahu</i> 3) <i>-ijah</i> , <i>-ijaše</i> , <i>-ijaše</i> , <i>-ijasmo</i> , <i>-ijaste</i> , <i>-ijahu</i>

<i>Hrvatski jezik i književnost 2</i> (Rosandić) str. 151	- tvori se od nesvršenih glagola - primjeri: <i>kop-ah, ču-jah, tres-ijah</i>
--	--

U trima udžbenicima (Zrinjan, Rosandić, Sajko i Zrinjan) nalazi se tradicionalni opis tvorbe imperfekta: osnovi se dodaju tri skupine nastavaka. Dok se u Rosandićevu udžbeniku ne navodi na koju se osnovu nastavci dodaju, u udžbeniku Snježane Zrinjan polazi se od prezentske ili infinitivne osnove, a u udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)* samo od prezentske. Ne objašnjava se koji glagoli imperfekt tvore kojim nastavcima, no tvorbeni tipovi u udžbenicima potkrijepljeni su primjerima. Međutim, u udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)* nalazi se pogreška: kao primjer za tvorbu nastavkom *-ijah* navodi se glagol *opijati* > *opijah*, no ondje nije riječ o nastavku *-ijah*, nego *-jah* (ako prezentskom osnovom smatramo oblik *opi-*, a ne *opij-*).

U udžbeniku *Hrvatski jezik 2* Marine Čubrić ne stoji od koje se osnove tvori imperfekt, a navodi se samo jedan niz nastavaka, oni nastavci što su zajednički svim imperfektnim oblicima i označuju različita lica i brojeve: *-h, -še, -še, -smo, -ste, -hu*. Potom se, osim pomoćnih glagola, navode imperfektni oblici samo dvaju glagola, *pisati* i *nositi*, a njihova se tvorba dodatno ne objašnjava niti se oblici raščlanjuju na morfeme. Nema primjera za glagole sa sufikslnim morfemom *-ija-* u imperfektu.

U sljedećoj tablici prikazana je tvorba imperfekta u udžbenicima za trogodišnje strukovne škole:

Trogodišnje škole	Tvorba imperfekta
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Močnik, Bogdanović) str. 55	- nesvršeni glagoli - tvori se od infinitivne ili prezentske osnove i triju vrsta nastavaka: 1) <i>-ah, -aše, -aše, -asmo, -aste, -ahu</i> 2) <i>-jah, -jaše, -jaše, -jasmo, -jaste, -jahu</i> 3) <i>-ijah, -ijaše, -ijaše, -ijasmo, -ijaste, -ijahu</i>
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Zrinjan) str. 45–46	- nesvršeni glagoli - tvori se nastavcima: 1) <i>-ah, -aše, -aše, -asmo, -aste, -ahu</i> 2) <i>-jah, -jaše, -jaše, -jasmo, -jaste, -jahu</i> 3) <i>-ijah, -ijaše, -ijaše, -ijasmo, -ijaste, -ijahu</i>

<i>Hrvatski jezik i književnost 2</i> (Jureković Perković, Matković) str. 121	- tvori se prema infinitivnoj osnovi, i to tako da se sufiksadni morfemi infinitivne osnove - <i>Ø</i> -, - <i>a</i> -, - <i>i</i> -, - <i>je</i> -, - <i>nu</i> -, - <i>iva</i> -, - <i>ova</i> -, - <i>eva</i> - zamijene sufiksadnim morfemima - <i>a</i> -, - <i>ja</i> -, - <i>ova</i> *, - <i>iva</i> -, - <i>ova</i> -, - <i>eva</i> -, - <i>ija</i> - i na njih se dodaju nastavci - <i>h</i> -, - <i>še</i> -, - <i>še</i> -, - <i>smo</i> -, - <i>ste</i> -, - <i>hu</i> - *Umjesto - <i>ova</i> - trebalo bi stajati - <i>ava</i> -. U popisu infinitivnih sufikasa taj sufix nedostaje.
---	--

Dva udžbenika s naslovom *Hrvatski jezik 2* u tvorbi imperfekta razlikuju tri skupine nastavaka, a razlika je u tome što se u udžbeniku autorica Močnik i Bogdanović spominje tvorba od infinitivne ili prezentske osnove, a u onome Snježane Zrinjan osnova se ne definira. Kao i u većini drugih udžbenika, tvorba se posebno ne objašnjava, već se samo navodi po jedan primjer za svaku vrstu nastavaka.

U udžbeniku *Hrvatski jezik i književnost 2* situacija je slična kao i s aoristom – navedena je složena formula za tvorbu oblika preuzeta iz Silić-Pranjakovićeve gramatike (koja čak nije ni posve točno zabilježena, imperfektni sufix -*ova*- naveden je dvaput, a -*ava*- nijednom, u popisu imperfektnih sufikasa također nedostaje sufix -*ava*-) koja nije opimjerena nijednim primjerom, već se navode samo imperfektni oblici pomoćnih glagola. Ispod pravila za tvorbu oblika stoji i sljedeća tvrdnja: „Za razliku od aorista, u 3. licu množine u imperfektu može biti samo nastavak **-ahu** (gled**ahu**)“ (Jureković Perković i dr. 2014: 121). Osim što se ovdje odjednom nastavkom naziva spoj dvaju morfema, sufiksalnoga morfema osnove i ličnoga nastavka, navodi se samo jedna njihova kombinacija te se tvrdi da se u trećemu licu množine može pojaviti samo ona, a ostale se zanemaruju. Tvrdnja je usto nejasna, vjerojatno se htjela naglasiti razlika između aorista i imperfekta u 3. l. mn.

Dok četiri udžbenika ne obrađuju glasovne promjene do kojih dolazi pri tvorbi imperfekta nekih glagola (Čubrić, Rosandić, Močnik i Bogdanović, Jureković Perković i Matković), u ostalima se spominje jotacija i sibilizacija. I pri objašnjavaju glasovnih promjena u nekim se udžbenicima mogu primijetiti neprecizna objašnjenja i nedosljedna uporaba nazivlja, kao što pokazuje opis provođenja jotacije u imperfektu koji nalazimo u udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2*: „glagoli kojima osnova završava na suglasnik provode jotaciju: dolaziti → dolažah, voditi → vođah, misliti → mišljah“ (Gabelić 2014: 84). Osim što infinitivna osnova tih glagola, od koje se u udžbeniku polazi u tvorbi imperfekta, ne završava suglasnikom, već eventualno njihov

korijen na koji se dodaje imperfektni sufiks, ne dobivaju svi glagoli čiji korijen ili infinitivna osnova završavaju suglasnikom sufiks *-ja(h)* koji dovodi do jotacije.

Većina udžbenika obrađuje imperfekt pomoćnih glagola *biti* i *htjeti* te najčešće navode po dvije imperfektne paradigme za svaki od njih: *bijah* i *bjeh*, *htijah* i *hoćah*. U udžbeniku autorica Močnik i Bogdanović za trogodišnje škole spomenuta su samo dva oblika imperfekta glagola *biti*, u udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)* dva oblika imperfekta glagola *biti* i jedan glagola *htjeti (htijah)*, a u udžbeniku *Hrvatski jezik i književnost 2* za trogodišnje škole samo jedan oblik za glagol *biti (bijah)* i jedan za *htjeti (hoćah)*. U *Hrvatskoj gramatici* E. Barić i dr. (2005: 272) navedena su tri oblika imperfekta glagola *htjeti*: *htijah*, *htijaše...*, *hotijah*, *hotijaše...* (koji se ne spominje ni u jednom udžbeniku, a u gramatici je označen kao rjeđi) te *hoćah*, *hoćaše...* (u gramatici označen kao zastario). Pitanje je, dakle, zašto su autori posljednjeg udžbenika odlučili navesti samo oblik koji je u usporedbi s ostalim, paralelnim oblicima određen kao zastario.

4.3.1.4. Imperativ

Usporedba opisa glagolskih oblika u hrvatskim gramatikama pokazala je da se pristup imperativu kod različitih autora poprilično razlikuje, što je rezultiralo različitim popisima nastavaka. Uzrok tomu nalazi se, među ostalim, u tome što se u opisima polazi od različitih osnova, a i u različitim definicijama osnova pojedinih glagolskih vrsta. Tako će prezentske osnove glagola *čuti* i *putovati* prema *Glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika* glasiti *čuj-* i *putuj-*, a prezentski nastavak u prvome licu jednine *-em*. Prema *Hrvatskoj gramatici* E. Barić i dr. nastavak tih glagola bit će *-jem*, a prezentske osnove glasit će im *ču-* i *putu-*. Te su se razlike odrazile i na opise u udžbenicima u kojima se, osim toga, katkad miješaju različiti modeli ili se u tumačenju tvorbe jednostavno griješi, što je vidljivo iz neslaganja pravila za tvorbu imperativa i primjera koji se navode.

Pravila za tvorbu imperativa u udžbenicima za gimnazije prikazana su u tablici:

Gimnazije	Tvorba imperativa
<i>Fon-fon 2</i> (Dujmović Markusi, Pavić-Pezer) str. 97	- tvori se od osnove (obično infinitivne) i nastavaka: 1) <i>-ø, -mo, -te</i> (uglavnom glagoli s prezentom na <i>-em</i> ili <i>-im</i> ispred kojih je glas <i>j</i>) 2) <i>-i, -imo, -ite</i> (uglavnom glagoli s prezentom na <i>-em</i> ili <i>-im</i>) 3) <i>-ji, -jimo, -jite</i> (uglavnom glagoli na <i>-ati</i> s prezentom na <i>-em</i>) 4) <i>-aj, -ajmo, -ajte</i> (uglavnom glagoli na <i>-ati</i> s prezentom na <i>-am</i>)

<i>Učimo hrvatski jezik 2</i> (Gabelić) str. 75	-imperativna osnova + imperativni nastavci: - <i>ø</i> , - <i>mo</i> , - <i>te</i> - <i>i</i> , - <i>imo</i> , - <i>ite</i> - <i>j</i> , - <i>jmo</i> , - <i>jte</i>
---	---

U udžbeniku *Fon-fon 2* stoji da se imperativ obično tvori od infinitivne osnove, no u popisu nastavaka i tvorbenim pravilima polazi se isključivo od prezentske osnove (npr. *stoj-ø*, *nos-i*, *pis-ji* > *piši*, *bir-aj*). Popis nastavaka odgovara onome u *Glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika* i školskoj gramatici Sande Ham, gramatikama koje u tvorbi imperativa polaze od prezentske osnove. U gramatikama koje u tvorbi imperativa nekih glagola polaze od infinitivne osnove umjesto ovdje navedenih nastavaka -*aj*, -*ajmo*, -*ajte* stoje nastavci -*j*, -*mo*, -*te*.

Može se spomenuti i da uvodni dio potpoglavlja o imperativu u udžbeniku *Fon-fon 2* sadrži nekoliko primjera tog oblika, a među ostalim i rečenicu *Molim vas, nemojte samo očajavati!* u kojoj se pojavljuje oblik *nemojte*. Taj se oblik posebno ne objašnjava, no mogao bi zbuniti učenika. On se spominje u nekim gramatikama, i to kao nepotpuni glagol koji ima samo imperativ (*nemoj*, *nemojmo*, *nemojte*) i upotrebljava se kao „opći oblik kojim se tvori imperativ za izricanje blaže zabrane“ (Babić i dr. 2007: 509) ili kao poseban oblik za izricanje zabrane (Barić i dr. 2005: 243, Raguž 2010: 225). Oblici *nemoj*, *nemojmo*, *nemojte* spominju se i u dvama udžbenicima, u udžbeniku Marine Čubrić za četverogodišnje škole, kao oblici koji se rabe samo u ulozi imperativa, a mogu stajati i uz infinitiv (2013: 47), i udžbeniku Andreje Jureković Perković i Maje Matković za trogodišnje škole, gdje se o njima govori kao o posebnome glagolu koji ima samo ima samo imperativ i služi za izricanje zabrane (2014: 124).

U udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2* imperativ je obrađen poprilično površno. Ondje stoji da se taj oblik tvori od imperativne osnove i imperativnih nastavaka, no ne definira se imperativna osnova. Navode se tri skupine nastavaka koje odgovaraju opisu u gramatici E. Barić i dr. Nisu dani primjeri za sve nastavke, već samo imperativ glagola *nositi*. Gramatika Silića i Pranjkovića, koju ovaj udžbenik inače uglavnom slijedi, u tvorbi imperativa razlikuje samo jedan niz nastavaka, -*ø*, -*mo*, -*te*, te tri sufiksna imperativna morfema, -*i*-, -*j*- i -*aj*-.

Sljedeća tablica prikazuje tvorbu imperativa u udžbenicima za četverogodišnje strukovne škole:

Četverogodišnje škole	Tvorba imperativa
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Čubrić) str. 47	- tvori se od infinitivne osnove glagola kojoj se dodaju imperativni nastavci: 1) -ø, -mo, -te 2) -j, -jmo, -jte 3) -i, -imo, -ite 4) -ji, -jimo, -jite
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Zrinjan) str. 50–51	- tvori od prezentske (i rjeđe infinitivne) osnove i nastavaka: 1) -i, -imo, -ite 2) -ø, -mo, -te 3) -j, -jmo, -jte
<i>Hrvatski jezik (buki)</i> (Sajko, Zrinjan) str. 132–133	- na prezentsku osnovu dodaju se imperativni nastavci: 1) -ø, -mo, -te (glagoli s prezentskim nastavcima -em i -im ispred kojih je glas j) 2) -i, -imo, -ite (glagoli s prezentskim nastavcima -em i -im koji nisu iz prve skupine) 3) -ji, -jimo, -jite (uglavnom glagoli na -ati s prezentom na -em) 4) -aj, -ajmo, -ajte (glagoli na -ati s prezentom na -am)
<i>Hrvatski jezik i književnost 2</i> (Rosandić) str. 152	- na osnovu koja se dobije kad se odbaci posljednji samoglasnik 3. lica množine prezenta (u, e) dodaju se dva niza nastavaka: 1) -ø, -mo, -te 2) -i, -imo, -ite

U udžbeniku Marine Čubrić *Hrvatski jezik 2* stoji, slično kao i u *Fon-fonu 2*, da se imperativ tvori od infinitivne osnove i četiriju nizova nastavaka. Ovaj udžbenik, međutim, umjesto nastavaka -aj, -ajmo, -ajte navodi nastavke -j, -mo, -te, što odgovara opisima u kojima se u tvorbi imperativa glagola sa sufikslnim morfemom -a- u prezentu polazi od infinitivne osnove. U udžbeniku su navedena samo dva primjera za imperativ, imperativni oblici glagola *pisati* i *piti* koji nisu raščlanjeni na osnovu i nastavak niti je navedeno o kojim je nastavcima u tim oblicima riječ. Dakle, kao i u slučaju udžbenika *Učimo hrvatski jezik 2*, daje se pravilo koje nije u potpunosti potkrijepljeno primjerima, što otežava njegovo razumijevanje te se može postaviti pitanje služi li takvo nabranje nastavaka čemu drugome osim učenju napamet. U udžbeniku stoji i da „imperativna osnova završava na -i- (u glagola kojima prezentska osnova završava na -i- i -e-) i na -j- (u glagola kojima prezentska osnova navršava na -a- i -je-)“ (Čubrić 2013: 47). Ta rečenica, osim što također nije oprimjerena nijednim primjerom, ne uklapa se u

ostatak opisa u kojem se polazi od infinitivne osnove i različitih nastavaka. Riječ je o modelu koji nalazimo u gramatici Silića i Pranjkovića¹⁹.

U udžbeniku Snježane Zrinjan tvorba imperativa opisuje se dodavanjem triju skupina nastavaka na prezentsku (rjeđe infinitivnu) osnovu. Nastavci odgovaraju onima u udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2* te opisu u *Hrvatskoj gramatici* E. Barić i dr. Tu nema nastavaka *-ji*, *-jimo*, *-jite* koji se javljaju u glagola s jotiranom osnovom u prezentu, već se polazi od jotirane osnove i kao nastavci se navode samo *-i*, *-imo*, *-ite*. Tomu se može prigovoriti metodološka nedosljednost s obzirom na to da se u udžbeniku u prezentu takvih glagola govori o nastavku *-jem* (Zrinjan 2015: 48), no dobro je što se takva tvorba objašnjava kao dodavanje imperativnih nastavaka na jotiranu prezentsku osnovu.

U udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)* opis tvorbe imperativa i popis nastavaka slični su onima u udžbeniku *Fon-fon 2*, no u tvorbi se polazi od prezentske osnove. Za svaki niz nastavaka daje se po nekoliko primjera, no među njima ima i pogrešnih. Tako se za nastavke *-ji*, *-jimo*, *-jite* daju primjeri *boj se*, *stoj*, *poj*, koji, osim što ne završavaju glasom *i*, sadrže *j* koje je dio korijena, a ne nastavka. U nastavku stoji da ti glagoli „mogu tvoriti imperativ i nastavcima prve vrste [-ø, -mo, -te] (*broji/broj*, *boji/boj*, *napoji/napoj*)“ (Sajko – Zrinjan 2015: 132). Riječ je zapravo o glagolima koji u imperativu mogu imati sufiksni morfem/nastavak *-i* ili *-ø*. Zanimljivo je da se ne navodi nijedan primjer glagola koji stvarno imperativ tvori navedenim nastavcima. Također, kao primjeri za tvorbu imperativa nastavcima *-ø*, *-mo*, *-te* navode se oblici *čuj*, *pij*, *obuj*, *kluj* koji bi doista bili tvoreni tim nastavcima prema opisu u *Glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika*, no u većini drugih opisa *j* se u tim oblicima smatra nastavkom, a ne dijelom osnove. U istom udžbeniku nalazimo prezentski oblik *umijem* koji je rastavljen na osnovu *umi-* i nastavak *-jem*, a ne *umij-em*.

U udžbeniku *Hrvatski jezik i književnost 2* D. Rosandića nalazi se opis koji odgovara onomu u *Hrvatskoj gramatici* D. Raguža, a razlikuje se od ostalih gramatika: na osnovu koja se dobije kad se odbaci posljednji samoglasnik u 3. licu množine prezenta dodaju se dva niza nastavaka: *-ø*, *-mo*, *-te* i *-i*, *-imo*, *-ite*. Iako taj opis morfološki nije potpuno točan s obzirom na to da je problematično jedan oblik tumačiti tvorbom od drugoga, najjednostavniji je i stoga praktičan.

¹⁹ Čak i kad bi se sufiksni morfemi imperativne osnove udružili s imperativnim nastavcima u različite tipove „imperativnih nastavaka“, u modelu koji je predstavljen u Silić-Panjkojićenoj gramatici (2007: 74–75), dobili bismo samo tri skupine nastavaka: *-i*, *-imo*, *-ite*, *-j*, *-jmo*, *-jte* i *-aj*, *-ajmo*, *-ajte*. U glagolima poput *čuti -j* se tumači kao sufiks, a ne dio osnove.

U tablici je prikazana tvorba imperativa u udžbenicima za trogodišnje škole:

Trogodišnje škole	Tvorba imperativa
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Močnik, Bogdanović) str. 56	- tvori se obično od prezentske osnove nastavcima: 1) - <i>ø</i> , - <i>mo</i> , - <i>te</i> 2) - <i>i</i> , - <i>imo</i> , - <i>ite</i> 3) - <i>j</i> , - <i>jmo</i> , - <i>jte</i> 4) - <i>ji</i> , - <i>jimo</i> , - <i>jite</i>
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Zrinjan) str. 51	- tvori se nastavcima: 1) - <i>i</i> , - <i>imo</i> , - <i>ite</i> 2) - <i>j</i> , - <i>jmo</i> , - <i>jte</i>
<i>Hrvatski jezik i književnost 2</i> (Jureković Perković, Matković) str. 123	- tvori se prema prezentskoj osnovi, i to tako da se njezini sufiksadni morfemi - <i>e</i> -, - <i>i</i> - i - <i>a</i> - zamijene sufiksanim morfemima njegove osnove - <i>i</i> -, - <i>j</i> - i - <i>aj</i> -. Na te se sufiksadne morfeme dodaju nastavci - <i>ø</i> (za drugo lice jednine), - <i>mo</i> (za prvo lice množine) i - <i>te</i> (za drugo lice množine) - nastavci za imperativ: - <i>ø</i> , - <i>mo</i> , - <i>te</i> - <i>i</i> , - <i>imo</i> , - <i>ite</i> - <i>aj</i> , - <i>ajmo</i> , - <i>ajte</i> - <i>j</i> *, - <i>jimo</i> , - <i>jite</i> * Tako stoji u udžbeniku.

U udžbeniku Snježane Zrinjan spominju se samo dva niza nastavaka -*i*, -*imo*, -*ite* i -*j*, -*jmo*, -*jte*, no ne precizira se na koju se osnovu dodaju. Ondje se među ostalim nalazi primjer glagola *vjerovati* u čijem je imperativnom obliku *vjeruj j* označeno kao nastavak, dok se u nekim drugim udžbenicima u sličnim primjerima govori o ništičnome nastavku (*zapisujø*, *Fonfon 2*; *putujø*, Zrinjan za četverogodišnje škole), a oba su tumačenja potvrđena u gramatikama. S obzirom na to da se u udžbeniku ne spominju nastavci -*ø*, -*mo*, -*te*, podjelom nisu obuhvaćeni glagoli poput *stajati* u kojima je *j* dio korijenskoga morfema. U udžbeniku također stoji da kod nekih glagola u imperativu dolazi do jotacije, no iz popisa nastavaka jasno je da se zapravo polazi od jotirane osnove (ne spominje se nastavak -*ji*). U udžbeniku V. Močnik i M. Bogdanović stoji da se imperativ obično tvori od prezentske osnove i četiriju skupina nastavaka (-*ø*, -*i*, -*j*, -*ji*), a svaka vrsta nastavaka oprimjerena je imperativnim oblicima jednoga glagola. Zanimljivo je da se polazi (obično) od prezentske osnove, no govori se o nastavcima -*j*, -*jmo*, -*jte*, a ne -*aj*, -*ajmo*, -*ajte*.

U udžbeniku *Hrvatski jezik i književnost 2* tvorba imperativa opisana je pravilom o smjenjivanju sufikslnih morfema prezentske osnove sufikslnim morfemima imperativne, na što se dodaju nastavci za različita lica. U nastavku se navode i četiri niza imperativnih nastavaka (-*ø*, -*i*, -*aj*, -*ji*). Ti bi se nastavci možda i mogli shvatiti kao spoj sufikslnih morfema i ličnih nastavaka (iako se -*ø*- ne spominje u pravilu o smjenjivanju sufikslnih morfema, a sufiksi pripadaju osnovi, a ne nastavku), no najveći je problem obrade imperativa u ovome udžbeniku, kao što je to bilo i s tvorbom drugih oblika, što se pravilo o njegovoj tvorbi uopće ne opiruje, osim što se navode imperativni oblici pomoćnih glagola *biti* i *htjeti* i dvojaki imperativni oblici glagola *brojiti* (*broj* i *broji*).

Iako se u većini udžbenika spominje samo imperativ pomoćnoga glagola *biti*, dva udžbenika navode i imperativ pomoćnoga glagola *htjeti*, i to na dva načina: *htij*, *htijmo*, *htijte* (*Hrvatski jezik (buki)*) i *htjedni*, *htjednimo*, *htjednite* (*Hrvatski jezik i književnost 2* za trogodišnje škole). U udžbeniku *Fon-fon 2* glagol *htjeti* spomenut je među glagolima kojima poticaj za vršenje radnje ne može doći od sugovornika pa ne tvore imperativ. U gramatikama se spominju samo oblici *htjedni* itd., i to samo u gramatici E. Barić i dr. te *Glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika*, gdje je naznačeno da bi imperativ glagola *htjeti* tako glasio kad bi se upotrebljavao (Babić i dr. 2007: 540). Većina udžbenika ne obrađuje glasovne promjene do kojih dolazi u tvorbi imperativa, to se čini samo u udžbenicima Snježane Zrinjan gdje se spominju sibilizacija i jotacija odnosno jotirana osnova, kao i u udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)*, no ondje se spominje samo jotacija.

4.3.1.5. Glagolski pridjevi

U udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2* nalazi se sljedeće određenje glagolskih pridjeva:

„Glagolski pridjevi imaju obilježja glagola i pridjeva. Imaju gramatičke kategorije roda, broja i padeža, kao pridjevi, a napravljeni su od glagola i važni su za tvorbu nekih glagolskih vremena.“ (Gabelić 2014: 85)

Ta je definicija problematična iz više razloga. Kao prvo, glagolski pridjevi ne sudjeluju samo u tvorbi glagolskih vremena, već glagolski pridjev radni sudjeluje i u tvorbi glagolskih načina (kondicional I. i II.), a glagolski pridjev trpni u tvorbi pasiva. Nadalje, navode se smo pridjevske gramatičke kategorije, ali ne i glagolske, primjerice glagolski vid koji je također svojstvo glagolskih pridjeva. Osim toga, problematično je reći da se ti oblici mogu mijenjati po padežima jer to ne mogu svi, već samo oni koji mogu poprimiti službu (pravih) pridjeva. Padež

je izrazito imenska kategorija koja načelno nije svojstvena glagolskim oblicima iako se neki glagolski pridjevi, pa i glagolski prilozi, mogu sklanjati. U slučaju kada ti oblici obavljaju službu pridjeva dolazi do značenjskoga pomaka te oni više ne označavaju radnju, proces, nego svojstvo, i to obično trajno svojstvo, kao što je to slučaj i s drugim pridjevima, od kojih se razlikuju samo podrijetlom (npr. *požutjeli listovi, napisani roman*). Glagolski pridjevi radni puno rjeđe postaju pravi pridjevi od trpnih pridjeva, stoga što uglavnom pretpostavljaju vršitelja radnje, a time i samu radnju. S druge strane, glagolski pridjevi trpni vezani su za predmet radnje, dok je vršitelj nepoznat ili nevažan. Oni često označavaju rezultat radnje, koji je bliži stalnomu svojstvu od same radnje (Pranjeković 2003: 12). Rod, broj i padež kao kategorije zajedničke pridjevima i glagolskim pridjevima spominju se i u udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)* te udžbeniku Marine Čubrić.

To je bolje objašnjeno u udžbeniku *Fon-fon 2*: „Ako glagolski pridjev radni ima službu atributa (*rascvjetalo cvijeće*), tada se i ponaša kao pridjev (sklanja se kao pridjev)“ (Dujmović Markusi i dr. 2014: 98). Isti se podatak navodi i za glagolski pridjev trpni.

U tablici su prikazana pravila za tvorbu glagolskoga pridjeva radnog²⁰ u srednjoškolskim udžbenicima:

Gimnazije	Tvorba glagolskoga pridjeva radnog
<i>Fon-fon 2</i> (Dujmović-Markusi, Pavić-Pezer) str. 98	- tvori se od infinitivne osnove i nastavaka: -o/-ao, -la, -lo (jd.) i -li, -le, -la (mn.)
<i>Učimo hrvatski jezik 2</i> (Gabelić) str. 85	- tvori se morfemom -l- i pridjevnim nastavcima -ø, -a i -o - glagoli s infinitivnom osnovom na -ø- između korijenskoga morfema i morfema -l- dobivaju nepostojano a

²⁰ Dok se u udžbenicima za trogodišnje strukovne škole rabe samo nazivi glagolski *pridjev radni* i *trpni*, glagolski *prilog sadašnji* i *prošli*, u udžbenicima za četverogodišnje strukovne škole i gimnazije spominju se i alternativni nazivi tih oblika. U većini udžbenika glagolski pridjevi radni i trpni nazivaju se još i *glagolskim pridjevom aktivnim* i *pasivnim*, a prilozi *participom prezenta* (prilog sadašnji) i *participom perfekta* (prilog prošli). Od toga se razlikuje udžbenik *Hrvatski jezik (buki)*, u kojem se uz nazive *glagolski pridjev radni* ili *aktivni* spominje i naziv *particip perfekta II.*, uz naziv *glagolski pridjev trpni* spominje se i *pasivni particip*, a uz naziv glagolski prilog prošli spominje se i *particip perfekta I.* Za glagolski prilog sadašnji navodi se kao i u ostalim udžbenicima alternativni naziv *particip prezenta*. Tim razlikama uzrok se može pronaći u hrvatskim gramatikama. O glagolskim pridjevima *radnom* ili *aktivnom* i *trpnom* ili *pasivnom* te glagolskim priložima *sadašnjem* i *prošlom* ili *participu prezenta* i *perfekta* govori se među ostalim u Težak-Babićevoj gramatici (2000: 150–152), a alternativne nazive *particip perfekta II.*, *particip pasivni*, *particip prezenta* i *particip perfekta I.* nalazimo u gramatici E. Barić i dr. (2005: 244–246). U Silić-Pranjekovićvoj gramatici (2007: 76, 80) spominju se samo alternativni nazivi za glagolske pridjeve, pri čemu se glagolski pridjev radni naziva *participom perfekta aktivnim*, a glagolski pridjev trpni *participom perfekta pasivnim*.

Četverogodišnje škole	
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Čubrić) str. 50	- tvori se od infinitivne osnove kojoj se dodaju morfemi: za jedninu: -o/-ao, -la, -lo za množinu: -li, -le, -la
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Zrinjan) str. 52–53	- tvori se od infinitivne osnove svršenih i nesvršenih glagola i nastavaka: -o/-ao, -la, -lo; -li, -le, -la
<i>Hrvatski jezik (buki)</i> (Sajko, Zrinjan) str. 134	- infinitivnoj osnovi dodaju se nastavci: -o, -la, -lo; -li, -le, -la
<i>Hrvatski jezik i književnost 2</i> (Rosandić) str. 152	- infinitivnoj osnovi dodaju se nastavci: -o, -la, -lo (jd.) i -li, -le, -la (mn.) -ao, -la, -lo (jd.) i -li, -le, -la (mn.)
Trogodišnje škole	
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Močnik, Bogdanović) str. 56–57	- infinitivnoj osnovi dodaju se nastavci: -o/-ao, -la, -lo (jd.) i -li, -le, -la (mn.)
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Zrinjan) str. 40	- prepoznavamo ga po nastavcima: -o, -la, -lo; -li, -le, -la
<i>Hrvatski jezik i književnost 2</i> (Jureković Perković, Matković) str. 115	- tvori se tako da se infinitivnoj osnovi doda sufiksadni morfem -l- i na nj dodaju nastavci -ø (za muški rod), -a (za ženski rod, -o (za srednji rod) ili tako da se sufiksadni morfem infinitivne osnove zamijeni sufiksadnim morfemom -l- i na nj dodaju nastavci -ø (za muški rod), -a (za ženski rod, -o (za srednji rod). Pritom se sufiksadni morfem -l- ispred nultog nastavka -ø mijenja u -o-

U gotovo svim udžbenicima stoji da se glagolski pridjev radni tvori od infinitivne osnove, a u onima u kojima to nije precizirano, može se zaključiti iz primjera. U većini udžbenika izdvajaju se nastavci za tvorbu pridjeva radnog za različite rodove u jednini i množini: -o/-ao, -la, -lo (jd.) i -li, -le, -la (mn.), s dva moguća nastavka u muškome rodu jednine. Od pet udžbenika u kojima se spominju ti nastavci, samo jedan, udžbenik *Hrvatski jezik 2* M. Čubrić četverogodišnje škole, objašnjava koja vrsta glagola dobiva koji nastavak u muškome rodu jednine: nastavak -ao dobivaju glagoli kojima infinitivna osnova završava na suglasnik. Zanimljivo je da taj udžbenik, koji se inače uglavnom priklanja modelu iz Silić-Pranjakovićeve gramatike, ovaj oblik tumači na tradicionalan način. Dva udžbenika, *Hrvatski jezik (buki)* i *Hrvatski jezik 2* S. Zrinjan za trogodišnje škole, navode samo nastavke -o, -la, -lo, -li, -le, -la, a dok se u prvome od njih navodi i primjer za drugu skupinu glagola (*dotekao*), u drugome su kao jedini primjer navedeni oblici glagola *slušati*. U udžbeniku *Fon-fon 2* navodi se pet primjera

tvorbe pridjeva radnog (*radio, plovio, mislio, čuo, živio*), no ni u jednom od njih ne pojavljuje se nastavak *-ao*, koji se spominje kao jedan od nastavaka za tvorbu tog oblika.

U udžbenicima *Učimo hrvatski jezik 2* i *Hrvatski jezik i književnost 2* za trogodišnje škole u tvorbi glagolskoga pridjeva radnog razlikuje se morfem *-l-*, na koji se dodaju nastavci za različite rodove u jednini i množini. U prvome udžbeniku spominje se i da glagoli čija infinitivna osnova završava na *-ø-* između korijenskoga morfema i morfema *-l-* dobivaju nepostojano *a*, dok se takvi primjeri u drugome udžbeniku uopće ne spominju. U udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2* ne objašnjava se, međutim, vokalizacija, promjena *l* u *o* u prvome licu jednine, što bi se očekivalo s obzirom na to da se ondje *-o* ne navodi kao nastavak, već se polazi od morfema *-l-*. Vokalizacija se spominje u dvama udžbenicima iz prve skupine (*Hrvatski jezik (buki)* i *Hrvatski jezik 2* S. Zrinjan za četverogodišnje škole), a u ostalima se veza između nastavka za muški rod jednine i ostalih nastavaka ne objašnjava.

Udžbenici se razlikuju i s obzirom na obradu drugih glasovnih promjena do kojih dolazi pri tvorbi pridjeva radnog: zamjena *je* sa *i* u muškome rodu jednine, koja je i jedna od najčešćih pogrešaka pri tvorbi toga oblika, spominje se samo u dijelu udžbenika (*Fon-fon 2, Hrvatski jezik (buki)*, udžbenici S. Zrinjan i M. Čubrić za četverogodišnje škole), a ispadanje *d* (iz osnove glagola) ispred *l* (iz sufiksa ili nastavka), npr. *krasti > krao*, samo u udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2*. Oblike glagolskoga pridjeva radnog pomoćnih glagola *biti* i *htjeti* obrađuju samo udžbenici *Fon-fon 2, Hrvatski jezik (buki)* i *Hrvatski jezik 2* S. Zrinjan za četverogodišnje škole.

U sljedećoj tablici prikazana je tvorba glagolskoga pridjeva trpnog u srednjoškolskim udžbenicima:

Gimnazije	Tvorba glagolskoga pridjeva radnog
<i>Fon-fon 2</i> (Dujmović-Markusi, Pavić-Pezer) str. 99	- tvori se od infinitivne osnove (katkad i od prezentske) i nastavaka: 1) <i>-n, -na, -no, -ni, -ne, -na</i> 2) <i>-en, -ena, -eno, -eni, -ene, -ena</i> 3) <i>-jen, -jena, -jeno, -jeni, -jene, -jena</i> 4) <i>-t, -ta, -to, -ti, -te, -ta</i> - može se tvoriti i nastavkom <i>-ven</i> (<i>mljeven, umiven</i>)

<p><i>Učimo hrvatski jezik 2</i> (Gabelić) str. 85–86</p>	<p>- infinitivna, rjeđe prezentska osnova + nastavci:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) <i>-n, -na, -no, -ni, -ne, -na</i> 2) <i>-en, -ena, -eno, -eni, -ene, -ena</i> 3) <i>-jen, -jena, -jeno, -jeni, -jene, -jena</i> 4) <i>-t, -ta, -to, -ti, -te, -ta</i> <p>- tvori se tako da se sufiksadni morfemi infinitivne osnove <i>-a-, -ova-*, -iva-, -ova-, -eva-</i> zamijene sufiksanim morfemima <i>-an-, -avan-, -ivan-, -ovan-, -evan-</i>, sufiksadni morfemi infinitivne osnove <i>-i-</i> i <i>-je-</i> sufiksanim morfemom <i>-jen-</i>, sufiksadni morfem infinitivne osnove <i>-nu-</i> sufiksanim morfemom <i>-nut-</i>, sufiksadni morfem <i>-ø-</i> sufiksanim morfemima <i>-en-, -jen-, -ven-</i> i <i>-t-</i>, čemu se dodaju nastavci <i>-ø</i> (m.r.), <i>-a</i> (ž.r.), <i>-o</i> (s.r.)</p> <p>*Riječ je o pogrešci u udžbeniku, umjesto <i>-ova-</i> trebalo bi stajati <i>-ava-</i>.</p>
Četverogodišnje škole	
<p><i>Hrvatski jezik 2</i> (Čubrić) str. 50</p>	<p>- tvori se od infinitivne osnove kojoj se dodaju morfemi <i>-n-, -en-, -jen-</i> i <i>-t-</i></p> <p>- nastavak je za jedninu muškog roda <i>-ø</i>, za ženski rod <i>-a</i>, za srednji rod <i>-o</i>, a u množini <i>-i, -e, -a</i></p>
<p><i>Hrvatski jezik 2</i> (Zrinjan) str. 52–53</p>	<p>- tvori se od infinitivne ili prezentske osnove svršenih i nesvršenih prijelaznih glagola i nastavaka:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) <i>-n, -na, -no, -ni, -ne, -na</i> 2) <i>-t, -ta, -to, -ti, -te, -ta</i> 3) <i>-en, -ena, -eno, -eni, -ene, -ena</i> 4) <i>-jen, -jena, -jeno, -jeni, -jene, -jena</i>
<p><i>Hrvatski jezik (buki)</i> (Sajko, Zrinjan) str. 135</p>	<p>- infinitivnoj ili rjeđe prezentskoj osnovi dodaju se nastavci:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) <i>-n, -na, -no, -ni, -ne, -na</i> 2) <i>-en, -ena, -eno, -eni, -ene, -ena</i> 3) <i>-jen, -jena, -jeno, -jeni, -jene, -jena</i> 4) <i>-ven, -vena, -veno, -veni, -vene, -vena</i> 5) <i>-t, -ta, -to, -ti, -te, -ta</i>
<p><i>Hrvatski jezik i književnost 2</i> (Rosandić) str. 152</p>	<p>- tvori se tako da se morfemi infinitivne osnove zamijene morfemima <i>-n, -en, -jen, -ven, -ijen</i> i <i>-t</i></p> <p>- infinitivnoj osnovi dodaju se nastavci:</p> <p><i>-n, -na, -no</i> (jd.), <i>-ni, -ne, -na</i> (mn.)</p> <p><i>-en, -ena, -eno</i> (jd.), <i>-eni, -ene, -ena</i> (mn.)</p> <p><i>-jen, -jena, -jeno</i> (jd.), <i>-jeni, -jene, -jena</i> (mn.)</p> <p><i>-t, -ta, -to</i> (jd.), <i>-ti, -te, -ta</i> (mn.)</p>
Trogodišnje škole	
<p><i>Hrvatski jezik 2</i> (Močnik, Bogdanović) str. 57</p>	<p>- tvori se od infinitivne osnove (rjeđe prezentske) i četiri vrste nastavaka:</p> <p><i>-n, -en, -jen</i> i <i>-t</i></p>

<i>Hrvatski jezik 2</i> (Zrinjan) str. 40	- glagolski pridjev trpni ima nastavke: 1) <i>-n, -na, -no, -ni, -ne, -na</i> 2) <i>-t, -ta, -to, -ti, -te, -ta</i>
<i>Hrvatski jezik i književnost 2</i> (Jureković Perković, Matković) str. 115	- tvori se tako da se sufiksadni morfemi infinitivne osnove <i>-a-, -ova-*, -iva-, -ova-, -eva-</i> zamijene sufiksanim morfemima <i>-an-, -ovan-*, -ivan-, -ovan-, -evan-</i> , sufiksadni morfemi infinitivne osnove <i>-i-</i> i <i>-je-</i> sufiksanim morfemom <i>-jen-</i> , sufiksadni morfem infinitivne osnove <i>-nu-</i> sufiksanim morfemom <i>-met-*</i> , sufiksadni morfem <i>-ø-</i> sufiksanim morfemima <i>-en-, -jen-, -ven-</i> i <i>-t-</i> , kojima se dodaju nastavci <i>-ø</i> (za m. r.), <i>-a</i> (za ž. r.) i <i>-o</i> (za s. r.) *Riječ je o pogrešci u udžbeniku, umjesto <i>-ova-, -ovan-, -met-</i> trebalo bi stajati <i>-ava-, -avan-, -nut-</i> .

Usporedba opisa tvorbe glagolskih oblika u hrvatskim gramatikama pokazala je da je glagolski pridjev trpni jedan od onih oblika čiju tvorbu različiti autori tumače na različite načine, što je među ostalim rezultiralo različitim popisima nastavaka. Stoga ne čudi činjenica da i u udžbenicima nalazimo različite opise tog oblika. Ondje se spominje tvorba samo od infinitivne osnove i od infinitivne ili prezentske osnove, a i broj nastavaka varira od dvije do pet vrsta. U dvama udžbenicima, udžbeniku S. Zrinjan za četverogodišnje škole te udžbeniku V. Močnik i M. Bogdanović za trogodišnje škole spominju se četiri vrste nastavaka: *-n, -en, -jen* i *-t*, a to su i nastavci koji se spominju u školskim gramatikama, Težak-Babićevoj i gramatici Sande Ham, kao i u *Glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika*. U tim se udžbenicima u tvorbi pridjeva trpnog polazi od infinitivne ili (rjeđe) prezentske osnove. U udžbeniku S. Zrinjan ne navodi se koji glagoli pridjev trpni tvore od infinitivne, a koji od prezentske osnove, no oba su slučaja potvrđena u primjerima. U udžbeniku su dani primjeri za tvorbu pridjeva trpnog triju glagola, *pisati, peći* i *opiti*, koji taj oblik tvore nastavcima *-n, -en* odnosno *-jen*. Iako je nastavak *-t* naveden u popisu nastavaka, nema nijednog primjera tvorbe tim nastavkom. Kod prikaza tvorbe pridjeva trpnog glagola *peći* stoji da se on tvori od „alternirane prezentske osnove (*peć*)“, a u nastavku stoji da „neki glagoli (poput glagola *peći, reći*) tvore glagolski pridjev trpni od palatalizirane prezentske osnove na koju se dodaju nastavci (*peč* + *-en* > *pečen*, *reč* + *-en* > *rečen*)“ (Zrinjan 2015: 53). S obzirom na to da su učenici upoznati s palatalizacijom, bilo bi jasnije i jednostavnije ukazati na to da u tim oblicima dolazi do palatalizacije pod utjecajem glasa *e* iz nastavka nego da se, povrh toga što su u tvorbu uključene dvije različite osnove i četiri vrste nastavaka, uvodi i pojam posebne osnove kod „nekih glagola“. U udžbeniku V. Močnik i M. Bogdanović tvorba pridjeva trpnog opisana je

ukratko, također se ne objašnjava koji glagoli tvore taj oblik kojom od osnova i kojom vrstom nastavaka, a osim pravila o tvorbi oblika naveden je samo po jedan primjer tvorbe svakim od spomenutih nastavaka (*čuvati (-n)*, *oplesti (-en)*, *oviti (-jen)*, *načeti (-t)*).

Ti se konjugacijski tipovi spominju i u udžbeniku M. Čubrić za četverogodišnje škole, s tom razlikom da se ondje razlikuju morfemi *-n-*, *-en-*, *-jen-* i *-t-*, koji se dodaju infinitivnoj osnovi, i nastavci *-ø*, *-a*, *-o*, *-i*, *-e* i *-a*. Navode se samo tri primjera tvorbe (*pisan*, *započet*, *viđen*) u kojima nisu označeni elementi od kojih su oblici tvoreni. Nije, dakle, naveden nijedan primjer tvorbe nastavkom *-en*, a s obzirom na to da infinitivna osnova glagola *vidjeti* glasi *vidje-*, nije jasno ni kako je oblik *viđen* nastao dodavanjem morfema na tu osnovu. Osim toga, opis tvorbe glagolskoga pridjeva trpnog razlikuje se od opisa tvorbe pridjeva radnog, gdje se morfemima nazivaju elementi *-la*, *-lo* itd., dakle, ne razlikuje se (sufiksalni) morfem i nastavak.

U udžbeniku *Fon-fon 2* stoji da se glagolski pridjev trpni tvori od infinitivne, a katkad i od prezentske osnove te već spomenutih četiriju skupina nastavaka, *-n*, *-en*, *-jen* i *-t*. Ni u tom se udžbeniku ne spominje koji glagoli oblik tvore od koje osnove ili nastavaka, no različiti konjugacijski tipovi potkrijepljeni su primjerima. Kao dodatni podatak navodi se da se pridjev trpni može tvoriti i nastavkom *-ven*, koji samo neke od gramatika (Barić i dr., Raguž) smatraju zasebnim nastavkom. U drugima se takva tvorba ne obrađuje ili se govori o glasu koji se dodaje infinitivnoj osnovi ili pak o međusamoglasničkom glasu. Nastavak *-ven* naveden je kao jedan od pet mogućih nastavaka za tvorbu pridjeva trpnog u udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)*, a svaki je konjugacijski tip također potkrijepljen primjerima. S druge strane, u udžbeniku *Hrvatski jezik 2 S. Zrinjan* za trogodišnje škole, spominju se samo dvije vrste nastavaka, *-n*, *-na*, *-no*, *-ni*, *-ne*, *-na* i *-t*, *-ta*, *-to*, *-ti*, *-te*, *-ta* te su kao primjer navedeni oblici pridjeva trpnog glagola *čitati* i *oteti*. Ne spominje se na koju se osnovu ti nastavci dodaju, a to su ujedno i svi podaci koji se navode u vezi s tvorbom toga oblika.

U udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2* kombiniraju se dva pristupa. Prvo se govori o tvorbi od infinitivne i rjeđe prezentske osnove četirima nastavcima *-n*, *-en*, *-jen* i *-t*, a potom o zamjenjivanju sufiksanih morfema te dodavanju nastavaka *-ø*, *-a* i *-o*. Na istom se mjestu, dakle, govori o tvorbi od infinitivne ili prezentske osnove i samo infinitivne, a nastavcima se nazivaju i samo fleksijski, oblikotvorni morfemi, i oblikotvorni i rječotvorni morfem zajedno. Osim toga, u drugom se opisu spominje i morfem *-ven*, koji se ne spominje među nastavcima iz prvoga opisa. Nadalje, pravilo o zamjeni sufiksanih morfema preuzeto iz Silić-Pranjakovićeve gramatike ponovno nije potkrijepljeno primjerima, već se navodi samo nekoliko

primjera za glagole u kojima je sufiksalni morfem infinitivne osnove istovjetan onomu osnove glagolskoga pridjeva trpnog (*iskopan, uništavan, ispitivan, pokupovan, bičevan*). Zatim se u tablici daje nekoliko primjera pridjeva trpnog podijeljenih prema nastavcima *-n, -en, -jen, -t*.

Sličnu situaciju nalazimo u udžbeniku Dragutina Rosandića za četverogodišnje škole. Ondje prvo stoji da se glagolski pridjev trpni tvori tako da se morfemi infinitivne osnove zamijene morfemima *-n, -en, -jen, -ven, -ijen* i *-t*, a potom da se infinitivnoj osnovi dodaju nastavci *-n, -na, -no...*; *-en, -ena, -eno...*; *-jen, -jena, -jeno...* i *-t, -ta, -to...* Kao prvo, morfem *-ijen* ne spominje se kao morfem ili nastavak ni u jednoj gramatici. U udžbeniku je naveden primjer *probijen* koji je rastavljen *prob-ijen*, što je pogrešno jer kod toga glagola *i* pripada osnovi, infinitivni je sufiks *-ø-*, a sufiks glagolskoga pridjeva trpnog *-jen-* (*-je-n-*). Također, ako se govori o zamjenjivanju sufiksanih morfema infinitivne osnove, ne bi trebao biti naveden morfem *-n*, već *-an-* (ili dva sufiksna morfema, *-a-n-*), *-avan-*, *-ovan-*, *-ivan-*, *-evan-*, kao što je to u Silić-Pranjakovićevoj gramatici. U drugom se pravilu ne govori o zamjenjivanju morfema, nego o dodavanju nastavaka na infinitivnu osnovu. Ondje su također navedene samo četiri skupine nastavaka, nije, dakle, jasno što se dogodilo s morfemima *-ven-* i *-ijen-*. Netočno je i tvrditi da se nastavak *-jen* dodaje infinitivnoj osnovi jer se tvorba kod nekih glagola ne može opisati na taj način (npr. *misliti > mišljen*), već tvorbom od prezentske osnove ili zamjenjivanjem sufiksa infinitivne osnove (*-i-*) sufiksom *-jen-* (*-je-n-*).

U udžbeniku *Hrvatski jezik i književnost 2* ponovno nalazimo formulu za tvorbu oblika preuzetu iz Silić-Pranjakovićeve gramatike koja uključuje zamjenjivanje sufiksanih morfema infinitivne osnove drugima te dodavanje nastavaka za različita lica u jednini i množini. Osim što su pojedini sufiksi pogrešno zabilježeni (*-ova-*, *-ovan-*, *-met-* umjesto *-ava-*, *-avan-*, *-nut-*), nisu navedeni primjeri za različite tipove sufikasa koji se spominju u pravilu, već samo četiri primjera koji nisu raščlanjeni na morfeme: *donesen, lijen, dobiven, načet*. Osim toga, glagolski pridjev trpni glagola *liti* glasi *liven* ili, rjeđe, *lit*, a ne *lijen* (usp. Barić i dr. 2005: 255).

O opisu tvorbe glagolskoga pridjeva trpnog u hrvatskome jeziku govori Nives Opačić u članku *Još jedna tvorbena nelogičnost* te im među ostalim zamjera nepraktičnost i zamršenost zbog velikoga broja nastavaka i rascjepkanosti ili nedorečenosti i nepreciznosti pravila. Kao jednostavnije i praktičnije rješenje koje bi se među ostalim moglo iskoristiti u udžbenicima hrvatskoga jezika predlaže opis iz *Gramatike hrvatskosrpskoga jezika* Ivana Brabeca, Mate Hraste i Sretena Živkovića (Školska knjiga, 1970.). Ondje se u tvorbi razlikuju samo tri skupine nastavaka, a polazi se samo od jedne, infinitivne osnove. Nastavci su: 1) *-en, -ena, -eno* (*pleten,*

pečen), 2) *-n, -na, -no* (*čuvan*) i 3) *-t, -ta, -to* (*otet*). Nema nastavaka *-jen, -jena, -jeno*, no jotiranost osnove objašnjava se na drugi način: samoglasnik *i* iz osnove glagola IV. vrste mijenja se u *j* ispred nastavka *-en* te umekšava samoglasnik ispred sebe (*baci + en > bacjen > bačen*). Oblici glagola 1. razreda III. vrste (npr. *uštedjeti > ušteden*) objašnjavaju se analogijom s tim glagolima (Opačić 2007: 97–98).

O glagolskim promjenama koje se provode pri tvorbi glagolskoga pridjeva trpnog (palatalizaciji i jotaciji) govori se tek u dvama udžbenicima (*Fon-fon 2* i *Hrvatski jezik (buki)*), uz to što se u udžbeniku S. Zrinjan za četverogodišnje škole spominje palatalizirana osnova. Što se tiče čestih pogrešaka koje se javljaju u tvorbi toga oblika, četiri udžbenika (*Fon-fon 2*, *Hrvatski jezik (buki)*, udžbenici S. Zrinjan i M. Čubrić za četverogodišnje škole) objašnjavaju da u slučajevima kada postoje oblici tvoreni nastavkom/morfemom *-t-* i oni koji završavaju na *-n* (npr. *dat, dan; sakrit, sakriven*) prednost treba dati obliku na *-n*, a jedino *Fon-fon 2* upozorava na pogrešnu tvorbu nastavkom *-jen*, npr. *donešen*, umjesto *-en, donesen*. U udžbenicima za trogodišnje škole te se teme ne obrađuju. Može se spomenuti i da je udžbenik S. Zrinjan za četverogodišnje škole jedini koji spominje da se pridjev trpni tvori od prijelaznih glagola.

4.3.1.6. Glagolski prilozi

U sljedećoj tablici prikazan je opis tvorbe glagolskih priloga sadašnjeg i prošlog u srednjoškolskim udžbenicima hrvatskoga jezika:

Gimnazije	Tvorba glagolskoga priloga sadašnjeg	Tvorba glagolskoga priloga prošlog
<i>Fon-fon 2</i> (Dujmović-Markusi, Pavić-Pezer) str. 100–101	- samo nesvršeni glagoli - tvori se tako da se obliku 3. lica množine prezenta doda nastavak <i>-ći</i>	- samo svršeni glagoli - tvori se tako da se infinitivnoj osnovi dodaju nastavci <i>-vši</i> (ako osnova završava na otvornik) ili <i>-avši</i> (ako osnova završava na zatvornik) *Gl. pril. p. može se tvoriti i nastavcima <i>-v, -av</i> , ali oni su stilski obilježeni.

<i>Učimo hrvatski jezik 2</i> (Gabelić) str. 86–87	<ul style="list-style-type: none"> - samo nesvršeni glagoli - tvori se tako da se obliku 3. lica množine prezenta doda nastavak <i>-ći</i>, uz promjenu ili bez promjene naglasaka 	<ul style="list-style-type: none"> - mogu ga imati i svršeni i nesvršeni glagoli - tvori se tako da se infinitivnoj osnovi doda nastavak: <ul style="list-style-type: none"> a) <i>-vši</i> ili rjeđe <i>-v</i>, ako osnova završava na samoglasnik b) <i>-avši</i> ili rjeđe <i>-av</i>, ako osnova završava na suglasnik
Četverogodišnje škole		
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Čubrić) str. 49	<ul style="list-style-type: none"> - samo nesvršeni glagoli - tvori se tako da se glagolu u 3. l. mn. u prezentu doda morfem <i>-ći</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - samo svršeni glagoli - tvori se tako da se infinitivnoj osnovi doda morfem <i>-vši</i> (ako infinitivna osnova završava na samoglasnik) ili <i>-avši</i> (ako infinitivna osnova završava na morfem <i>-ø-</i> ispred kojega je suglasnik) - može se tvoriti i morfemom <i>-v</i>, ali je tada stilski obilježen
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Zrinjan) str. 51–52	<ul style="list-style-type: none"> - samo nesvršeni glagoli - tvori se tako da se 3. licu množine prezenta doda nastavak <i>-ći</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - samo svršeni glagoli - tvori se tako da se infinitivnoj osnovi doda nastavak <i>-vši/-avši</i>
<i>Hrvatski jezik (buki)</i> (Sajko, Zrinjan) str. 136	<ul style="list-style-type: none"> - samo nesvršeni glagoli - tvori se tako da se obliku 3. lica množine prezenta doda nastavak <i>-ći</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - uglavnom svršeni glagoli - tvori se tako da se infinitivnoj osnovi dodaju nastavci <i>-vši</i> ili <i>-v</i> ako osnova završava na samoglasnik, a ako osnova završava na suglasnik nastavci <i>-avši</i> ili <i>-av</i> - oblici na <i>-v</i> i <i>-av</i> danas su zastarjeli i stilski obilježeni
<i>Hrvatski jezik i književnost 2</i> (Rosandić) str. 152	<ul style="list-style-type: none"> - samo nesvršeni glagoli - nastavak <i>-ći</i> dodaje se trećem licu množine u prezentu 	<ul style="list-style-type: none"> - tvori se tako da se infinitivnoj osnovi doda nastavak <i>-v</i>, <i>-vši</i> ili <i>-avši</i>

Trogodišnje škole		
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Močnik, Bogdanović) str. 57	- samo nesvršeni glagoli - tvori se tako da se 3. licu množine prezenta doda nastavak - <i>ći</i>	- samo svršeni glagoli - tvori se tako da se infinitivnoj osnovi dodaju nastavci - <i>vši</i> ili - <i>avši</i>
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Zrinjan) str. 40–41	- samo nesvršeni glagoli - tvori se tako da se 3. licu množine prezenta doda nastavak - <i>ći</i>	- samo svršeni glagoli - na infinitivnu osnovu (koju dobijemo kad odvojimo infinitivne nastavke - <i>ti</i> , - <i>ći</i>) dodaju se nastavci - <i>vši</i> , - <i>avši</i> (nastavak - <i>avši</i> dodaje se ako osnova završava na suglasnik)
<i>Hrvatski jezik i književnost 2</i> (Jureković Perković, Matković) str. 115	- samo nesvršeni glagoli - tvori se tako da se 3. licu množine doda nastavak - <i>ći</i>	- samo svršeni glagoli - tvori se tako da se na infinitivnu osnovu, koja se dobije tako da se odbiju nastavci - <i>ti</i> i - <i>ći</i>), dodaju nastavci - <i>vši</i> i - <i>avši</i>

Za razliku od ostalih oblika, svi udžbenici tvorbi glagolskih priloga načelno pristupaju jednako, tvorbu priloga sadašnjeg tumače dodavanjem sufiksa -*ći* obliku za treće lice množine prezenta, a tvorbu priloga prošlog dodavanjem nastavaka -*vši* i -*avši* na infinitivnu osnovu glagola. To tumačenje odgovara opisu u većini gramatika, a razlikuje se jedino gramatika Silića i Pranjkovića. U toj gramatici stoji da se prilog sadašnji tvori dodavanjem sufikasa -*ući* i -*eći*²¹ prezentskoj osnovi trećega lica množine, a kod priloga prošlog govori se samo o sufiksima -*vši* i -*v*, dok se *a* iz nastavka -*avši* tumači kao nepostojno *a* koje se umeće između sufiksa i korijenskoga morfema. Iako je analiza ostalih oblika pokazala da neki udžbenici (*Učimo hrvatski jezik 2*, *Hrvatski jezik 2* Marine Čubrić te *Hrvatski jezik i književnost 2* A. Jureković Perković i M. Matković) uglavnom slijede model tvorbe glagolskih oblika zastupljen u toj gramatici, to nije slučaj s opisom tvorbe glagolskih priloga.

U udžbenicima se mogu primijetiti i neke razlike s obzirom na tvorbu glagolskih priloga. Dok u većini udžbenika stoji da se prilog prošli tvori samo od svršenih glagola, u udžbeniku

²¹ Silić u svome tekstu o ustrojstvu glagolske osnove (1991: 6) opis tvorbe tog oblika kakav nalazimo u hrvatskim gramatikama naziva metodološki pogrešnim jer se osnova nekog oblika ne bi trebala tražiti u oblicima kojima taj oblik ne pripada. Također pokazuje da se prezent i glagolski prilog sadašnji mogu razlikovati i naglasno, npr. *pīšū*, ali *pīšūći*. U udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2* spominje se da pri tvorbi glagolskoga priloga sadašnjeg od 3. l. mn. prezenta može ili ne mora doći do promjene naglasaka, ali se za to ne navode primjeri (Gabelić 2014: 87).

Učimo hrvatski jezik 2 može se tvoriti i od svršenih i od nesvršenih glagola. Vidjeli smo da većina gramatika spominje samo tvorbu od svršenih glagola, a one koje spominju i tvorbu od nesvršenih, određuju je kao rijetku ili pogrešnu. Problematično je reći da se oblik tvori i od nesvršenih i od svršenih glagola, a da se ne spomene uporabna vrijednost i normativni status oblika. Glagolski vid ne precizira se u udžbeniku D. Rosandića (za razliku od priloga sadašnjeg za koji stoji da se tvori od nesvršenih glagola), a u udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)* stoji da se taj oblik tvori uglavnom od svršenih glagola, no u rubrici *Doznajmo više* preporuča se upotreba priloga sadašnjeg u rečenicama kao što je *ne marivši za bol, hrabro su nastavili regatu* (*marivši > mareći*). To se obrazlaže pomalo nejasnom tvrdnjom da se glagolski prilozi prošli tvore „pretežno od svršenih glagola“, a „od nesvršenih glagola dobro se tvore glagolski prilozi sadašnji“ (Sajko – Zrinjan 2015: 137). Ne objašnjava se značenjska razlika između tih dvaju oblika.

Svi udžbenici navode nastavke *-vši* i *-avši* za tvorbu priloga prošlog, a samo neki (*Fonfon 2*, *Učimo hrvatski jezik 2*, *Hrvatski jezik 2* M. Čubrić, *Hrvatski jezik (buki)*) spominju i nastavke *-v* i *-av* (u udžbeniku M. Čubrić spominje se samo morfem *-v*), koje nazivaju rijetkima, stilski obilježenima ili zastarjelima. U udžbeniku D. Rosandića navode se tri nastavka, *-v*, *-vši* i *-avši* te primjeri tvorbe tim nastavcima, no ne spominju se pravila tvorbe ni uporabna vrijednost pojedinih nastavaka.

U većini udžbenika spominje se da se nastavak *-vši* dodaje infinitivnoj osnovi koja završava na samoglasnik, a *-avši* kad ta osnova završava na suglasnik (odnosno morfemom *-ø-* ispred kojega je suglasnik, kako je to objašnjeno u udžbeniku M. Čubrić). U udžbeniku S. Zrinjan za četverogodišnje škole te udžbeniku M. Bogdanović i V. Močnik za trogodišnje škole taj se podatak ne navodi, već su samo dani primjeri za obje tvorbe. U udžbeniku *Hrvatski jezik i književnost 2* za trogodišnje škole također se ne spominje u kojih se glagola prilog prošli tvori nastavkom *-vši*, a u kojih *-avši*, a naveden je samo jedan primjer, *pregledavši*, tvoren nastavkom *-vši*. U tom udžbeniku također stoji da se glagolski prilog sadašnji tvori tako da se „u trećem licu množine doda nastavak *-ći*“ (Jureković Perković i dr. 2014: 115), a vjerojatno je zabunom izostavljen podatak o tome da se nastavak dodaje na oblik prezenta. Nadalje, u tom udžbeniku, kao i u udžbeniku S. Zrinjan za trogodišnje škole, kod tvorbe priloga prošlog stoji da se infinitivna osnova, na koju se dodaju nastavci za tvorbu oblika, dobije tako da se odbiju infinitivni nastavci *-ti* i *-ći*. To nije točno jer se micanjem nastavka *-ći* dobiva ono što se u nekim priručnicima naziva krnjom infinitivnom osnovom, a to nije osnova koja sudjeluje u tvorbi glagolskoga priloga. U udžbeniku *Hrvatski jezik i književnost 2* ne daje se primjer tvorbe priloga

prošlog glagola koji završavaju na *-ći*, a u udžbeniku S. Zrinjan spominje se da se nastavak *-avši* dodaje osnovi koja završava na suglasnik, nakon čega se daje nekoliko primjera (*mogavši, rekavši, došavši*), no njihova se tvorba i osnova posebno ne objašnjavaju. Primjer *došavši* mogao bi zbuniti učenika s obzirom na to da se njegova tvorba ne komentira, a riječ je o obliku koji u glagolskome prilogu prošlom i pridjevu radnom ima alternantu osnove koja završava glasom *š*, a u infinitivu glasom *d* koji osim toga nije vidljiv, već se s glasom *t* iz nastavka stopio u završetak *-ći*.

Kao još jedna razlika može se spomenuti da su glagolski prilozi pomoćnih glagola *biti* i *htjeti* navedeni samo u trima udžbenicima. U udžbeniku *Fon-fon 2* spominju se oblici *budući* i *hoteći* (prilog sadašnji) te *bivši* i *hotjevši* (prilog prošli), u udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)* samo oblici *budući* i *hoteći*, dok se oblici priloga prošlog ne spominju, a u udžbeniku *Hrvatski jezik 2* S. Zrinjan za četverogodišnje škole oblici *budući, hoteći* i *htijući* (prilog sadašnji) te *bivši, htjevši* i *hotjevši* (prilog prošli). Svi spomenuti oblici potvrđeni su u gramatikama hrvatskoga jezika.

4.3.2. Složeni glagolski oblici

S obzirom na to da je opis složenih glagolskih oblika u udžbenicima mnogo ujednačeniji od opisa jednostavnih oblika, ovdje će se spomenuti samo nekoliko razilaženja koja su uočena pri njihovoj usporedbi.

Jedno od takvih razilaženja odnosi se na oblik pomoćnoga glagola koji sudjeluje u tvorbi perfekta, futura prvog i kondicionala prvog. Tako u dijelu udžbenika nalazimo da se perfekt tvori od nenaglašenoga prezenta pomoćnoga glagola *biti* i glagolskoga pridjeva radnog, futur prvi od nenaglašenoga prezenta pomoćnoga glagola *htjeti* i infinitiva, a kondicional prvi od nenaglašenog aorista pomoćnoga glagola *biti* i glagolskoga pridjeva radnog (*Fon-fon 2, Hrvatski jezik (buki)*, udžbenici Snježane Zrinjan za četverogodišnje i trogodišnje škole, *Hrvatski jezik 2* V. Močnik i M. Bogdanović), dok u drugima nalazimo da se neki od njih ili svi ti oblici mogu tvoriti i naglašenim i nenaglašenim oblicima.

Ta razlika vjerojatno potječe iz opisa u gramatikama koji se u tom smislu također razlikuju. Tako u Težak-Babićevoj gramatici stoji da se ti oblici tvore samo od nenaglašenih oblika, u *Hrvatskoj gramatici* E. Barić i dr. i *Školskoj gramatici hrvatskoga jezika* S. Ham isto stoji za futur I. i kondicional I., dok se spominje da se u perfektu mogu pojaviti i naglašeni

oblici pomoćnoga glagola, a u *Glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika* govori se o prvenstveno zanaglasnim oblicima u perfektu i futuru I., a o nenaglašenom aoristu u kondicionalu I. S druge strane, u *Gramatici hrvatskoga jezika* D. Raguža govori se o posebnim oblicima aorista pomoćnoga glagola *biti* koji sudjeluju u tvorbi kondicionala, a mogu biti i naglašeni i nenaglašeni. U njegovoj knjizi *Hrvatski glagoli*, nastavku njegove *Gramatike hrvatskoga jezika* koji je posvećen glagolima i sadrži konjugacijske uzorke hrvatskih glagola, oblici *bih, bi, bi, bismo, biste, biše*, koji odgovaraju naglašenom aoristu u većini drugih opisa, navedeni su kao jedan od aoristnih oblika glagola *biti* (uz *bjeħ...*), a varijanta s *bi* u 3. l. mn., koja se inače naziva nenaglašenom, označena je kao oblici pomoćnoga glagola za tvorbu kondicionala koji mogu biti naglašeni i nenaglašeni (Raguž 2016: 85). U Silić-Pranjkovićеvoj gramatici za sva se tri oblika spominje mogućnost tvorbe i od naglašениh i od nenaglašениh oblika pomoćnoga glagola. Naglašени oblici aorista glagola *biti* ne razlikuju se od nenaglašениh te se u 3. l. mn. spominje samo oblik *bi* koji može biti naglašen ili nenaglašen (Silić – Pranjković 2007: 89).

U udžbenicima *Učimo hrvatski jezik 2*, *Hrvatski jezik 2* M. Čubrić te *Hrvatski jezik i književnost 2* A. Jureković Perković i M. Matković, čiji opisi često slijede Silić-Pranjkovićеvu gramatiku, u pravilima za tvorbu tih oblika ne precizira se je li riječ o naglašenom ili nenaglašenom obliku pomoćnoga glagola. U udžbeniku M. Čubrić u opisu svakog od spomenuta tri složena glagolska oblika stoji da pomoćni glagol u pitanju ili pri isticanju može biti i naglašen, no ne spominje se kako u tom slučaju glasi treće lice množine u kojemu se naglašени i nenaglašени oblik aorista glagola *biti* razlikuju u većini opisa. U udžbeniku *Hrvatski jezik i književnost 2* uporaba naglašениh oblika komentira se samo kod perfekta i futura I., a u udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2* samo kod perfekta. Zanimljivo je da se u tom udžbeniku na mjestu na kojem se obrađuje aorist pomoćnoga glagola *biti* spominju samo oblici koji odgovaraju naglašenom aoristu u drugim udžbenicima, dakle s oblikom *biše* u 3. l. mn., dok kod obrade kondicionala u 3. l. jd. mn. stoji oblik *bi*. U udžbeniku *Hrvatski jezik i književnost 2* D. Rosandića stoji da se perfekt tvori naglašenim ili nenaglašenim oblikom glagola *biti*, a u tvorbi futura I. i kondicionala I. sudjeluju nenaglašени oblici pomoćnoga glagola.

Pluskvamperfekt je u udžbenicima opisan kao glagolski oblik koji se tvori od perfekta ili imperfekta pomoćnoga glagola *biti* i glagolskoga pridjeva radnog. Međutim, iako većina udžbenika navodi dva oblika imperfekta glagola *biti*, *bijah* i *bjeħ*, pri tvorbi imperfekta uglavnom se spominje samo jedan, *bijah*. Samo u dvama udžbenicima za gimnazije te u udžbeniku M. Čubrić za četverogodišnje strukovne škole navode se dva oblika

pluskvamperfekta tvorenog imperfektom glagola *biti* (npr. *bijah/bjeh radio*), uz onaj tvoren imperfektom glagola *biti* (*bio sam radio*).

Dok su perfekt i futur I. uobičajeni oblici za izricanje prošlosti odnosno budućnosti, uporaba i značenje oblika poput pluskvamperfekta ili futura II. zahtijevaju detaljnije objašnjenje. Futur II. u većini je slučajeva opisan kao oblik kojim se izražava buduća radnja koja će se dogoditi prije neke druge radnje u budućnosti, a tek dva udžbenika, *Fon-fon 2* i *Hrvatski jezik (buki)*, spominju i mogućnost izražavanja usporedne, istovremene radnje. U udžbeniku Snježane Zrinjan za trogodišnje škole uz tvrdnju da se futurom II. izriče buduća radnja koja će se dogoditi prije neke druge radnje stoji primjer *Kad budem dolazio, dočekat će me aplauz*, koji zapravo opisuje dvije radnje koje se odvijaju usporedno (Zrinjan 2009: 51). Iako se u većini udžbenika spominje da se taj oblik upotrebljava u zavisnosloženim rečenicama (osim u udžbenicima za trogodišnje škole i udžbeniku D. Rosandića), tek tri navode da se upotrebljava prvenstveno futur II. nesvršenih glagola: *Fon-fon 2*, *Hrvatski jezik (buki)* i *Hrvatski jezik i književnost 2* (Jureković Perković, Matković). U udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2* čak se i nalazi primjer futura II. svršenoga glagola: *Napravit ćemo pizzu ako budete kupili šunku i sir* (Gabelić 2014: 93).

Slično tomu, može se spomenuti da većina udžbenika navodi različita značenja kondicionala, primjerice želju, mogućnost ili pogodbu, no u udžbeniku Snježane Zrinjan za četverogodišnje škole (2015: 58) stoji da se kondicionalom I. izriče uvjet ostvarenja radnje, što je samo jedno od mogućih značenja tog oblika.

Kao i kod jednostavnih oblika, i kod obrade složenih glagolskih oblika u nekim se udžbenicima javljaju pogreške i nelogičnosti. Tako u udžbeniku D. Rosandića stoji da u tvorbi futura II. sudjeluje nesvršeni prezent pomoćnoga glagola *biti* (Rosandić 2009: 151) umjesto svršenoga, a u udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2* pluskvamperfekt se uvodi rečenicom *Od vlasti je bilo naređeno da se ne dozvole posjete osuđenima na smrt, ali je oficir preuzeo odgovornost i dopustio joj susret od petnaest minuta...* (Gabelić 2014: 89), u kojoj radnja koja prethodi drugoj prošloj radnji nije izražena pluskvamperfektom, već pasivnim oblikom perfekta. U istom udžbeniku stoji da se pluskvamperfekt tvori od svršenih i rjeđe nesvršenih glagola (*ibid.*, 90). To bi se moglo razumjeti kao da u tvorbi samoga oblika postoji ograničenje s obzirom na vid glagola, no u pozadini te tvrde vjerojatno se nalazi činjenica da se pluskvamperfektom uglavnom izražava gotova prošlost, kod koje nije važna sama radnja, već se naglašava stanje stvoreno njezinim posljedicama (Barić i dr. 2005: 407), što se češće izražava svršenim nego

nesvršenim glagolima. Pluskvamperfekt se, međutim, jednako može tvoriti i od svršenih i od nesvršenih glagola. U udžbeniku Marine Čubrić spominje se da perfekt ima nekoliko funkcija: perfektsku, prezentsku, imperativnu, optativnu, futursku, aoristnu, imperfektnu i pluskvamperfektnu, a opimjeruju se samo dvije: futurska i imperativna. U tim je primjerima riječ o relativnoj uporabi perfekta, no nije jasno kakva bi to bila perfektna uloga perfekta u odnosu na, primjerice, aoristnu ili imperfektnu. Riječ je vjerojatno o tome da se perfektom, kao i drugim oblicima, mogu iskazivati različite gramatičke oznake kategorije vremena, a i jedna se vremenska oznaka može iskazati različitim glagolskim oblicima.

Pasivni glagolski oblici ne obrađuju se u udžbenicima za trogodišnje strukovne škole kao ni u udžbeniku D. Rosandića za četverogodišnje škole. I u većini ostalih udžbenika glagolsko stanje tek se ukratko spominje. Glagolska stanja najdetaljnije su obrađena u udžbeniku *Fon-fon* 2, i to kao posebno poglavlje, a ne u sklopu (složenih) glagolskih oblika. Ondje stoji da se pasivni oblici mogu tvoriti na dva načina: 1) od nekoga oblika aktiva glagola *biti* ili *bivati* i glagolskoga pridjeva trpnog, 2) česticom *se* uz aktivni oblik nekoga glagola (Dujmović Markusi i dr. 2014: 108–109). Navedeni su pasivni glagolski oblici (osim kondicionala II.) glagola *izgubiti* tvoreni na prvi način. Kratak pregled pasivnih glagolskih oblika nalazi se i u udžbeniku *Hrvatski jezik 2* Marine Čubrić (2013: 51). Ti se pregledi u nekim oblicima razlikuju, pa je tako kao pasivni prezent u *Fon-fonu* 2 naveden oblik *bivam izgubljen*, a u udžbeniku M. Čubrić oblici *bivam tražen* i *tražen sam*. Oblik *izgubljen sam* u *Fon-fonu* 2 naveden je, zajedno s *bio sam izgubljen* i *bivao sam izgubljen*, kao pasivni oblik perfekta, dok u udžbeniku M. Čubrić kao pasivni perfekt stoji samo oblik *bio sam tražen*. Pasivni futur II. u *Fon-fonu* 2 glasi *budem izgubljen*, a u udžbeniku M. Čubrić *budem (bio) tražen*. U *Hrvatskoj gramatici* E. Barić i dr. kao primjer pasivnoga prezenta nalaze se oblici *bivam hvaljen* i *hvaljen sam*, perfekta samo *bio sam hvaljen*, a futura II. *budem hvaljen* i *budem bio hvaljen*. Razlike proizlaze iz toga što pojedini pasivni oblici mogu imati različita značenja te, primjerice, oblik *tražen sam* može značiti i sadašnjost i prošlost, a oblik *budem tražen* ima značenje futura iako je po obliku prezent (Barić i dr. 2005: 248). U gramatici Silića i Pranjkovića (2007: 94–95) izbjegnute su dvostrukosti te se navode samo oblici *pitan sam* (prezent), *bio sam pitan* (perfekt) i *budem bio pitan* (futura II.), a glagol *bivati* spominje se samo kao još jedna mogućnost za izražavanje pasivnoga perfekta: *bivao sam pitan* (*ibid.*, 96). U ostalim udžbenicima pasiv se samo ukratko spominje i ne donosi se pregled pasivnih oblika. Zanimljivo je da je tako i u udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2* koji je namijenjen uporabi u gimnazijama te bi se stoga očekivalo da se tvorba pasiva obrađuje detaljnije nego što je to slučaj u udžbenicima za strukovne škole. U tom se

udžbeniku pasiv tek spominje u rubrici *Ako želiš još...* u sklopu obrade glagolskoga pridjeva trpnog, gdje stoji formula „glagol *biti/bivati* + glagolski pridjev trpni“ te primjeri *biti voljen, bit ću voljen, bijah voljen* (Gabelić 2014: 85). Sadržaji i ciljevi nastave glagolske morfologije u nastavnim planovima za srednje škole nisu detaljno opisani, no planom za gimnazije i četverogodišnje strukovne škole predviđena je obrada pasivnih glagolskih oblika, što se u većini udžbenika ne ispunjava. Pasivni glagolski oblici ne spominju se u planu za trogodišnje strukovne škole, već samo glagolsko stanje kao kategorija.

5. Zaključak

U radu su analizirani udžbenici hrvatskoga jezika za drugi razred gimnazija te četverogodišnjih i trogodišnjih strukovnih škola s obzirom na obradu nastavnoga sadržaja glagolska morfologija. Obrada glagolske morfologije u udžbenicima uglavnom je organizirana tako da se u uvodnome dijelu opisuje glagol kao vrsta riječi, njegova leksička i gramatička obilježja te se obrađuje podjela glagola prema značenju i predmetu radnje, kao i gramatičke kategorije glagola, nakon čega slijedi opis tvorbe jednostavnih i složenih glagolskih oblika. Analiza udžbenika u ovome radu slijedila je taj raspored.

Promatrane su definicije pojmova i pojava, odabir primjera te opis tvorbe jednostavnih i složenih glagolskih oblika. Analiza je otkrila probleme kao što su nejasne, nedorečene ili pogrešne definicije, uporaba pogrešnih primjera ili njihov izostanak te nedosljednost u uporabi osnovnoga morfološkog nazivlja, kao što su pojmovi osnove, nastavka ili oblikotvornih morfema, unutar jednoga te istog udžbenika, terminološke razlike među udžbenicima, kao i uporaba pojmova koji se ne objašnjavaju. Ti problemi, uz brojne pravopisne i materijalne pogreške te loša grafička rješenja, što je većinom ostalo izvan okvira ovoga rada, otežavaju služenje udžbenikom i razumijevanje gradiva, što je njegova osnovna funkcija.

Opis hrvatskoga glagolskog sustava te tumačenje tvorbe glagolskih oblika razlikuje se u suvremenim gramatikama hrvatskoga jezika. Razlike među ostalim uključuju različite popise nastavaka te polaženje od različitih osnova u tvorbi nekih oblika. Usporedba opisa tvorbe glagolskih oblika u hrvatskim gramatikama pokazala je da su razlike najveće u opisu tvorbe imperativa i glagolskoga pridjeva trpnog. U gramatikama se razlikuju dva osnovna modela opisa tvorbe glagolskih oblika. U većini gramatika prisutan je tradicionalni pristup prema kojemu se u tvorbi razlikuje osnova, koja ovisno o obliku može biti infinitivna ili prezentska, i nastavci, a najčešće se za jedan oblik navodi nekoliko skupina nastavaka za različite tipove glagola. U Silić-Pranjakovićevoj *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* predstavljen je drukčiji model koji se temelji na preciznome morfološkom opisu glagolskih oblika te se u njihovoj tvorbi razlikuje korijenski morfem, sufiksni morfem koji zajedno s korijenskim čini osnovu glagolskoga oblika te nastavak, odnosno fleksijski morfem, koji se razlikuje od nastavaka u tradicionalnom opisu te svakom obliku pripada samo jedna skupina nastavaka.

Ta se dva pristupa mogu razlikovati i u udžbenicima hrvatskoga jezika, no pri pokušaju da se prenesu učenicima nerijetko dolazi do miješanja različitih modela, pogrešaka i nedosljednosti. U većini udžbenika zastupljen je tradicionalni model prema kojemu se tvorba jednostavnih glagolskih oblika objašnjava dodavanjem različitih nastavaka na određeni tip osnove. U uvodnim poglavljima o morfologiji, gdje se među ostalim govori o vrstama morfema i morfemskoj raščlambi riječi, najčešće ne postoje primjeri morfemske raščlambe glagola, a ako i postoje, uglavnom su ograničeni na infinitiv te se spominje dvomorfemsko ustrojstvo infinitivne osnove, dok se morfemsko ustrojstvo ostalih oblika ne tumači, već se u njima razlikuje samo osnova i nastavak. Među udžbenicima postoje razlike u popisima nastavaka koji se navode za pojedine glagolske oblike, a to se posebno odnosi na tvorbu imperativa i glagolskoga pridjeva trpnog, što je slučaj i u gramatikama.

U svakoj od tri skupine udžbenika (za gimnazije, četverogodišnje i trogodišnje strukovne škole) nalazi se po jedan udžbenik u kojem je primijenjen Silić-Pranjkićev model opisa tvorbe glagolskih oblika, no s prilagodbom tog opisa potrebama udžbenika i srednjoškolske nastave uočeni su brojni problemi. Kao prvo, polazišta tog opisa, morfemsko ustrojstvo glagola te načela tvorbe glagolskih oblika nigdje nisu objašnjena, već se obrada tvorbe oblika svodi na prepisivanje složenih formula iz gramatike, nerijetko s pogreškama. Nadalje, različiti tipovi tvorbe u tim udžbenicima nisu potkrijepljeni primjerima, a ni u jednom udžbeniku model nije proveden dosljedno, već se miješa s tradicionalnim pristupom te ima slučajeva kad u opisu jednoga te istog oblika u jednome udžbeniku nalazimo elemente različitih pristupa i kontradiktorne tvrdnje. Formule za tvorbu oblika u gramatici Silića i Pranjkića potkrijepljene su brojnim primjerima za različite konjugacijske tipove, dok složena pravila koja neobjašnjena i s pogreškama nalazimo u udžbenicima ničemu ne služe. Pozitivan je pokušaj preciznoga morfološkog opisa glagolskih oblika, no treba pronaći bolji način predstavljanja toga opisa učenicima imajući na umu proces učenja, intelektualne sposobnosti učenika i njihovo predznanje, kao i ciljeve nastave hrvatskoga jezika. Općenito se može reći da nedosljednosti, pogreške i nedorečenosti unutar jednog udžbenika otežavaju razumijevanje i usvajanje gradiva, a razlike koje postoje među udžbenicima u opisu tvorbe oblika i uporabi nazivlja mogu predstavljati problem pri sastavljanju i rješavanju zadataka na državnoj maturi ili natjecanjima hrvatskoga jezika.

Nastavni sadržaji kao što su glasovne promjene, oblici pomoćnih glagola *biti* i *htjeti* te značenje i uporabna vrijednost određenih oblika u udžbenicima se obrađuju u različitoj mjeri. S obzirom na to da je obrazovni cilj nastave morfologije kako teorijsko usvajanje morfološke

norme hrvatskoga standardnog jezika, tako i primjena toga znanja u vlastitoj jezičnoj uporabi, važno je obraditi i te teme, osobito kod rjeđih oblika koji su učenicima slabije poznati. Iz istog bi razloga trebalo ukazati i na česte normativne probleme koji su povezani s određenim glagolskim oblicima, što se u dijelu udžbenika rijeko čini.

Literatura

UDŽBENICI HRVATSKOGA JEZIKA:

a) udžbenici za gimnazije:

Dujmović Markusi, Dragica; Pavić-Pezer, Terezija. 2014. *Fon-fon 2 – udžbenik hrvatskoga jezika za drugi razred gimnazije*. Profil. Zagreb.

Gabelić, Snježana. 2014. *Učimo hrvatski jezik 2 – udžbenik za drugi razred gimnazije*. Školska knjiga. Zagreb.

b) udžbenici za četverogodišnje strukovne škole:

Čubrić, Marina. 2013. *Hrvatski jezik 2 – udžbenik za drugi razred četverogodišnjih strukovnih škola*. Školska knjiga. Zagreb.

Rosandić, Dragutin. 2009. *Hrvatski jezik i književnost 2 – udžbenik za drugi razred četverogodišnjih strukovnih škola*. Školska knjiga. Zagreb.

Sajko, Nataša; Zrinjan, Snježana. 2015. *Hrvatski jezik (buki) – udžbenik iz hrvatskoga jezika za drugi razred četverogodišnjih strukovnih škola*. Alfa. Zagreb.

Zrinjan, Snježana. 2015. *Hrvatski jezik 2 – udžbenik za drugi razred četverogodišnjih strukovnih škola*. Alfa. Zagreb.

c) udžbenici za trogodišnje strukovne škole:

Jureković Perković, Andreja; Matković, Maja. 2014. *Hrvatski jezik i književnost 2 – integrirani udžbenik za drugi razred trogodišnje srednje strukovne škole*. Školska knjiga. Zagreb.

Močnik, Vedrana; Bogdanović, Mirjana. 2009. *Hrvatski jezik 2 – udžbenik hrvatskoga jezika za drugi razred trogodišnjih strukovnih škola*. Profil. Zagreb.

Zrinjan, Snježana. 2009. *Hrvatski jezik 2 - udžbenik za drugi razred trogodišnje strukovne škole*. Školska knjiga. Zagreb.

OSTALA LITERATURA:

Babić, Stjepan i dr. 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.

Barić, Eugenija i dr. 2005. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.

Ham, Sanda. 2002. *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb.

Horvat, Marijana; Mihaljević, Milica. 2007. Analiza osnovnoškolskih i srednjoškolskih udžbenika i priručnika hrvatskoga jezika. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 2/4. 151–169.

Hrvatski jezik za četverogodišnje strukovne škole (sa satnicom I., II., III., IV. r. po 3 sata). <https://www.ncvvo.hr/nastavni-planovi-i-programi-za-gimnazije-i-strukovne-skole/> (pristupljeno 16.8.2017.).

Hrvatski jezik za trogodišnje strukovne škole. <https://www.ncvvo.hr/nastavni-planovi-i-programi-za-gimnazije-i-strukovne-skole/> (pristupljeno 16.8.2017.).

Hrvatski pravopis [prvo internetsko izdanje]. 2013. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. <http://pravopis.hr/> (pristupljeno 16.8.2017.).

Marković, Ivan. 2013. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Disput. Zagreb.

Mihaljević, Milica. 2007. Međuudžbenička i unutarudžbenička sinonimija i nepodudarni terminološki sustav. *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika – suvremeni pristupi poučavanju u osnovnim i srednjim školama*. Ur. Češi, Marijana; Barbaroša-Šikić, Mirela. Naklada Slap. Zagreb.

Milković, Alen. 2010. Razmatranje glagolske prijelaznosti i povratnosti u hrvatskome jeziku. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 35/1. 243–256.

Nastavni plan za gimnazije. 1994. <https://www.ncvvo.hr/nastavni-planovi-i-programi-za-gimnazije-i-strukovne-skole/> (pristupljeno 16.8.2017.).

Opačić, Nives. 2007. Još jedna tvorbeni nelogičnost. *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika – suvremeni pristupi poučavanju u osnovnim i srednjim školama*. Ur. Češi, Marijana; Barbaroša-Šikić, Mirela. Naklada Slap. Zagreb.

Pranjeković, Ivo. 2003. Glagolske kategorije prema imenskima. *Zbornik Zagrebačke slavističke škole*. Ur. Botica, Stipe. FF press. Zagreb.

Raguž, Dragutin. 2010. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Vlast. nakl. Zagreb.

Raguž, Dragutin. 2016. *Hrvatski glagoli*. Vlast. nakl. Zagreb.

Rosandić, Dragutin; Silić, Josip. 1979. *Osnove morfologije i morfostilistike hrvatskoga književnog jezika: priručnik za nastavnike*. Školska knjiga. Zagreb.

Silić, Josip. 1991. Ustrojstvo glagolske osnove. *Suvremena lingvistika* 31–32. 3–12.

Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb.

Tafra, Branka. 2000. Lice i osoba. *Jezik* 47/3. 95–105.

Težak, Stjepko. 1996. *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*. Školska knjiga. Zagreb.

Težak, Stjepko; Babić, Stjepan. 2000. *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Školska knjiga. Zagreb.

Trask, Robert Lawrence. 2005. *Temeljni lingvistički pojmovi*. Školska knjiga. Zagreb.

Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika. 2015. Gl. ur. Jojić, Ljiljana. Školska knjiga. Zagreb.

Sažetak

U radu je analizirana obrada nastavnoga sadržaja glagolska morfologija u udžbenicima hrvatskoga jezika za drugi razred gimnazija te četverogodišnjih i trogodišnjih strukovnih škola. Promatrane su definicije pojmova i pojava, odabir primjera te opis tvorbe jednostavnih i složenih glagolskih oblika. Analiza je otkrila probleme kao što su nejasne, nedorečene i pogrešne definicije, uporaba pogrešnih primjera ili nedovoljna oprimjerenost tvrdnji te nedosljednost u uporabi osnovnoga nazivlja kao što su pojmovi osnove, nastavka ili oblikotvornoga morfema.

U udžbenicima se javljaju različita tumačenja tvorbe glagolskih oblika koja odražavaju razlike prisutne u suvremenim gramatikama hrvatskoga jezika. Kao dva osnovna modela opisa tvorbe jednostavnih glagolskih oblika u udžbenicima i gramatikama prepoznaje se s jedne strane pristup u kojemu se u tvorbi razlikuje samo osnova i nastavak, a s druge strane pristup koji se temelji na morfemskoj raščlambi glagolskih oblika te se u njihovoj tvorbi razlikuje korijenski morfem, sufiksni morfem osnove te nastavak, odnosno fleksijski morfem. Međutim, u udžbenicima nerijetko dolazi do miješanja različitih modela, pogrešaka i nedosljednosti.

Ključne riječi: morfologija, glagoli, glagolski oblici, srednjoškolski udžbenici, metodika nastave hrvatskoga jezika

Summary

This thesis analyses how verbal morphology is presented in Croatian language textbooks for second grade of secondary schools. Definitions of concepts and phenomena, selection of examples and description of simple and complex verb forms are observed. The analysis has revealed problems such as unclear, incomplete or wrong definitions, incorrect or insufficient use of examples and inconsistency in the basic terminology usage for concepts such as stem, ending and inflectional suffix.

Descriptions of Croatian verb forms in textbooks reflect the differences present in contemporary grammar books of the Croatian language. Descriptions of simple verb forms in textbooks and grammar books can be distinguished into two basic groups: in the first one, verb forms are approached to as consisting of a stem and different endings, while the other group of descriptions is based upon a more accurate morphological analysis including segmentation of verb forms into roots, derivational and inflectional morphemes. However, different models are often confused with each other in textbooks and are therefore causing severe inconsistencies.

Key words: morphology, verbs, verb forms, secondary school textbooks, methodology of teaching Croatian

Prilog: Jednostavni glagolski oblici u gramatikama hrvatskoga jezika

	<i>Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika (Babić i dr.)</i>	<i>Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje (Težak, Babić)</i>	<i>Školska gramatika hrvatskoga jezika (Ham)</i>	<i>Hrvatska gramatika (Barić i dr.)</i>	<i>Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta (Silić, Pranjković)</i>	<i>Gramatika hrvatskoga jezika (Raguž)</i>
Infinitiv	- neodređeni glagolski oblik, bez oznake osobe, vremena i načina (ali sadrži kategoriju vida i stanja) - završava na <i>-ti</i> , a kod maloga broja glagola na <i>-ći</i>	- neodređeni glagolski oblik kojim se ne daje nikakav podatak o osobi, broju, vremenu ili načinu - završava na: 1) <i>-ti</i> 2) <i>-ći</i>	- neodređeni glagolski oblik, bez oznake osobe, vremena i načina - nastavak <i>-ti</i> u većine glagola - manji broj glagola ima nastavak <i>-ći</i> (u prošlosti jezika ti su glagoli imali nastavak <i>-ti</i>)	- neodređeni oblik, kazuje samo pojam radnje - završava na <i>-ti</i> ili <i>-ći</i>	- ne upućuje na lice i broj - nastavak <i>-ti</i> (u glagola na <i>-ći ć</i> je nastalo stapanjem <i>k i t, g i t, h i t</i> ili <i>d i t</i>)	- opći oblik glagola - dvije vrste sufiksa: <i>-ti</i> (velika većina glagola) <i>-ći</i> (manji broj glagola)
Prezent	- tvori se četirima nastavcima: (jd.) 1. os. <i>-em, -jem, -im, -am</i> 2. os. <i>-eš, -ješ, -iš, -aš</i> 3. os. <i>-e, -je, -i, -a</i> (mn.) 1. os. <i>-emo, -jemo, -imo, -amo</i>	- tvori se od svršenih i nesvršenih glagola nastavcima: 1) <i>-em (-eš, -e, -emo, -ete, -u)</i> 2) <i>-jem (-ješ, -je, -jemo, -jete, -ju)</i> 3) <i>-im (-iš, -i, -imo, -ite, -e)</i>	- tvori se od prezentske osnove svršenih i nesvršenih glagola i četiriju vrsta osobnih nastavaka: 1) <i>-em (-eš, -e, -emo, -ete, -u)</i> 2) <i>-jem (-ješ, -je, -jemo, -jete, -ju)</i>	- tvori se od prezentske osnove i nastavaka - u nastavcima je odvojena oznaka 'prezent' od oznake za lice i broj, osim u 3. l. mn. glagola kojima oznaka za prezent nije <i>-a-</i>	- tvori se od prezentske osnove i prezentskoga nastavka (i svršenih i nesvršenih glagola); prezentsku osnovu čine korijenski i sufiksni morfem - sufiksni morfemi	- tvori se od prezentske osnove i prezentskih nastavaka: 1) <i>-em, -eš, -e, -emo, -ete, -u</i> 2) <i>-jem, -ješ, -je, -jemo, -jete, -ju</i> 3) <i>-am, -aš, -a, -amo, -ate, -aju</i> 4) <i>-im, -iš, -i, -imo, -ite, -e</i>

	2. os. <i>-ete, -jete, -ite, -ate</i> 3. os. <i>-u, -ju, -e, -aju</i>	4) <i>-am (-aš, -a, -amo, -ate, -aju)</i>	3) <i>-im (-iš, -i, -imo, -ite, -e)</i> 4) <i>-am (-aš, -a, -amo, -ate, -aju)</i>	- oznake za prezent: <i>-e-, -je-, -i-, -a-</i> - oznake za lice i broj: (jd.) (mn.) 1. <i>-m</i> 1. <i>-mo</i> 2. <i>-š</i> 2. <i>-te</i> 3. <i>-ø</i> 3. <i>-u, -ju, -e</i> - prema tome postoje četiri vrste nastavaka: 1) <i>-em, -eš, -e, -emo, -ete, -u</i> 2) <i>-jem, -ješ, -je, -jemo, -jete, -ju</i> 3) <i>-am, -aš, -a, -amo, -ate, -aju</i> 4) <i>-im, -iš, -i, -imo, -ite, -e</i>	prezentske osnove: <i>-e-, -i-, -a-, -je-</i> - prezentski nastavci: <i>-m</i> (1. l. jd.), <i>-š</i> (2. l. jd.), <i>-ø</i> (3. l. jd.), <i>-mo</i> (1. l. mn.), <i>-te</i> (2. l. mn.) i <i>-e</i> ili <i>-u</i> (3. l. mn.)	
Aorist	- svršeni glagoli (rijetko nesvršeni) - tvori se od infinitivne osnove, a neki glagoli imaju i posebnu aoristnu osnovu (npr. <i>prekinuti: prekinuh</i> i <i>prekidoh</i>) - aoristni nastavci:	- svršeni glagoli (rijetko nesvršeni sa značenjem imperfekta) - tvori se pretežno od infinitivne osnove nastavcima: 1) <i>-h, -ø, -ø, -smo, -ste, -še</i> (osnove na otvornik)	- svršeni glagoli - tvori se od infinitivne osnove i dviju vrsta osobnih nastavaka 1) <i>-h, -ø, -ø, -smo, -ste, -še</i> (osnova završava na samoglasnik) 2) <i>-oh, -e, -e, -osmo, -oste, -oše</i>	- svršeni glagoli (rjeđe nesvršeni) - tvori se od infinitivne osnove i dviju vrsta nastavaka - nastavci se sastoje od: 1) oznake za aorist koja ima alomorf <i>-ø-</i> kod glagola s	- tvori se prema infinitivnoj osnovi tako da se sufiksadni morfemi infinitivne osnove <i>-ø-, -a-, -i-, -je-, -nu-, -ava-, -iva-, -ova-, -eva-</i> zamijene sufiksanim morfemima	- može se tvoriti od svršenih i od nesvršenih glagola (no uporaba aorista nesvršenih glagola rijetka je, zastarjela i regionalna) - infinitivna osnova i dva niza nastavaka:

	1) <i>-h, -ø, -ø, -smo, -ste, -še</i> (osnove na otvornik) 2) <i>-oh, -e, -e, -osmo, -oste, -oše</i> (osnove na zatvornik)	2) <i>-oh, -e, -e, -osmo, -oste, -oše</i> (osnove na zatvornik)	(osnova završava na suglasnik)	osnovom na samoglasnik, a alomorfe <i>-o-</i> (1. l. jd., sva lica u mn.) i <i>-e-</i> (2. i 3. l. jd.) kod glagola kojima osnova završava na suglasnik; 2) oznake za lice i broj: (jd.) (mn.) 1. <i>-h</i> 1. <i>-smo</i> 2. <i>-ø</i> 2. <i>-ste</i> 3. <i>-ø</i> 3. <i>-še</i>	aoristne osnove <i>-ø-, -a-, -i-, -je-, -nu-, -ava-, -iva-, -ova-, -eva-, -o-, -e-</i> i na njih dometnu aoristni nastavci <i>-h, -ø, -ø, -smo, -ste, -še</i>	1) <i>-h, -, -; -smo, -ste, -še</i> 2) <i>-oh, -e, -e; -osmo, -oste, -oše</i>
Imperfekt	- nesvršeni glagoli - tvori se od prezentske osnove trojakim nastavcima: (jd.) 1. os. <i>-ah, -jah, -ijah</i> 2. os. <i>-aše, -jaše, -ijaše</i> 3. os. <i>-aše, -jaše, -ijaše</i> (mn.) 1. os. <i>-asmo, -jasmo, -ijasmo</i>	- nesvršeni glagoli - tvori se od infinitivne ili prezentske osnove i nastavaka: 1) <i>-ah, -aše, -aše, -asmo, -aste, -ahu</i> 2) <i>-jah, -jaše, -jaše, -jasmo, -jaste, -jahu</i> 3) <i>-ijah, -ijaše, -ijaše, -ijasmo, -ijaste, -ijahu</i>	- nesvršeni glagoli - tvori se od prezentske osnove i triju vrsta nastavaka: 1) <i>-ah, -aše, -aše, -asmo, -aste, -ahu</i> 2) <i>-jah, -jaše, -jaše, -jasmo, -jaste, -jahu</i> 3) <i>-ijah, -ijaše, -ijaše, -ijasmo, -ijaste, -ijahu</i>	- nesvršeni glagoli - tvori se od prezentske ili infinitivne osnove - nastavci se sastoje od morfa za lice i broj: (jd.) (mn.) 1. <i>-h</i> 1. <i>-smo</i> 2. <i>-še</i> 2. <i>-ste</i> 3. <i>-še</i> 3. <i>-hu</i> i alomorfa oznake 'imperfekt': <i>-a-, -ja-, -ija-</i>	- tvori se prema infinitivnoj osnovi tako da se sufiksadni morfemi infinitivne osnove <i>-ø-, -a-, -i-, -je-, -nu-, -ava-, -iva-, -ova-, -eva-</i> zamijene sufiksanim morfemima imperfektne osnove <i>-a-, -ja-, -ava-, -iva-, -ova-, -eva-, -ija-</i> i na	- nesvršeni glagoli - tvori se od prezentske osnove kod većine glagola i od infinitivne kod nekih glagola - tri niza nastavaka: 1) <i>-ah, -aše, -aše, -asmo, -aste, -ahu</i> 2) <i>-jah, -jaše, -jaše, -jasmo, -jaste, -jahu</i>

	<p>2. os. <i>-aste, -jaste, -ijaste</i></p> <p>3. os. <i>-ahu, -jahu, -ijahu</i></p> <p>- 1. skupinu nastavaka (<i>-ah...</i>) dobivaju glagoli na <i>-ati</i></p> <p>- 3. skupinu nastavaka (<i>-ijah...</i>) dobivaju glagoli prve vrste kojima prezentska osnova završava zatvornikom</p>			<p>- tako nastaju trojaki nastavci:</p> <p>1) <i>-ah, -aše, -aše, -asmo, -aste, -ahu</i></p> <p>2) <i>-jah, -jaše, -jaše, -jasmo, -jaste, -jahu</i></p> <p>3) <i>-ijah, -ijaše, -ijaše, -ijasmo, -ijaste, -ijahu</i></p>	<p>njih dometnu imperfektni nastavci</p> <p><i>-h, -še, -še, -smo, -ste, -hu</i></p> <p>- pravila:</p> <p>1) <i>-a- > -a-; -ava, -iva-, -ova-, -eva- > -ava-, -iva-, -ova-, -eva-</i></p> <p>2) <i>-ø-, -i-, -je-, -nu- > -ja-</i></p> <p>3) <i>-ø- > -ija-</i></p>	<p>3) <i>-ijah, -ijaše, -ijaše, -ijasmo, -ijaste, -ijahu</i></p> <p>- raspodjela po tipovima glagola nije strogo odijeljena, neki glagoli mogu imati svaki od tih nastavaka</p> <p>- glagoli na <i>-sti</i> i <i>-ći</i> dobivaju uglavnom samo nastavak <i>-ijah</i></p>
Imperativ	<p>- tvori se od prezentske osnove i nastavaka:</p> <p>1) 2. os. jd. <i>-ø</i></p> <p>1. os. mn. <i>-mo</i></p> <p>2. os. mn. <i>-te</i></p> <p>2) 2. os. jd. <i>-i</i></p> <p>1. os. mn. <i>-imo</i></p> <p>2. os. mn. <i>-ite</i></p> <p>3) 2. os. jd. <i>-ji</i></p> <p>1. os. mn. <i>-jimo</i></p> <p>2. os. mn. <i>-jite</i></p> <p>4) 2. os. jd. <i>-aj</i></p> <p>1. os. mn. <i>-ajmo</i></p>	<p>- tvori se od infinitivne ili, rjeđe, prezentske osnove</p> <p>nastavcima:</p> <p>1) <i>-ø, -mo, -te</i></p> <p>2) <i>-j, -jmo, -jte</i></p> <p>3) <i>-i, -imo, -ite</i></p> <p>4) <i>-ji, -jimo, -jite</i></p>	<p>- tvore se od prezentske osnove i četiriju vrsta osobnih nastavaka:</p> <p>1) <i>-ø, -mo, -te</i></p> <p>2) <i>-i, -imo, -ite</i></p> <p>3) <i>-aj, -ajmo, -ajte</i></p> <p>4) <i>-ji, -jimo, -jite</i></p>	<p>- tvori se od prezentske osnove (većina glagola) ili infinitivne osnove i nastavaka</p> <p>- nastavci se sastoje od oznake za imperativ koja ima tri alomorfa:</p> <p><i>-ø-, -i- i -j-</i> i oznake za lice i broj: <i>-ø</i> (2. l. jd.), <i>-mo</i> (1. l. mn.) i <i>-te</i> (2. l. mn.)</p> <p>- tako nastaju trojaki nastavci:</p>	<p>- tvori se prema prezentskoj osnovi tako da se njezini sufiksadni morfemi</p> <p><i>-e-, -i- i -a-</i> zamijene sufikslnim morfemima imperativne osnove <i>-i-, -j-</i> i <i>-aj-</i></p> <p>- na sufiksne morfeme infinitivne osnove dodaju se nastavci <i>-ø</i> (2. l. jd.), <i>-mo</i></p>	<p>- tvori se tako da se nastavci</p> <p>1) <i>- , -mo, -te</i></p> <p>2) <i>-i, -mo, -ite</i></p> <p>dodaju na osnovu koja se dobije odbacivanjem posljednjeg samoglasnika (<i>-u, -e</i>) u 3. l. mn. prezenta</p> <p>- prva se skupina nastavaka dodaje osnovama koje završavaju glasom <i>j</i>, a druga</p>

	2. os. mn. <i>-ajte</i>			1) <i>-ø, -mo, -te</i> 2) <i>-i, -imo, -ite</i> 3) <i>-j, -jmo, -jte</i>	(1. l. mn.) i <i>-te</i> (2. l. mn.) - pravila: 1) <i>-e-, -i- > -i-</i> 2) <i>-je- > -j-</i> 3) <i>-a-/-aj- > -aj-</i>	svim ostalim osnovama
Glagolski pridjev radni	- tvori se od infinitivne osnove, iznimno od prezentske - nastavci su dvojaki: 1) <i>-o, -la, -lo</i> (glagoli kojima osnova završava otvornikom ili na <i>d, t</i> , a ti se glasovi gube) 2) <i>-(a)o, -la, -lo</i> (glagoli kojima osnova završava na zatvornik)	- tvori se od infinitivne osnove kojoj se dodaju nastavci: - u jd. <i>-o, -ao</i> (ako osnova završava na zatvornik), <i>-la, -lo</i> - u mn. <i>-li, -le, -la</i>	- tvori se od infinitivne osnove svršenih i nesvršenih glagola i nastavaka <i>-o</i> (ako osnova završava na samoglasnik) ili <i>-ao</i> (ako osnova završava na suglasnik), <i>-la, -lo</i> u jd., a u mn. <i>-li, -le, -la</i>	- tvori se od infinitivne osnove sufiksom <i>-l-</i> ; na to se dodaju zamjenički nastavci koji označuju rod i broj, osim za m. r. jd. koji se tvori nastavkom s alomorfima <i>-o</i> i <i>-ao</i> (vokalizirana osnova) - nastavci su pridjeva radnog: <i>-o/-ao, -la, -lo</i> (jd.) i <i>-li, -le, -la</i> (mn.)	- tvori se dodavanjem sufiksa <i>-l-</i> na infinitivnu osnovu ili zamjenjivanjem sufiksalnoga morfema infinitivne osnove sufiksom <i>-l-</i> , na što se zatim dodaju nastavci <i>-ø</i> (m. r.), <i>-a</i> (ž. r.), <i>-o</i> (s. r.)	- na infinitivnu osnovu (koja se u nekim glagolskim vrstama poklapa s prezentskom) dodaje se sufiks <i>-l-</i> - nepostojano <i>a</i> javlja se u m. r. jd. između suglasnika na kraju osnove i sufiksa <i>-o</i>
Glagolski pridjev trpni	- tvori se od prijelaznih glagola, a katkada i od neprijelaznih i povratnih - tvori se od infinitivne i	- tvori se od infinitivne i (rjeđe) prezentske osnove i nastavaka: 1) <i>-n, -na, -no, -ni, -ne, -na</i>	- tvori se najčešće od infinitivne i rjeđe od prezentske osnove svršenih i nesvršenih glagola i nastavaka:	- prijelazni glagoli - tvori se od infinitivne ili prezentske osnove sufiksima <i>-n, -en, -jen, -ven, -t</i> , na što se dodaju oblični nastavci	- tvori se tako da se sufiksadni morfemi infinitivne osnove <i>-a-, -ava-, -iva-, -ova-, -eva-</i> zamijene sufiksanim	- tvori se od svih prijelaznih glagola, a rijetko i od neprijelaznih (uglavnom onih medijalnoga značenja)

	prezentske osnove nastavcima: 1) -en, -ena, -eno 2) -jen, -jena, -jeno 3) -n, -na, -no 4) -t, -ta, -to	2) -en, -ena, -eno, -eni, -ene, -ena 3) -jen, -jena, -jeno, -jeni, -jene, -jena 4) -t, -ta, -to, -ti, -te, -ta	1) -n, -na, -no, -ni, -ne, -na 2) -en, -ena, -eno, -eni, -ene, -ena 3) -jen, -jena, -jeno, -jeni, -jene, -jena 4) -t, -ta, -to, -ti, -te, -ta	pridjevske promjene	morfemima -an-, -avan-, -ivan-, -ovan-, -evan-, sufiksalni morfemi infinitivne osnove -i- i -je- sufiksanim morfemom -jen-, sufiksalni morfem infinitivne osnove -nu- sufiksanim morfemom -nut- te sufiksalni morfem -ø- sufiksanim morfemima -en-, -jen-, -ven- i -t-; na to se dodaju nastavci -ø (m. r.), -a (ž. r.), -o (s. r.)	- na infinitivnu osnovu velikog broja glagola i prezentsku osnovu nekih glagola dodaju se sufiksi -n-, -en-, -jen-, -ven-, -t- - na te se sufikse dodaju nastavci za rodove, jedninu i množinu
Glagolski prilog sadašnji	- tvori se od nesvršenih glagola - 3. os. mn. prezenta dodaje se nastavak -ći	- tvori se od nesvršenih glagola - 3. os. mn. prezenta dodaje se nastavak -ći	- tvori se od nesvršenih glagola - 3. os. mn. prezenta dodaje se nastavak -ći	- tvori se od nesvršenih glagola - obliku 3. l. mn. prezenta dodaje se nastavak -ći	- tvori se od nesvršenih glagola tako da se prezentskoj osnovi 3. l. mn. dodaju sufiksi -ući ili -eći	- tvori se od nesvršenih glagola - sufiks -ći dodaje se na cijeli oblik 3. l. mn. prezenta
Glagolski prilog prošli	- tvori se od svršenih glagola - infinitivnoj osnovi dodaju se dvojaki nastavci:	- tvori se od svršenih glagola - tvori se tako da se infinitivnoj osnovi dodaju nastavci -vši	- tvori se od svršenih glagola - infinitivnoj osnovi dodaju se nastavci -vši (osnova na	- mogu ga imati svi glagoli, ali je običniji od svršenih - tvori se nastavcima:	- tvori se od svršenih glagola - infinitivnoj osnovi dodaje se sufiks -vši ili -v	- tvori se od svršenih i nesvršenih glagola, ali pridjev trpni nesvršenih

	1) <i>-avši, -av</i> (osnova na zatvornik) 2) <i>-vši, -v</i> (osnova na otvornik)	(osnova na otvornik) ili <i>-avši</i> (osnova na zatvornik) - može se tvoriti i nastavcima <i>-v</i> i <i>-av</i> , no oni su blago stilski obilježeni	samoglasnik) ili <i>-avši</i> (osnova na suglasnik)	1) <i>-vši</i> , rjeđe <i>-v</i> (osnova na samoglasnik) 2) <i>-avši</i> , rjeđe <i>-av</i> (osnova na suglasnik)	- između sufiksa i korijenskoga morfema koji završava suglasnicima umeće se nepostojano <i>a</i>	glagola rijetko se upotrebljava - na infinitivnu osnovu dodaju se sufiksi <i>-av(ši)</i> , ako osnova završava suglasnikom, i <i>-v(ši)</i> , ako osnova završava samoglasnikom - lik bez završnoga sloga <i>-ši</i> danas je rijedak i zastario
--	--	--	---	--	--	--